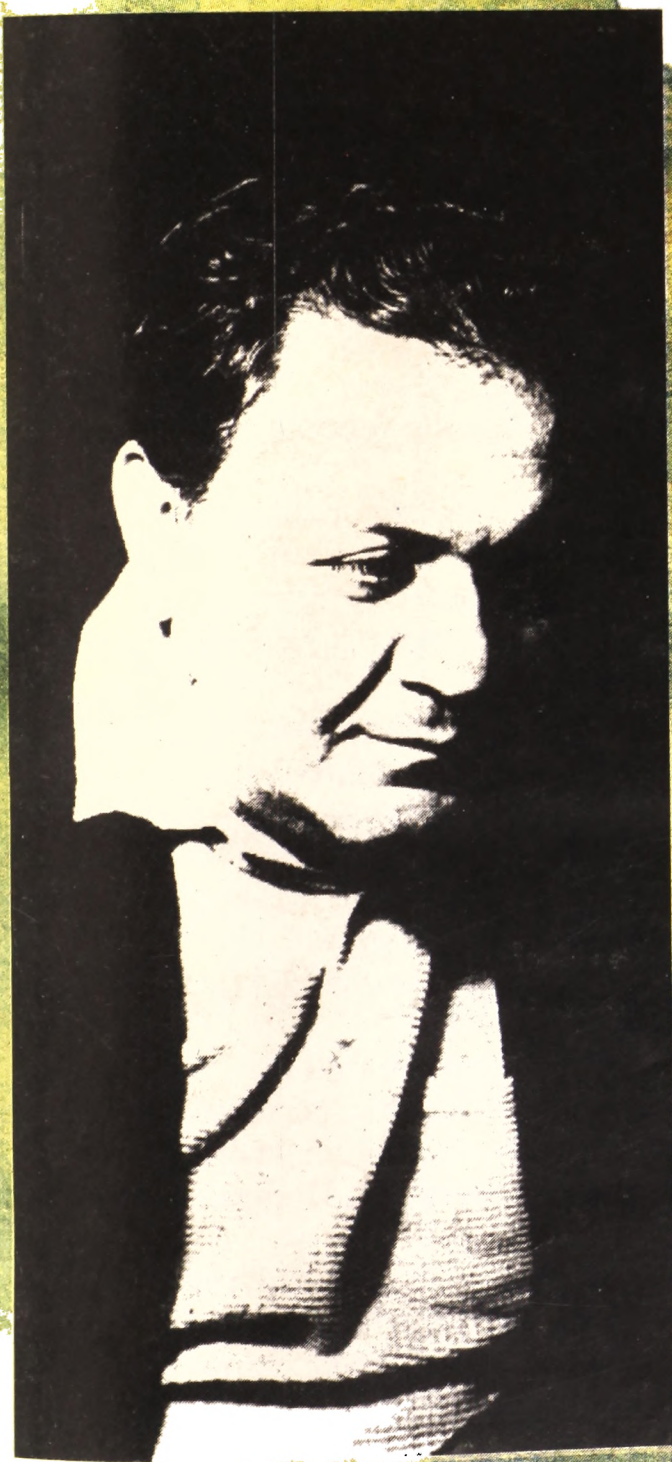
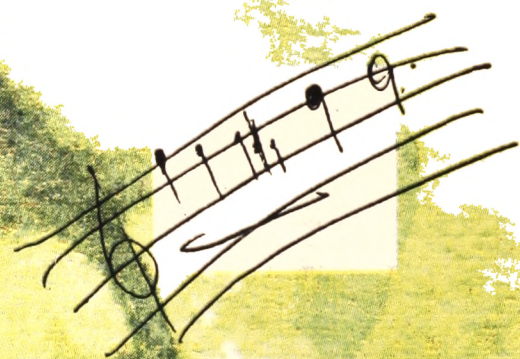

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

18N 1994
Περίοδος Β
Τεύχος 554
Παρασκευή
24 Ιουνίου 1994
Δρχ. 500

Ανέθε οπυσσία μὴς πληγώνει.

Κι' ἐδῶ, ἡ μία

ἀπουσία προσπίπτει στὴν ἄλλη κι' ὅλγες μαρτυ-
φτιάχνουν ἕναν ὄγκο ἀβάσταχτο πού μᾶς ὁδη-
γᾶνε ε' ἕναν δρόμο πρὸς προσωπικό θάνατο.

Handwritten signature or text at the bottom of the page.

Νέες Έκδόσεις

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΥΤΕΡΠΗ ΑΡΑΟΥΖΟΥ, Αιχμάλωτος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, Υπόθεση μπέστ σέλλερ
ΜΑΡΙΑ ΓΑΒΑΛΑ, Η ύπνερτρια των αγγέλων
ΑΘΗΝΑ ΚΑΚΟΥΡΗ, Η σπορά του ανέμου
Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ, Ανέκδοτα νεανικά κείμενα
ΑΓΓΕΛΑ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ, Έκδρομές με τις φίλες
Ν. Κ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ, Ο ξένος μου ό Θεμιστοκλής
Ν. Κ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ, Αρτάβαζος ό Πέρσης
Γ. Ν. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Ιστορία μις άνοχύρωτης νιότης
ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΡΔΕΛΗΣ, Ο άσάλευτος ταξιδιώτης:
Τά παιδικά χρόνια του Κωστή Παλαμά
ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Η πρώτη εμφάνιση
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΤΟΚΟΛΛΗΣ, Οιδιπόδειο '46 -'47
ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΗΣ, Ο τρόμος του ύπαλλήλου

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΑΡΓΚΑΡΕΤ ΑΤΤΟΥΝΤ, Μάτι γάτας (μτφ. Ν.Κ.)
ΦΡΑΝΤΣ ΒΕΡΦΕΛ, Οί σαράντα μέρες του Μουζά
Ντάγκ (Γ' τόμος, μτφ. Άγγ. Παρθένης)
ΑΛΛΕΝ ΓΚΙΝΣΜΠΕΡΓΚ, Ημερολόγια (μτφ. Σπ.
Μεϊμάρης)
ΧΕΡΜΑΝ ΜΕΛΒΙΛ, Μπίλλυ Μπάντ, καί άλλες ιστορίες
(μτφ. Ν. Παπαγιάννη)
ΤΟΜΑΣ ΜΠΕΡΝΧΑΡΤ, Μπετόν (μτφ. Άλέξανδρος
Ίσαρης)
ΕΡΡΙΚΟΣ ΜΥΡΖΕ, Σκηνές μποέμικης ζωής (μτφ. Κ.Θ.
Παπαλεξάνδρου)
ΝΤΟΝ ΝΤΕΛΙΑΛΟ, Όνόματα (μτφ. Ν. Παπαγιάννη)
ΜΙΛΟΡΑΝΤ ΠΑΒΙΤΣ, Η έσωτερική πλευρά του ανέμου
(μτφ. Γκάγκα Ρόσιτς)
ΣΑΣΑ ΣΟΚΟΛΩΦ, Σχολή ήλιθίων (μτφ. Τατιάνα Ντίκο)
ΓΚΡΑΧΑΜ ΣΟΥΪΤ, Ο καταστηματοάρχης (μτφ.
Έρρίκος Μπελιές)
ΣΤΑΝΤΑΛ, Οί Τσέντσι (μτφ. Πέτρος Χάρης)
ΒΙΝΤΟΣΑΒ ΣΤΕΒΑΝΟΒΙΤΣ, Η νήσος των Βαλκανίων
(μτφ. Γκάγκα Ρόσιτς)
ΑΝΤΟΝΙΟ ΤΑΜΠΟΥΚΙ, Ο μαύρος άγγελος (μτφ. Τότα
Κονδερίνο)
ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ, Τά παιδικά καί έφηβικά χρόνια (μτφ.
Βασίλης Ντινόπουλος)
ΜΙΣΕΛ ΤΟΥΡΝΙΕ, Η χρυσή σταγόνα (μτφ. Λήδα
Παλλαντίου)
ΠΑΤΡΙΚ ΛΗ ΦΕΡΜΟΡ, Τά βιολιά του Σαίν Ζάκ (μτφ.
Μαίρη Βοσταντζή)
ΟΥΓΟ ΦΟΝ ΧΟΦΜΑΝΣΤΑΛ, Τό παραμύθι της 672ης
νύχτας (μτφ. Άλ. Σινιόσογλου)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΜΙΣΜΑΓΙΑ, Άνθολόγιο φαναριώτικης ποίησης, (έπιμ.
Άντεια Φραντζή)
ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ, Ποιήματα, (έπιμ. Άλση Σιδέρη)
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ, Τά ποιήματα, (έπιμ. Άγορή
Γκρέκου)

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ / ΙΣΤΟΡΙΑ / ΜΕΛΕΤΕΣ

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Άπό τόν έαυτό μας στους άλλους
ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΒΛΑΣΤΟΣ, Σωκράτης: Είρωνευτής καί ήθικός
φιλόσοφος, (μτφ. Παύλος Καλλιγας)
ΡΟΜΑΝ ΓΙΑΚΟΜΠΣΟΝ, Κείμενα για την ποιητική, τη
λογοτεχνία, τη μετάφραση (μτφ. Άρης
Μπερλής)
ΧΑΝΣ - ΡΟΜΠΕΡΤ ΓΙΑΟΥΣ, Η ιστορία της λογοτεχνίας ως
πρόκληση για τις γραμματολογικές σπουδές
(μτφ. Μ. Πεχλιδάνος)
ΜΙΣΕΛ ΓΚΕΡΕΝ, Τι είναι έργο; (μτφ. Βαγγέλης
Μπιτσώρης)
F.M. CORNFORD, Άκαδημαϊκή μικροκοσμογραφία (μτφ.
Παύλος Καλλιγας)
ΖΑΝ - ΡΕΝΕ ΛΑΝΤΜΙΡΑΛ, Μεταφράζοντας: Θεωρήματα
για την μετάφραση (μτφ. Α. Καραθασίλης)
ΑΝΡΙ ΜΕΣΟΝΝΙΚ, Ποιητική της μετάφρασης (μτφ. Λίζυ
Τσιριμώκου)
ΖΩΡΖ ΜΟΥΝΕΝ, Οί ώραιες άπιστες (μτφ. Άντα
Κλαμπατσέα)
ΕΤΙΕΝ ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ, Ο Σπινόζα καί ή πολιτική (έπιμ. Γ.
Βώκος)
ΝΤΕΝΙ ΝΤΙΝΤΕΡΟ, Δοκίμια για την τέχνη καί την
αισθητική (μτφ. Κλαίρη Μιτσοτάκη)
C. RIAULT, Μ. ΜΑΡΟΠΟΥΛΟΥ (έπιμ.), Οικογένεια
καί άγαθά στην Έλλάδα καί στην Κύπρο
(συλλογικό έργο)
ΒΕΛΙΜΙΡ ΧΛΕΜΠΝΙΚΩΦ, Ζαούμ: Διακηρύξεις, στοχασμοί,
όράματα (μτφ. Μίλτος Φραγκόπουλος)

MARTYRIΕΣ

ΛΑΙΡΝΤ ΑΡΤΣΕΡ, Βαλκανικό ήμερολόγιο, 1934 - 1941
(μτφ. Β. καί Άλ. Κωνσταντίνου)
ΖΑΝ ΖΙΓΚΛΕΡ, Η Έλβετία ξεπλένει καλύτερα (μτφ.
Ριχάρδος Σωμερίτης)
ΚΟΡΙΝΝΑ ΚΑΝΟΥΤΑ, Τρία χρόνια στη Βιέννη:
Άπομνημονεύματα Έλληνίδος φοιτητριάς
ΦΑΤΙΜΑ ΜΕΕΡ, Πιό ψηλά από την έλπίδα: Η βιογραφία
του Νέλσον Μαντέλα (μτφ. Άλ. Παπαθανασο-
πούλου)
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΙΝΙΩΤΑΚΙΣ, Άτομικόν ήμερολόγιον:
Μικρασία, 1919 - 1922 (έπιμ. Ν.Α. Καβδαδίας)
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΟΡΤΟΝ, Η μάλιστα της Άσίας (έπιμ., μτφ.
Βάνα Σολομωνίδου)

Β Ι Β Λ Ι Ο Π Ω Λ Ε Ι Ο Ν Τ Η Σ « Ε Σ Τ Ι Α Σ »

ΑΘΗΝΑ

ΣΟΛΩΝΟΣ 60 - 106 72
Τηλ.: 361.5077, 363.7324

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΚΩΝ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ 14 - ΤΤ 101
Τηλ.: (003572) 467.558

Περίοδος Β'
Χρόνος 21ος
Τεύχος 554
Παρασκευή 24 Ιουνίου 1994
Δρχ. 300

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 72.32.713 - 72.32.819
FAX 72.26.107

Εκδότης:

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ

Δεινοκράτους 131

11521 Αθήνα

Διαφημίσεις:

ΠΟΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ

Γραμματεία - Λογιστήριο:

ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

Σελιδοποίηση - Μοντάζ :

ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ

Εκτύπωση :

ΑΙΘΟΥΣΑ Α.Ε.

Ιωσίου 5 - Περιστερί

121 31 Αθήνα

Τηλ. 57.22.201

Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει τις
απόψεις του συγγραφέα του.
Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού :

Εξαμ.: 3.400 δρχ.

Ετήσια :6.800 δρχ.

Ετήσια Οργανισμών ,Τραπεζών

πλ.: 25.000 δρχ.

Φοιτητική ετήσια :6.100 δρχ.

Εξωτερικού :

Ευρώπη- μεσογειακές χώρες:

Εξαμ.: δολ.27

Ετήσια :δολ.54

Η.Π.Α.-Καναδάς-Αν. Ασία- Αυ-

στραλία- Ωκεανία :

Εξαμ.: δολ.30

Εμβάσματα, επιταγές

ΧΡΗΣΤΟΣ

ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ

Δημοχάρους 60

115 21 ΑΘΗΝΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΝΤΙ

Δημοχάρους 60

115 21 ΑΘΗΝΑ

Για τα βιβλιοπωλεία Β.Ελλάδος:

Κέντρο του βιβλίου.

Α.Πουλουκτσή και ΣΙΑ Ε.Ε

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α ΜΝΗΜΗΣ ΣΤΟΝ ΜΑΝΟ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Εκτεταμένο αφιέρωμα μνήμης στον Μάνο Χατζιδάκι περιέχει το σημερινό τεύχος του ΑΝΤΙ, ως ύστατο καίρε και συνάμα ύστατο φόρο τιμής στη μνήμη του. Περιλαμβάνει το κείμενο μας ανέκδοτης αφήγησης, που αν και έγινε στα 1980 είναι, ιδιαίτερα σήμερα, εξαιρετικά επίκαιρη. Θα βρείτε ακόμη κείμενα των Γιώργου Κουρουπού, Ειρήνης Λεβίδη, Δημήτρη Βερνίκου, Δημήτρη Χαρίτου, Νεκτάρη Μητρόπουλου και Γιώργου Κακουλίδη καθώς και μια σειρά από ανέκδοτα χειρόγραφα του Μ. Χατζιδάκι. Το αφιέρωμα συμπληρώνει πλήθος φωτογραφικό υλικό. ΣΕΛ. 23-42.

«Ολίγον τι πολιτισμένοι και κάπως περισσότερον βάρβαροι»

Ο ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ δεν ήταν απλώς ένας μεγάλος συνθέτης σοβαρής μουσικής, τραγουδιών, μουσικής για το θέατρο και τον κινηματογράφο, η απώλεια του

οποίου αφήνει δυσαναπλήρωτο κενό στα μουσικά πράγματα του τόπου. Ούτε απλώς υπήρξε μια ιδιοφυής πνευματική προσωπικότητα ικανή να συσπειρώνει τις ζωντανές δυνάμεις του πολιτισμού, να ανασύρει και να προβάλλει περιφρονημένες όψεις της λαϊκής τέχνης. Κοντολογίς, δεν πέρασε απλώς ως ένας φανατικός θεράπων της τέχνης του και, συνεπώς, θα μας λείψουν το πάθος του, το ταλέντο του, η ευαισθησία του, η διορατικότητά του, οι δημιουργικές του εκλάμψεις και οι εμπνεύσεις του -απλώς. Οχι.

ΔΕΝ ΓΕΜΙΣΕ, απλώς, τον αιώνα με τη μουσική του ο Μάνος Χατζιδάκις. Τον γέμισε με τη στάση του -υποδειγματική στάση ενεργού και εναργούς πολίτη, ο οποίος δρα πολιτικά την ίδια στιγμή που αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική δράση πάνω απ' όλα είναι στάση πολιτισμού: η παιδεία, η έγνοια για την καλλιέργεια του κοινού, η πολεμική σ' ό,τι προοιωνίζεται καθυστέρηση και πολιτιστική ρύπανση, το πάθος για την ουσία ήταν τομείς στους οποίους αναλώθηκε.

«...**ΣΕ ΜΙΑ** μελλοντική δικτατορία δεν θα 'χουμε πολίτες έστω και με μιας μεταπολεμικής προέλευσης ευαισθησία, για ν' αντιδράσουν. Θα 'χουμε νεαρούς ημιρατσιστές. ποδοσφαιρόφιλους κι αυριανιστές που θ' αναλάβουν την υπεράσπιση π ά λ ι του Έθνους, της Πατρίδος και της τριοχιλιετούς Ιστορίας μας. Φρίκη, αλλά όχι και τόσο απίθανη ή μακρινή.

»**ΤΕΛΟΣ**. Ο θάνατος μιας αληθινής και δυνατής για τον τόπο φυσιογνωμίας, είναι όπως και να το κάνουμε ανακουφιστικός. Γι' αυτό και το γιορτάζουν τόσο η πολιτεία κι ο λαός, τιμώντας τον, αυτόν τον τόσο εμφανή θανόντα. Ολοι σκέφτονται: Επί τέλους, δεν θα προχωρήσει άλλο, κι ακόμη, θα μπορέσουμε να αποσιωπήσουμε ό,τι μας ενοχλεί, θα παρερμηνεύσουμε ό,τι μας ξέφυγε, θα εκμεταλλευτούμε τις ασάφειες και φυσικά την πνευματική ανεπάρκεια των πολιτών. θα του κατασκευάσουμε μνημείο στα μέτρα μας: Ακίνδυνο. Θα τον κάνουμε σύμβολο -απαρατήτως- εθνικό.

»**ΚΑΙ ΜΟΥ** 'ρχεται στο νου ο εύστοχος στίχος -εύστοχος και τραγικός μαζί- του Νάνου Βαλαωρίτη για τον Διονύσιο Σολωμό. "Οι στίχοι σου τους φόρεσαν εμβλήματα οι εχθροί σου". Μόνο που οι κληρονόμοι κι εχθροί είμαστε *εμείς οι ίδιοι*. Κι αυτό είναι η μοίρα μας σαν Έθνος και σαν φυλή. Πολιτισμένοι και βάρβαροι υπήρξαμε εξ αρχής. Και έτσι θα πορευτούμε. Ολίγον τι πολιτισμένοι και κάπως περισσότερο βάρβαροι, όσο προχωράει ο καιρός!».

Μ' ΑΥΤΑ τα λόγια τελείωνε κείμενο του Μάνου Χατζιδάκι, δημοσιευμένο στο **ΑΝΤΙ** (το οποίο είχε τιμήσει τόσο με τη συνεργασία του όσο και με την αλληλεγγύη του σε δύσκολες στιγμές του περιοδικού), την Πρωτοχρονιά του 1988. Σε λιγοστές λέξεις καθρεφτιζόταν η αγωνία ενός συνειδητού πολίτη για μια βαρβαρότητα που, αν τότε ήταν προ των πυλών, σήμερα τις έχει ολοφάνερα κυριεύσει. Γι' αυτό πονάει πολύ περισσότερο σήμερα η απώλεια του Μάνου Χατζιδάκι. Διότι ανάλωσε τη ζωή του στον πόλεμο κατά της βαρβαρότητας. Κι ο χαμός του μας βρίσκει πραγματικά ολίγον τι πολιτισμένους κι ακόμη περισσότερο βαρβάρους...

ΤΙ ΘΕΣ ΠΑΛΙ;

A cartoon illustration of a yellow door with a handle and a lock, set in a stone wall. A hand is shown reaching for the handle. The door is slightly ajar, revealing a dark interior. The stone wall is made of irregular blocks. The handle is a simple, curved metal piece. The lock is a circular metal piece with a keyhole. A hand is shown reaching for the handle from the left side. The door is yellow with a black outline. The stone wall is grey with black outlines. The hand is yellow with a black outline. The interior of the door is dark. The background is white.

ΤΙΠΟΤΑ...
ΑΠΛΩΣ ΗΘΕΛΑ ΝΑ ΔΩ
ΑΝ ΕΙΣΑΙ ΚΑΛΑ!...

22.694

Έσπασε η «πολιτική σύμβαση»;...

ΔΥΟ ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ μετά τις ευρωεκλογές της 12ης Ιουνίου, ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία - που έχασαν, αντιστοίχως, 800.000 και 600.000 ψηφοφόρους... - εξακολουθούν να μελετούν το μήνυμα που τους έστειλε η κάλπη. Πού πάμε; Έσπασε η «πολιτική σύμβαση» (διάβαζε ο δικομματισμός) που ίσχυε από το 1974; Και τι θα γίνει με τις ψήφους που χάσαμε; Έφυγαν οριστικά ή θα επανέλθουν στη «φυσική τους κοίτη», δηλαδή στα δύο μεγάλα αστικά κόμματα;

ΣΤΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ της κοινής γνώμης, ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία πλήρωσαν το τίμημα της αναξιοπιστίας τους. Και πέρασαν ου! Σε επίπεδο, όμως, κεντρικών στελεχών των δύο αυτών κομμάτων, οι προσεγγίσεις, οι ερμηνείες, οι τοποθετήσεις διέφεραν - και διαφέρουν. Ο πρώην υπουργός Εθνικής Οικονομίας, κ. Στ. Μάνος, πιστεύει λ.χ. ότι με την κατάρρευση του ΠΑΣΟΚ και την πτώση της Νέας Δημοκρατίας «είναι σαν να έσπασε η σανίδα της τράμπας». Συνεπώς, τόσο το ΠΑΣΟΚ, όσο και η Νέα Δημοκρατία έχουν λόγους να ανησυχούν... Από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ, ο κ. Παρασκευάς Αυγερινός συνέδεσε το αποτέλεσμα των ευρωεκλογών με την αδυναμία των κομμάτων της εξουσίας «να απαντήσουν στα προβλήματα της Ευρώπης», που είναι προβλήματα «ενδημικά και όχι συγκυριακά», για να προσθέσει: Ίσως το μήνυμα του κόσμου (που μας κατεψήφισε) είναι «πως περιμένει να γεννηθεί κάτι καινούργιο»... Τοποθετήσεις με ανάλογο (οξύτερο ή ηπιότερο) προβληματισμό έκαναν και άλλα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, όπως ο κ. Θ. Πάγκαλος, ο κ. Κ. Σημίτης («η κυβέρνηση σέρνεται»), η κ. Βάσω Παπανδρέου, κ.ά., υπογραμμίζοντας την ανάγκη σειράς «διορθωτικών κινήσεων».

ΩΣΤΟΣΟ, η πλέον αισιόδοξη τοποθέτηση, σε ό,τι αφορά, τουλάχιστον, το μέλλον του δικομματισμού, έγινε από τον πρώην υπουργό Εξωτερικών κ. Μιχ. Παπακωνσταντίνου, ο οποίος - στο πλαίσιο ενός τηλεοπτικού διαλόγου - αισθάνθηκε την ανάγκη να απευθύνει μήνυμα αλληλεγγύης στο γενικό γραμματέα του ΠΑΣΟΚ,

κ. Α. Τσοχατζόπουλο... Το μήνυμα διαβεβαίωνε ότι δεν φθάσαμε καθόλου στο τέλος του δικομματισμού, ότι οι ψήφοι που μετώκησαν στα μικρά κόμματα θα επιστρέψουν στην πηγή τους και ότι, εφόσον οι πολιτικές της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ είναι ίδιες (ή έστω, περίπου ίδιες), δεν υπάρχει λόγος τα δύο μεγάλα κόμματα να οξύνουν την μεταξύ τους αντιπαράθεση. [Η θέση Παπακωνσταντίνου εναρμονίζεται με την άποψη εκείνων που υποστηρίζουν ότι περαιτέρω αποδυνάμωση των δύο μεγάλων κομμάτων θα είχε ως αποτέλεσμα «να αντιμετωπίσει η χώρα το φάσμα της ακυβερνησίας»... Εναρμονίζεται ακόμα - για όσους μελετούν την τελευταία εικοσαετία - με τη θέση του Κωνσταντίνου Τσάτσου (πρώην προέδρου της Δημοκρατίας), που υποστήριζε, πάντοτε, ότι δεν υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές μεταξύ Νέας Δημοκρατίας και Ενώσεως Κέντρου και ότι τα δύο αυτά κόμματα «πρέπει να τα βρουν», μεταξύ τους. Οπως είναι γνωστό, τη θέση της πάλαι ποτέ Ενώσεως Κέντρου κατέχει σήμερα το ΠΑΣΟΚ].

ΤΙ ΕΓΙΝΕ, όμως, τι γίνεται, σε επίπεδο ηγεσίας ΠΑΣΟΚ και Νέας Δημοκρατίας; Τόσο ο πρωθυπουργός, όσο και ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αναγκάστηκαν - παρά τις αρχικές σοφιστείες τους - να αναγνωρίσουν την ήττα. Και ο μεν πρόεδρος της Ν.Δ., κ. Μ. Εβερτ, πέρασε οδυνηρές ώρες, καθώς δεχόταν, στα κομματικά όργανα της παράταξης, τα συγκινησιακά πυρά των στελεχών του: *Τι είδους κόμμα εξουσίας είμεθα, όταν, ως αξιωματική αντιπολίτευση, όχι μόνο δεν εισπράξαμε τη φθορά του ΠΑΣΟΚ, αλλά και χάσαμε αυτούς που ήδη είχαμε; Και πώς θα κερδίζαμε τις εκλογές, όταν διακηρύσσουμε (διά στόματος αρχηγού) ότι δεν είμεθα έτοιμοι να κυβερνήσουμε; Ακόμα ο Κ. Μητσοτάκης είναι ένα κεφάλαιο για ολοκλήρωση την παράταξη. Γιατί δεν τον αξιοποιήσαμε στην προεκλογική μας εκστρατεία; Κατά κοινή παραδοχή, οι απαντήσεις Εβερτ ήταν ελάχιστα πειστικές. Κάποια στιγμή, μάλιστα, χάνοντας την ψυ-*

χραιμία του, κινήθηκε σε τόνους βοή-
παρτισμού: «Εμένα αυτή η πολιτική π-
ασκώ μ' αρέσει!» Τελικά, οι δύο συσ-
ψεις (της Κεντρικής Επιτροπής και
Κοινοβουλευτικής Ομάδας) έκλεισαν
μια και δεν τέθηκε από κανέναν θέ-
εμπιστοσύνης έναντι του αρχηγού - με έ-
κείμενο, που υμνούσε το ύψιστο αγαθό
ενότητας του κόμματος!

ΕΥΤΥΧΕΣΤΕΡΟΣ ο κ. Α. Παπανδρέου
δεν αντιμετώπισε (ως πρωθυπουργός
πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ) την κριτική π-
«έζησε» ο κ. Έβερτ. Η βαβούρα των σ-
λεχών και οπαδών του ΠΑΣΟΚ δεν
άγγιξε, όχι γιατί ζει σε «υάλινο κώδων-
(όπως διατείνονται κάποιοι κακηντι-
χείς), αλλά γιατί φρόντισε να μη συγκα-
σει κανένα από τα όργανα του κόμματος.
[Η σύγκληση της Κεντρικής Επιτροπ-
αναμένεται λίγο πριν από τον ανασχη-
τισμό, που θα ανακοινωθεί μετά τη σύ-
δο κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης
στην Κέρκυρα... Ολα σαφώς τοποθετη-
να. Ύστερα από μια σύνοδο κορυφής τ-
«12», υπό την προεδρία του πρωθυποι-
γού της Ελλάδας (ο οποίος, φυσικά, π-
πάλι θα «θριαμβεύσει»...) ποιος θα έχει
φι να θέσει, στην Κεντρική Επιτροπή, έ-
ματα οχληρά, όπως είναι η αλαζονεία
συμπεριφορά, η αδιαφάνεια στο κόμμα
αναποτελεσματικότητα στο κυβερνητι-
έργο και -προπαντός- η απώλεια του 20-
των ψηφοφόρων του Οκτωβρίου].

Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ είναι γνωστή: Μια προ-
(και μοναδική) δήλωση του κ. Παπανδ-
ου ότι το αποτέλεσμα των ευρωεκλογ-
δεν πρέπει ούτε να «υποτιμηθεί», ούτε
«υπερτιμηθεί», ούτε να «παρερμηνευθε-
ούτε να «παρεξηγηθεί», και τα πάντα φε-
τώθηκαν στον ανασχηματισμό! Επιμύθ-
Όλα θα διορθωθούν, και η ήττα θα εκλ-
ψει, και η οικονομία θα ανακάμψει, κα-
αλαζονεία θα αφανισθεί, μόλις ο πρωθ-
πουργός θα εξαγγείλει τη σύνθεση του
ου κυβερνητικού σχήματος. Θαρσείν χρ-
...

ΤΡΙΤΟ κόμμα, στις ευρωεκλογές της 12-
Ιουνίου, ανεδείχθη - όπως αναμενόταν
άλλωστε - η Πολιτική Άνοιξη. Τα γεγον-
τα είναι γνωστά. Ύστερα από τους προ-
τους διθυραμβικούς τόνους του αρχηγ-
της κ. Α. Σαμαρά («Είμαστε κόμμα εξο-
σίας», «μεταμορφώσαμε το πολιτικό σκ-
νικό της χώρας», «δικαιωθήκαμε πανηγ-
ρικά» και άλλα ηχηρά παρόμοια...), ήρθε

άποιες δεύτερες, ωριμότερες σκέψεις: Για μέν διπλασιάσαμε σχεδόν τις ψήφους μας (8,65% από 4,87%), πλην από ένα ποσοστό της τάξης του 16% που έχασαν ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία, η ΠΟΛ.ΑΝ. μόλις και μετά βίας καρπώθηκε να «σκάρτο» 4%! Τι είδους «κόμμα εξουσίας», λοιπόν, είμαστε; Όσον αφορά, μάλιστα, τα μεγάλα αστικά κέντρα, η Άνοιξη, με πολλές περιπτώσεις, ήρθε τέταρτο ή πέμπτο κόμμα. [Στην Α' Αθήνας, λ.χ. η ΠΟΛ.ΑΝ. συγκέντρωσε το 7,34% των ψήφων, έναντι 10,27% του Συνασπισμού και 6,25% του ΚΚΕ, ενώ στη Β' Πειραιά η Άνοιξη ήλθε πέμπτο κόμμα με 8,34%, έναντι 10,38% του ΚΚΕ και 8,47% του ΣΥΝ].

Ο κ. Α. Σαμαράς επιμένει, βέβαια, ότι η πολιτική απήχηση της ΠΟΛ.ΑΝ. είναι «ομοιόμορφη σε όλη την Ελλάδα», έστω και αν στις μεγάλες πόλεις η απήχηση αυτή υστέρησε. Παρά ταύτα, σεμνύνεται διότι οι προτάσεις του πέρασαν πιο εύκολα στην επαρχία. «Μόνον εμείς - υποστηρίζει - μιλήσαμε για τα προβλήματα του Έλληνα αγρότη» κ.λπ. Περίπτωση, πάντως, να διεκδικήσει η Άνοιξη τίτλους «αγροτικού κόμματος» (με τον κ. Α. Σαμαρά να βαδίζει στα βήματα του Αλέξανδρου Μπαλτατζή, ιδρυτή και αρχηγού του Κόμματος Αγροτών και Εργαζομένων...), μάλλον αποκλείεται!

ΤΑ ΔΥΟ κόμματα της Αριστεράς (ΚΚΕ και Συνασπισμός), μαζί με τα άλλα σχήματα της Αριστεράς, συγκέντρωσαν, συνολικά, ένα ποσοστό της τάξεως του 14%, που αντιστοιχεί, περίπου, με τη δύναμη του ενιαίου Συνασπισμού (13,12%), στις βουλευτικές εκλογές της 18.6.89, αν όχι και με τη δύναμη της ΕΔΑ (11.80%), στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές, πριν από την πέλαση της δικτατορίας. **Παρατήρηση πρώτη:** Όταν κάποιοι μιλούν για επιστροφική οδοσία του ΠΑΣΟΚ και της Νέας Δημοκρατίας με τις ψήφους που έχασαν - με την άγνοια ότι οι ψήφοι αυτές θα επιστρέψουν στη «φυσική τους κοίτη» - μάλλον δεν πρέπει να αναφέρονται στις ψήφους της Αριστεράς... Οι 813.532 ψήφοι (407.693 + 05.839) που συγκέντρωσαν ΚΚΕ και ΣΥΝ, είναι ψήφοι που φύσει ανήκουν στην Αριστερά. **Παρατήρηση δεύτερη:** Στόχος, των δύο αυτών κομμάτων δεν μπορεί να είναι απλώς η «συγκράτηση» των ψήφων που κέρδισαν στην τελευταία αναμέτρηση εφόσον, ούτως ή άλλως, φυσιολογικά τους ανήκουν), αλλά η περαιτέρω αύξησή τους.

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ αυτό ισχύει, ειδικότερα, για τον Συνασπισμό. Όχι μόνον γιατί υπερδιπλασίασε τις ψήφους του (6,25%, έναντι 2,94% που συγκέντρωσε στις βουλευτικές εκλογές του 1993), αλλά και διότι ο Συνασπισμός προβάλλει, σήμερα, ως η συνεπέστερη ευρωπαϊκή, πολιτική δύναμη του ελληνικού χώρου. Και όσοι δεν ταυτίζουν την πολιτική με την καπηλεία και τους στείρους εθνικισμούς, όσοι έχουν πεισθεί ότι το μέλλον αυτού του τόπου περνά μέσα από την ενωμένη Ευρώπη, έχουν κάθε λόγο να πρόσκεινται φιλικά - ή και να ψηφίζουν, να ξαναψηφίζουν... - Συνασπισμό.

ΩΣΤΟΣΟ, οι «μακροχρόνιοι ευδαιμονισμοί» - για να αναφερθούμε σε μια διατύπωση του προέδρου του Συνασπισμού, κ. Ν. Κωνσταντόπουλου - περιπεύουν... Και ενώ οι πάντες αναγνωρίζουν, σήμερα, όχι μόνο το ευρύτατο κύρος του, αλλά και την προσωπική του συμβολή στο θετικό αποτέλεσμα που πέτυχε ο Συνασπισμός, ο ίδιος προειδοποιεί. Στη ρευστή εποχή που βιώνουμε, οι όποιοι ψηφοφόροι έπαυσαν να θεωρούνται «δεδομένοι», πολύ περισσότερο έπαυσαν να θεωρούνται «εκλογική ιδιοκτησία» του οποιουδήποτε κόμματος. Και ο νούν νοεΐτω!

ΠΕΡΑ ΑΠΟ τις εκλογές, στο δεκαπενθήμερο που επισκοπούμε συνέβησαν και μερικά άλλα τινά, όπως λ.χ. η απόφαση της πλειοψηφίας της Βουλής να παραπέμψει τον πρώην πρωθυπουργό κ. Μητσοτάκη στο ειδικό δικαστήριο για το θέμα των υποκλοπών (η κυβέρνηση, υποτίθεται, δεν ήξερε τίποτα για το «φόνος»...), η νύκτα που υπέστη η εθνική μας ομάδα από την Αργεντινή, στο Μουντιάλ, η επίσκεψη Αρσένη στην Ουάσιγκτον (με τον κυβερνητικό εκπρόσωπο κ. Β. Βενιζέλο να δηλώνει ότι θέμα «νέου Νταβός» δεν τίθεται...) και κυρίως, η κατάθεση, από τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας κ. Γιάννο Παπαντωνίου, του προγράμματος σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ σύγκλισης αποτελεί, βέβαια, εθνική υπόθεση. Και κανονικώς εχόντων των πραγμάτων, θα έπρεπε να ήταν «προϊόν ευρύτατου πολιτικού και κοινωνικού διαλόγου μεταξύ των κομμάτων και των παραγωγικών τάξεων». Αλλά αυτά μπορούν να συμβαίνουν «αλλαχού» και όχι στην Ελλάδα, με κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Το πλέον καταπληκτικό είναι ότι το πρόγραμμα καταρτί-

σθηκε «εν κρυπτώ» ακόμα και από μέλη του υπουργικού συμβουλίου! Ετσι, πήγαμε σε ευρωεκλογές χωρίς κανείς να ξέρει «περί τίνος, ακριβώς, πρόκειται» και πού, τέλος πάντων, διέφερε το πρόγραμμα σύγκλισης του ΠΑΣΟΚ από το πρόγραμμα που είχε υποβάλει η Νέα Δημοκρατία και το οποίο απέρριψε το κυβερνών κόμμα ως «εικονικό και αδιέξοδο». Αποτέλεσμα: Όσοι επικρίνουν σήμερα το πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ - που είναι, επίσης, υποτονικό και αδιέξοδο - αντιμετωπίζουν τα αναθέματα του κ. Β. Βενιζέλου: Οποιος λέει ότι στηρίζει την εθνική οικονομία, πρέπει να το αποδεικνύει με έργα. Συνεπώς, όποιος "κινδυνολογεί", δηλαδή όποιος επικρίνει το πρόγραμμα, αυτός υπονομεύει την εθνική οικονομία. Οπερ έδει δείξαι.

[Κατά μια καταπληκτική ειρωνεία της τύχης το πρόγραμμα σύγκλισης συνέπεσε με το θέμα της έκθεσης που δόθηκε σε 63.000 υποψήφιους των τριών πρώτων Δεσμών, κατά την πρώτη ημέρα των Γενικών Εξετάσεων... Το θέμα της έκθεσης ήταν ο... διάλογος, ακριβέστερα οι προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες μπορεί να πραγματοποιηθεί ένας «ουσιαστικός διάλογος», όπως λ.χ. ο διάλογος που είχαμε, πριν από τις βουλευτικές εκλογές του Οκτωβρίου, με τα Ηνωμένα Έθνη, για το θέμα των Σκοπίων, και από τον οποίο σπεύσαμε να αποχωρήσουμε, για να επανέλθουμε, από χειρότερες θέσεις! Να είναι τυχαίο ότι ακόμα και ο Νεόκοπος των Νέων επεσήμανε, με πολύ χιούμορ, ότι «σε μια παιδαγωγικώς ισορροπημένη χώρα, θα έπρεπε να απαγορεύονται ερωτήσεις επί ανύπαρκτων θεμάτων»;...].

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, το πρόγραμμα σύγκλισης, ενώ δεν προσφέρει σαφή αναπτυξιακή διέξοδο, προβλέπει πρόσθετα φορολογικά έσοδα 3 τρισ. δραχμών μέχρι το 1999, περικοπές δαπανών και πιστή εφαρμογή των φορολογικών ρυθμίσεων που ψηφίστηκαν πρόσφατα. Κατά την Καθημερινή, η φιλοσοφία του προγράμματος σύγκλισης δεν είναι άσχετη με το δυσμενές αποτέλεσμα των ευρωεκλογών, αλλά και με την προοπτική που διαγράφουν, για την κυβέρνηση, δύο (πιθανόν) νέες εκλογικές αναμετρήσεις... Αλλά υπάρχει και η Αντριανή, που εκφράζοντας τον αντιευρωπαϊσμό της λαϊκιστικής μερίδας του ΠΑΣΟΚ, μας πληροφορεί ότι «οι εργαζόμενοι θα πληρώσουν ακριβά το Μάαστριχτ» και ότι μας αναμένει (πηχυαίος ο τίτλος) «ΠΕΙΝΑ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 2000». Και ο χορός καλά κρατεί!

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

Οπως αναμενόταν, το σχέδιο σύγκλισης με την Ευρώπη, που έδωσε η κυβέρνηση στη δημοσιότητα αυτή την εβδομάδα δεν περιέχει εκπλήξεις. Τα οικονομικά μεγέθη και τα προβλήματα της οικονομίας είναι γνωστά. Η διάγνωση έχει προ πολλού γίνει. Το δυστύχημα είναι ότι και τα μέσα θεραπείας είναι γνωστά. Μόνο που τα δύο μεγάλα ελληνικά κόμματα, η Ν.Δ. και το ΠΑΣΟΚ, δεν τόλμησαν ποτέ να πουν ολόκληρη την αλήθεια στον ελληνικό λαό. Δέκα χρόνια λιτότητας απλώς έχουν επιδεινώσει την οικονομική κατάσταση, χωρίς κανείς να καταλαβαίνει το γιατί εφόσον η μια λιτότητα διαδέχεται την άλλη και πάντα είναι μονόπλευρη χωρίς εμφανή αποτελέσματα. Οι ρόλοι στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση εναλλάσσονται και πανομοιότυπες είναι οι στάσεις των δύο κομμάτων στις αντίστοιχες θέσεις. Γνωστά πράγματα. Λείπει η ευθύνη για ένα θέμα που είναι πλέον εθνικής σημασίας διότι δεν έχουμε άλλα περιθώρια ελιγμών με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πολιτικές επιπτώσεις μιας νέας αποτυχίας θα είναι συντριπτικές και μη επανορθώσιμες. Το οικονομικό πρόβλημά μας είναι κατ' εξοχήν πολιτικό καθώς και τα αυστηρά προγράμματα λιτότητας και σταθεροποίησης δεν ακολουθούνται με συνέπεια και η λιτότητα παραμένει. Ο άκρατος λαϊκισμός των κομμάτων της εξουσίας αποτελεί την κύρια αιτία ενώ τα μικρά κόμματα της αντιπολίτευσης παρά τη

δικαιολογημένη από κοινωνική άποψη κριτική τους, δεν έχουν ριζικά διαφορετική προοπτική να προτείνουν, ρεαλιστική και πολιτικά εφαρμόσιμη. Είναι, λοιπόν, το πρόγραμμα σύγκλισης κατά κάποιον τρόπο μονόδρομος, όσο οδυνηρό κι αν είναι αυτό. Η αξιοπιστία του, βέβαια, θα κριθεί στην πράξη και μάλιστα πολύ γρήγορα. Κι ας μην ξεχνάμε ότι η αξιοπιστία τέτοιων προγραμμάτων έπεφτε πάντα θύμα του "εκλογικού κύκλου". Αν, ενόψει των δημοτικών εκλογών τον Οκτώβριο και των ενδεχόμενων βουλευτικών την ερχόμενη άνοιξη λόγω αδιεξόδου στην εκλογή νέου προέδρου της Δημοκρατίας, το πρόγραμμα πέσει και πάλι θύμα της ψηφοθηρίας και του λαϊκισμού τότε οι συνέπειες θα είναι βαρύτερες. Ασφαλώς, κανένα πρόγραμμα δεν μπορεί ν' αποτελεί μια απλή τεχνοκρατική άσκηση. Απαιτεί για την εφαρμογή του πολιτική ευθύνη και συναίνεση. Κι αυτά είναι καθήκοντα των πολιτικών κομμάτων. Το θέμα είναι να είμαστε διατεθειμένοι να σημειώσουμε επαρκείς θετικές επιτεύξεις προς την ορθή κατεύθυνση φροντίζοντας να διατηρήσουμε την απαιτούμενη κοινωνική ευαισθησία για όσους δεν μπορούν να αντέξουν. Αποτελεί στοιχειώδη υποχρέωση. Κατά τα άλλα ο σώζων εαυτόν σωθήτω.

Κ.Ι.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Θα περίμενε κανείς ότι η ευαισθησία θα χαρακτήριζε τους ανθρώπους του πολιτισμού. Αλλά στην Ελλάδα παντού κυριαρχεί ο αρχοντοχωριατισμός. Οι «άνθρωποι του πολιτισμού» τον ονειρεύονται ως επίδειξη και ως παράσταση. Δεν αναφερόμαστε στις πολλές αστείες λεπτομέρειες (λ.χ. στα κινητά τηλέφωνα που ακούγονται στις παραστάσεις του Μεγάρου).

Επισημαίνουμε ένα μόνο στοιχείο: Θεωρούν ότι όλα πρέπει να συγκεντρώνονται σε ένα «καθώς πρέπει» τετράγωνο. Όλα γύρω από το Χίλτον, την Πινακοθήκη, το Μπενάκειο. Όλα πρέπει να συγκεντρωθούν εκεί, έστω και αν λίγοι ελεύθεροι χώροι θα δηωθούν και το ελάχιστο πράσινο που απομένει εκεί θα αποφιλωθεί.

Έτσι λοιπόν, μετά το βανδαλισμό που ο ΟΜΜΑ διαπράττει στο Πάρκο

Ελευθερίας, νέα λαίλαπα ενέσκηψε: Στην περιοχή Ρηγίλλης απειλείται με καταστροφή άλλος ένας ελεύθερος χώρος, αφού εκεί επιλέχθηκε η θέση για το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. (Θα άξιζε να θυμίσει κανείς στους σνομπ «φιλότεχνους» την ωραία και ορθή απόφαση της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών να επιλέξει για στέγασή της ένα παλιό εγκατελειμμένο εργοστάσιο στην οδό Πειραιώς, το Σικιαρίδειο).

Ως επίλογο στο μικρό αυτό σχόλιο αφιερώνουμε τη δημοσιευόμενη φωτογραφία από τη συνεχιζόμενη καταστροφή του Πάρκου Ελευθερίας –στους δραστήριους «φίλους του πολιτισμού και της οικολογίας». Σ' αυτού που «πιστεύουν» ότι ο πολιτισμός προχωρεί όταν ο ΟΜΜΑ αποκτά και ένα γκαράζ και ένα κτίριο συνεδρίων και ένα κτίριο όπερας, κ.λπ., κ.λπ. Αλλά οι εικόνες από τον βανδαλισμό στο παρκάκι πίσω από το Μέγαρο Μουσικής μένουν. Αφιερώνονται στον ΟΜΜΑ, στο ΤΕΕ που συμφωνεί με τους βανδαλισμούς, στο ΥΠΕΧΩΔΕ κ. Λαλιώτη που επιτρέπει τις οικολογικές καταστροφές στην καρδιά της Αθήνας, στο δήμαρχο της Αθήνας που ομονοεί, στον υπουργό Δημόσιας Τάξης που αφήνει τα όργανά του να παραλείπουν το νόμο, στα ΜΜΕ που εξακολουθούν να σιωπούν...

Ο ΚΙΜΠΑΡΗΣ

(Σταμάτης Μιχαηλίδης 1944-1994)

Γι' αυτούς που δεν κατάλαβαν τι σημαίνει που έφυγε

Υπήρξε φίλος μου, με τίμησε με την ακριβή, την πολυτιμότερή του φιλία - προς τούτο και είμαι και πολλά υπερήφανος. Δεν γνώρισα απ' αυτόν άλλη πίκρα παρά μία.

Αυτήν την οποία μου έδωσε με την πρόωρο (η;) και εξαίφνης έξοδό του.

Έφυγε λοιπόν, ή αποδήμησε ή μετέστη. Το τακτικό μας ραντεβού ήταν κάθε μεσημέρι του Σαββάτου στο καφενείο του Αντώνη, οδός Κωλέττη. Αντ' αυτού, άπαξ και διά παντός, νεκροταφείο Ζωγράφου.

Αν μου έρχονται, πλέον ή επιπλέον, λέξεις στο μυαλό για τον Μιχαηλίδη είναι εκείνες οι οποίες σχετίζονται με το μέσα του πλούτος. Το μέσα πλούτος δεν του έλειπε ποτέ, είναι άλλωστε το μόνο του οποίου δεν αισθάνθηκε την έλλειψη. Αυτά να τα θυμόμαστε. Ευγενικός, λέω, μεγάλη καρδιά, ξαναλέω, αγαπητός και αγαπημένος λέω και ξαναλέω, λεβέντης. Η λέξις που έπεται είναι ασφαλώς «ευπατρίδης».

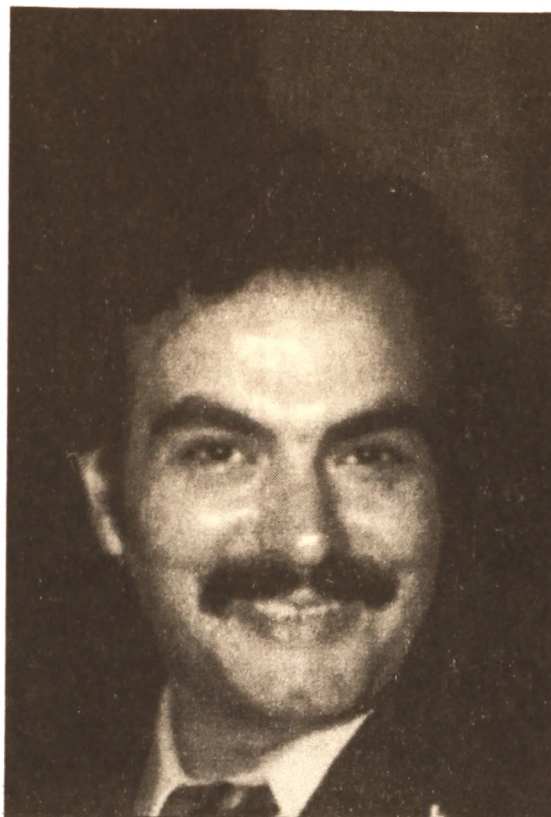
«Ευπατρίδης» είπαμε, αλλά και αριστερός. Με τον υψηλό, τον εγγλεντζέδικό τρόπο διά του οποίου εκοσμούσε και, ναι, έσωζε την Αριστερά. Όμως, γράφω για το γλυκύτατο παιδί της Νεολαίας Λαμπράκη ή για τον αδελφιδό μου τον Σταμάτη; Εμείς που τον γνωρίσαμε, εμείς εκείνοι εμάς που δεξιώθηκε, που απλόχερα μας χάρισε το περίσσευμα της καρδιάς του, εμείς εκείνοι εσάς τώρα πενθούμε. Αισθάνομαι να τον βλέπω, αυτόν να ακούγω, στητό πάντοτε, ευσταλή, πρωτίστως ευθυτενή στην καρέκλα του (βεβαίως τα μάτια του ολιγάκι κοκκινισμένα από το πιώμα να τραγουδάει -η εύκοσμος, η μελωδική αντρίκια φωνή- να τραγουδάει, κόκκινο ρόδο, γελαστό γιασεμί, ήρθα κοντά σου, τόσο κοντά σου και δεν έλεγες μη.

Δεν εγνώριζα τη λέξη «κιμπάρης». Λατρευτή γυναίκα μού την προσέφερε φορά πρώτη,

όταν αναφέρθηκε στον Σταμάτη. Αντελήφθη ότι είναι μια ξένη λέξη, λέξη της ράτσας των Σαλονικιών. Αναφέρεται στο υψηλό και το αρχοντικό. Όμως πιο πολύ είναι η γενναιοδωρία.

Καλέ μας φίλε, από τη Μαριάννα, τον Γιώργο, την Τασία, τον Χρήστο, τον Βαγγέλη γράφοντα, καλό ταξίδι, και από μένα, μόνο, καλή αντάμωση.

Ηλίας Λάγιος

ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ
ΤΟ ΟΥΡΑΝΙΟ ΤΟΞΟ;

Διανύουμε τη δεύτερη εβδομάδα από τις ευρωεκλογές. Κι ακόμη περιμένουμε να δοθεί, από το υπουργείο Εσωτερικών, η επίσημη ανακοίνωση με τα αποτελέσματα του συνδυασμού Ουράνιο Τόξο. Το υπουργείο είχε την πρωτότυπη και, κυρίως, πανέξυπνη ιδέα να συμπεριλάβει τις ψήφους του Ουράνιου Τόξου στα... Λοιπά

Κόμματα (25.696 ψήφοι συνολικά). Γιατί αυτό; Διότι, προφανώς, δεν "έπρεπε" να μάθουμε - τουλάχιστον το βράδυ των εκλογών - πόσες ψήφους έλαβε ο συνδυασμός Ουράνιο Τόξο, ο οποίος επιχείρησε να εκφράσει τους γηγενείς Μακεδόνες (Σλαβομακεδόνες) και ούτως ή άλλως, Έλληνες πολίτες.

Σύμφωνα με ανεπίσημες εκτιμήσεις, το Ουράνιο Τόξο συγκέντρωσε 8.000 ψήφους εκ των οποίων τις 5.000 έλαβε στους νομούς Φλώρινας, Ημαθίας, Πέλλας, Καστοριάς. Εάν οι εκτιμήσεις αυτές επιβεβαιωθούν, τότε, όπως γράφει ο Νίκος Φίλης στην *Εποχή* (19.6), "η σλαβομακεδονική εθνική μειονότητα, θα είναι μεγαλύτερη από την εναπομείνασα ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη"...

Τ.ΠΑΠ.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

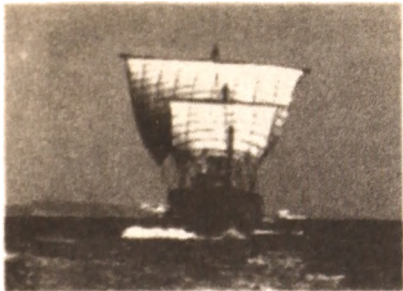
το βιβλίο του

ΑΛΕΞ. ΛΑΓΚΑΔΑ

**ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ
ΕΛΛΗΝΕΣ
ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ**

ΑΛΕΞ. ΛΑΓΚΑΔΑ

**ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ**

ΠΙΤΣΙΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΙΤΣΙΛΟΣ

Α. ΠΙΤΣΙΛΟΣ κ ΥΙΟΣ Ο.Ε.
ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 4 - ΑΘΗΝΑ
Τ.Κ. 10559 - Α.Φ.Μ. 82288294
ΤΗΛ.: 3211237 - 3218872

ΑΚΟΥΤΕ

Π Ο Ι Η Σ Η
ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Π Ο Ι Η Σ Η

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ
ΤΕΥΧΟΣ 3 - ΑΝΟΙΞΗ 1994

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ: *Τό θέλημα*

T.S. ELIOT: *Τό Έρωτικό Τραγούδι του Ι. "Άλφρεντ Προύφροκ"*

HAROLD BLOOM: *Τό σπάσιμο της φόρμας*
(Μετάφραση: Γιάννης Π. Σκαρπέλος)

ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ: *Ποιήματα*

CZESLAW MILOSZ: *Έπιλογή ποιημάτων*
(Μετάφραση: Χάρης Βαβινός - Αντώνης Μακρυδημήτρης)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΒΑΣ: *Ή ποιητική της ένοχης και τό ύμνος
σθénος των λένων*

ΖΕΦΗ ΔΑΡΑΚΗ: *Ποιήματα*

ANNA AXMATOVA: *Ρέβιμ*
(Μετάφραση: Κατερίνα Αγγελόση-Ρούκ)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΤΣΟΣ: *Τό Δύρο-Άδωρο του ποιήματος*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΑΛΑΝΑΣ: *Ποιήματα*

ENRIQUE MOLINA: *Έπιλογή ποιημάτων*
(Μετάφραση: Τάσος Δεκέτσης)

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ: *Ή διατάραξη του παραδοσιακού στίχου
στην ποίηση του Καρυωτάκη*

ΑΘΗΝΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ: *Ποιήματα*

HART CRANE: *Ή Μοντέρνα Ποίηση*
(Μετάφραση: Χάρης Βαβινός)

ΑΝΤΡΕΑΣ ΤΖΟΥΡΑΚΗΣ: *Ποιήματα*

3

Κυκλοφορεί το 3ο τεύχος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Πρωθούν το καλό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

του Γιώργου
Φιτζσάντων

ΛΟΙΠΟΝ ΠΑΙΔΙΑ ΤΙ ΕΓΙΝΕ,
ΤΟ ΑΝΑΛΥΣΑΤΕ ΤΟ ΑΠΟΤΕ-
ΛΕΣΜΑ;

ΒΕΒΑΙΩΣ
ΚΥΡΙΕ ΠΡΟ-
ΕΔΡΕ!

ΑΚΟΥΩ...
ΜΑ ΠΟΥ ΉΝΑΙ ΤΟ
ΚΑΔΡΟ;

ΑΝΔΡΕΑ, ΕΙΝΑΙ ΚΑ-
ΛΥΤΕΡΟ ΕΝΑ ΠΑΛ
ΦΟΝΤΟ...

ΤΕΛΟΣ ΠΑΝΤΩΝ...
ΤΙ ΛΕΓΑΜΕ;

ΚΑΤΑΛΗΞΑΜΕ
ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΛΗΣΙΑ-
ΣΕΤΕ ΠΙΟ ΑΜΕΣΑ ΤΟΥΣ
ΨΗΦΟΦΟΡΟΥΣ.

ΜΑ ΓΙΑΤΙ ΤΟΣΑ
ΦΩΤΑ; ΤΙ ΘΕΛΕΙ ΑΥ-
ΤΗ Η ΚΑΜΕΡΑ;

ΣΗΜΕΡΑ ΑΜΕΣΟ-
ΤΗΤΑ ΣΗΜΑΙΝΕΙ
ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟΤΗΤΑ!

ΤΟ ΦΡΑΠΕΔΑΚΙ
ΣΟΥ ΠΡΟΕΔΡΕ.

ΜΑ...

ΑΝΔΡΕΑ, ΕΙΣΑΙ
ΣΤΟΝ ΑΕΡΑ!

ΔΟΣΤΕ ΜΙΑ ΓΡΑΜΜΗ
ΣΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ!

•Προς το τέλος αυτού του δεκαπενθήμερου πραγματοποιήθηκαν και οι επαίσχυντες εξετάσεις της ΕΣΗΕΑ, για την εγγραφή νέων μελών της. Με πολλά παρατράγουδα αυτή τη φορά. Αφού δηλώθηκε στους εξεταζόμενους ότι οι εξετάσεις είναι τυπικές —η δικαιολογία του νυν Δ.Σ. είναι ότι εφόσον κρίνονται απαραίτητες από το καταστατικό πρέπει να γίνουν έστω και τυπικά— η γενική γραμματέας κ. **Νανά Νταουντάκη** προσέδωσε σ' αυτές ουσιαστικό χαρακτήρα. Άλλαξε θέσεις στους εξεταζόμενους, τους αραιώνει για να μην... αντιγράψουν, τήρησε στάση κανονικού επιτηρητή και μάλιστα αυστηρών εξετάσεων! Ανάμεσα στους εξεταζόμενους και ο **Γιάννης Τριάνης** της *Ελευθεροτυπίας*, που αρνήθηκε να συμμετάσχει σ' αυτό το παιχνίδι, γράφοντας στην κόλλα του ότι θεωρεί το θεσμό απαράδεκτο, αρνείται να διαγωνιστεί κ.λπ., γεγονός που έκανε μερικούς του Διοικητικού Συμβουλίου πραγματικά έξαλλους, αφού θεώρησαν τη στάση του υβριστική προς τους ίδιους... Αλήθεια, γιατί, έστω και για μια φορά, δεν συνεννοούνται οι υποψήφιοι να αντιδράσουν συλλογικά, αρνούμενοι να πάρουν μέρος σ' αυτό τον επαγγελματικό εξευτελισμό; Μήπως δεν δίνουν εξετάσεις καθημερινά; Κι από την άλλη, εφόσον το Δ.Σ. θεωρεί τις εξετάσεις τυπικές, γιατί δεν επιχειρεί αναθεώρηση του καταστατικού; Η μήπως μέσα από αυτές τις εξετάσεις επιβεβαιώνει την εξουσία του, την οποία και δεν θέλει να απεμπολήσει...

•Να το πιστέψουμε ή όχι; Εκεί που τα πράγματα έμοιαζαν να έχουν κλείσει, η υπογραφή του συνεταιρισμού ήταν βέβαιη. Οι κ. **Αλαφούζος**, **Λα-**

μπράκης, **Κόκκαλης** θα ήταν πλέον τα μεγάλα αφεντικά του *Sky*, το αντίπαλο δέος στην άλλη ομάδα εκδοτών-επιχειρηματιών, τα πράγματα αναποδογυρίστηκαν ξαφνικά, δεν τα βρήκαν τελικά στα ποσοστά —με άλλα λόγια στο ποιος θα έχει το επάνω χέρι— με αποτέλεσμα να μην υπάρξει συμφωνία. Αντ' αυτών, ο κ. **Αλαφούζος** λέγεται ότι τα βρήκε τελικά με τον κ. **Βαρδινογιάννη**, ο οποίος θεωρείται πλέον το δεύτερο πρόσωπο του *Sky*. Οι χθεσινοί εχθροί, καθώς φαίνεται, έγιναν σύμμαχοι. Κι αν αληθεύουν όλα αυτά, τότε πια είναι πασιφανές ότι το παιχνίδι έχει χοντρύνει πάρα πολύ, τα συμφέροντα που παίζονται είναι τεράστια, γι' αυτό άλλωστε και οι ανίερες συμμαχίες δίνουν και παίρνουν...

•Στη διάλυση της συμφωνίας φαίνεται όμως να έπαιξε μεγάλο ρόλο και η κάθοδος στο Φάληρο των ανθρώπων του κ. **Λαμπράκη**, δηλαδή των κ. **Ψυχάρη**, **Ευθυμίου** και **Χαρδαβέλλα**, που έφεραν τα πάνω κάτω στο σταθμό, θέλοντας έτσι να ελέγξουν το τμήμα ειδήσεων και να επιβάλουν τους δικούς τους όρους και ανθρώπους. Η κ. **Λιάνα Κανέλλη** «καταδικάστηκε» απλώς να διαβάσει τις καρτέλες με τα αποτελέσματα των εκλογών, πράγμα που αρνήθηκε κι έφυγε (προσωρινά) από το σταθμό, η πολιτική συζήτηση με τον **Παύλο Τσίμα** τινάχτηκε στον αέρα και ο ίδιος στάλθηκε να εκφωνεί τα αποτελέσματα στον ραδιοφωνικό *Sky*. Λέγεται ότι μετά απ' όλα αυτά, εκείνος βρίσκεται ήδη σε συμφωνία με το *Mega*. Αποτέλεσμα αυτών των ανακατατάξεων; Πάτωσε από πλευράς τηλεθέας ο σταθμός, νύχτα ευρωεκλογών, και στο Φάληρο το φουσούν και δεν κρυνώνει... Μετά απ' όλα αυτά ήρθε και

οριστική ρήξη των αφεντικών. Αν όσα λέγονται έχουν συμβεί, λέτε να συνέβησαν τυχαία;

•Η *Μεσημβρινή*, πάντως, ετοιμάζεται με πολύ αργούς ρυθμούς. Το σίγουρο είναι ότι θα παραμείνει σ' αυτήν ο μεγαλύτερος αριθμός των προηγούμενων συντακτών. Το ερώτημα είναι γιατί έκλεισε. Πιστεύουμε ότι θα απαντηθεί εν καιρώ... Προβλέπεται, πάντως, να είναι ένα καλαίσθητο συντηρητικό φύλλο, που θα περιλαμβάνει πολλά ένθετα, μεταξύ των οποίων και κάποιο περιοδικό. Το σχεδιασμό της θα αναλάβει ξένος τεχνικός, ενώ η σίγουρη έδρα της θα βρίσκεται στον *Περισσό*, όπου και τα τυπογραφεία του *Ομίλου Βαρδινογιάννη*.

•Ο **Φώτης Γεωργελές** φαίνεται ότι θα είναι και η μοναδική μεταγραφή από την *Ελευθεροτυπία* στη *Μεσημβρινή*. Η απώλειά του λέγεται ότι ενόχλησε πολύ τον κ. **Τεγόπουλο**, ο οποίος πάραυτα επικοινωνήσει με τον κ. **Βαρδινογιάννη**. Ετσι, αποφασίστηκε να μην επιτραπεί άλλη μεταγραφή από την *Ελευθεροτυπία*, στην οποία, ειρήσθω εν παρόδω, γίνεται το έλα να δεις. Το ένθετο «*Η ζωή είναι εδώ*» λέγεται ότι διεκδικούν ήδη ο **Θέμος Αναστασιάδης** και ο **Πέτρος Κωστόπουλος**. Τώρα, αν ο τελευταίος αποφάσισε να γίνει τελικά δημοσιογράφος (κατά δική του ρήση αρνείται αυτή την ιδιότητα) είναι άλλου παπά ευαγγέλιο...

•Τι κρίμα που αποχώρησε ο **Φώτης Γεωργελές** από την *Ελευθεροτυπία*... Είναι η εφημερίδα που του πήγαινε, όπως κι ο ίδιος είχε ενσωματωθεί στην ύλη της, δίνοντάς της μια άλλη πνοή. Βέβαια, οι εκ των υστέρων κρίσεις περιττεύουν, όταν μάλιστα οι άμεσα ενδιαφερόμενοι έχουν αποφασίσει

διαφορετικά...

•Άλλη είδηση που ήρθε να ταράξει τα νερά και που κανείς δεν φαίνεται να την επαληθεύει ή να την διαψεύσει: Ο κ. **Λάτσης**, γράφτηκε σχεδόν παντού, ετοιμάζεται να μπει και αυτός στο χώρο των ΜΜΕ. Με άλλα λόγια, ακούγεται ότι ετοιμάζεται να φτιάξει το δικό του κανάλι. Πρόεδρος της ομάδας που θα ηγηθεί του καναλιού λέγεται ότι χρίστηκε η κόρη του μεγαλοεφοπλιστή, κ. **Μαριάννα Λάτση**, και γενικός διευθυντής ο κ. **Αλέκος Ρήγας**, πάλαι ποτέ διευθυντής του *Αντέννα*. Αν σκεφτεί κανείς ότι πριν από έναν μήνα περίπου ο κ. **Λάτσης** αρνιόταν κατηγορηματικά να μπει στο χώρο των ΜΜΕ, η τωρινή είδηση θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με μεγάλη επιφύλαξη. Εκτός κι αν τα συμφέροντα πια είναι τόσο μεγάλα, που οι όποιες αποφάσεις να αναιρούνται από τη στιγμή στην άλλη. Ιδωμεν...

•Φαίνεται ότι ο πόλεμος που ξεκίνησε από τις μικρές αγγελίες και επεκτάθηκε και σε άλλα επίπεδα μεταξύ των κ. **Λαμπράκη** και **Τεγόπουλου** μαίνεται, έστω κι αν παροδικά έμοιαζε να βρίσκεται σε ύφεση. Το πρωτοσέλιδο του περασμένου Σαββάτου με την καταγγελία του κ. **Μίκη Θεοδωράκη** που αναφερόταν σε κύκλους που «επιζητούν τον ολοκληρωτικό έλεγχο της μουσικής ζωής» (όλοι γνωρίζουμε ποιοι είναι αυτοί) και δήλων ότι «αδυνατεί να πολεμήσει εχθρούς που δεν τολμούν να δείξουν το πρόσωπό τους, αλλά έχουν τη δύναμη να επηρεάζουν αποτελεσματικά τη εξουσία», φαίνεται να πυροδοτεί μια ακόμη σύγκρουση. Τώρα που τα πάντα είναι ρευστά, φαίνεται ότι ο κ. **Τεγόπουλος** δεν χάνει την ευκαιρία να υπενθυμίζει στον «συνέταιρό»

ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΕΣ ΟΦΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Δύο εντελώς διαφορετικά γεγονότα σημάδεψαν την επικαιρότητα του προηγούμενου δεκαπενθήμερου: Μια ανώνυμη δασκάλα συλλαμβάνεται με ηρωίνη, δηλώνει χρήστης και διασύρεται με τον χειρότερο τρόπο από τα ΜΜΕ. Οι κάμερες κυνήγησαν κάθε στιγμή της, από την ώρα της σύλληψης έως εκείνη της προφυλάκισης, ο φακός επεδίωξε να αποκαλύψει το πρόσωπό της, εκείνη προσπάθησε να καλυφθεί. Στόχος το πρόσωπο και τ' όνομά της, μήπως και μπει κάποτε αποθεραπευμένη σε κάποιο σπίτι, όταν θα προσπαθήσει να επιβιώσει με ιδιαίτερα μαθήματα, αφού το υπουργείο Παιδείας έσπευσε να την «παύσει οριστικά», φοβούμενο μήπως κατηγορηθεί για αδράνεια, μήπως και οι γονείς στραφούν εναντίον του γιατί δεν υπερασπίστηκε έγκαιρα το πρότυπο του καλού δασκάλου, όπως ακριβώς το απαιτεί η κοινωνία. Η στιγματισμένη δεν πρέπει να έχει πλέον θέση πουθενά. Ανάμεσα στ' άλλα ευτράπελα έγινε και το απαραίτητο ρεπορτάζ στο σχολείο όπου δίδασκε, τα παιδιά βρέθηκαν αντιμέτωπα με μια πραγματικότητα που δεν ήξεραν, ρωτήθηκαν για τη συμπεριφορά της, μίλησαν για τις λιποθυμίες και τους πονοκεφάλους της... Πήραν δημόσια το λόγο, που έως εκείνη τη στιγμή ανήκε μόνο σ' αυτήν...

Για πρώτη φορά, ίσως, μια δασκάλα θύμα των ναρκωτικών κι αυτή, αντί να αντιμετωπιστεί διαφορετικά, διασύρθηκε και διαπομπεύθηκε, άσημη μέσα στο πλήθος κι αδύναμη, βρέθηκε να κατασπαράσσεται από τα ΜΜΕ, να είναι η πρώτη είδηση στα κανάλια και μαζί μ' αυτή να μπαίνει υπό κρίσιν τόσο ολόκληρος ο κλάδος όσο και ο ίδιος ο θεσμός του δασκάλου.

Τριάντα δάσκαλοι, με επιστολή τους στην *Ελευθεροτυπία*, προσπάθησαν να βάλουν τα πράγματα στη θέση τους, όμως ποιος τους ακούει. Το κακό έχει ήδη γίνει...

Κι έρχεται το δεύτερο περιστατικό: Ο θάνατος του Μάνου Χατζιδάκι. Του επώνυμου Έλληνα. Του υποψιασμένου. Του ανθρώπου που ήξερε πολύ καλά τα ΜΜΕ, που είχε προφανώς ανατριχιάσει μ' όσα είχαν συμβεί σε αντίστοιχες περιπτώσεις αγαπημένων φίλων του. Με δύναμη ψυχής σπάνια, είχε προβλέψει πώς θα μπορούσαν να τον μεταχειριστούν και είχε φροντίσει. Ανάμεσα στις τελευταίες επιθυ-

μίες του είχε προτάξει να διαφυλαχθεί η ιδιωτικότητά του. Είχε ζητήσει να μην τον συνοδεύουν οι κάμερες ως την τελευταία του κατοικία, αρνήθηκε τη δημοσία δαπάνη κηδείας και τον αμφισβητούμενο τάφο στο Α' Νεκροταφείο. Όρισε ο ίδιος τη ζωή του έως το τέλος, δίδαξε ήθος ακόμη και με το θάνατό του. Στην περίπτωση του τα Μ.Μ.Ε. βρέθηκαν σε θέση αδυναμίας. Οι κάμερες εκτός του προαυλίου του νεκροταφείου. Όλοι από μακριά. Απαγόρευσε στο πανελλήνιο να γίνει ηδονοβλεψίας του θανάτου του. Επεδίωκε πάντα κι ως ένα βαθμό το είχε καταφέρει να περιφρουρεί τη ζωή του, όπως κατάφερε να περιφρουρήσει και το θάνατό του. Όσο τού ήταν φυσικά δυνατό. Γιατί εκείνα τα πλάνα της μεταφοράς από το σπίτι του στον Ευαγγελισμό ήταν τελικά αδύνατο να ελεγχθούν. Προβλήθηκαν και ξαναπροβλήθηκαν. Ως τη στιγμή που ήρθαν οι οικείοι του να τα απαγορεύσουν κι αυτά. Και καλά έκαναν. Μόνο που εκείνοι μπόρεσαν. Ο Μάνος Χατζιδάκις ήταν ένας από τους συνειδητούς πολίτες αυτής της χώρας, κι αν κάτι δίδαξε, αν κάτι έμεινε απ' αυτόν, έπρεπε και πρέπει να τηρηθεί...

Ποιος θα προφυλάξει όμως την ανώνυμη δασκάλα, που όντας ακόμη αρκετά νέα, που δεν είχε καν εξασφαλίσει μια θέση στο δημόσιο (ήταν αναπληρώτρια μέσα στην ανασφάλεια της εποχής), πέφτει θύμα των ναρκωτικών; Αυτή δεν μπορεί να την προστατέψει κανείς. Ακόμη και το αρμόδιο υπουργείο που θα έπρεπε να ευαισθητοποιηθεί περισσότερο απ' όλους, φτάνει να την εκδιώκει από τις τάξεις των δασκάλων, την περιθωριοποιεί ακόμη περισσότερο, τιμωρώντας την εσασί γιατί υπήρξε θύμα. Θύμα κι αυτή, όπως όλοι μας, ενός συστήματος που δημιουργεί αδυναμίες χωρίς να τις συγχωρεί, που κρύβεται πίσω από το δάκτυλό του και εθελotuφλεί. Κι ανάμεσα σε όλα αυτά, επιτρέπει στα ΜΜΕ να συμπεριφέρονται απάνθρωπα χάριν της αυξημένης θεαματικότητας και του ανταγωνισμού, να διασύρουν πολίτες που βρίσκονται σε κατάσταση αδυναμίας. Και δεν μιλάει κανείς για λογοκρισία, αλλά αναφέρεται σε έναν υποτυπώδη κώδικα δεοντολογίας, που τουλάχιστον θα σέβεται την ιδιωτική ζωή των πολιτών, όποια κι αν είναι αυτοί, έστω κι αν η ζωή τους άπτεται, ως ένα βαθμό, και του δημόσιου βίου...

την ύπαρξή του, έστω κι αν υπέγραψαν εκείνη την περβόλη ανακοίνωση που έδειξε ότι ομονοούν χάριν του...

Ποιος υπεξαίρεσε τις κασέτες από την ΕΡΤ με μουσικό οπτικό υλικό από τη δουλειά του Μάνου Χατζιδάκι και διοχέτευσε στο Mega και το 9; Ο πρόεδρος της ΕΡΤ ΑΕ Ευγένιος Γιαννακόπουλος; Η ήδη διατάζει ένορκη διοικητική εξέταση, που τα αποτελέσματά της όμως, ως τη στιγμή που γράφονται αυτές οι

γραμμές, δεν έχουν ανακοινωθεί ακόμη. Λέγεται πάντως ότι μόλις ανακοινώθηκε ο θάνατος του Μάνου Χατζιδάκι, ο Αντέννα και το Mega ζήτησαν από τον πρόεδρο της ΕΡΤ ΑΕ οπτικό υλικό κι αυτός αρνήθηκε να το παραχωρήσει. Ετσι, μετά το αφιέρωμα της ET1, που έγινε από τη δημοσιογράφο κ. Δήμητρα Γκουντούνα, πέντε κασέτες με οπτικό υλικό κλειδώθηκαν σε ειδικό χώρο του ραδιομεγάρου της Αγίας Παρασκευής, οι οποίες όμως την επομένη είχαν κάνει φτε-

ρά! Αποσπάσματά τους μεταδόθηκαν από τα ιδιωτικά κανάλια... Θα μάθουμε αλήθεια ποτέ ποιος ευθύνεται ή θα περάσει κι αυτό όπως και τόσα άλλα;

•Εντάξει, είπαμε να σπρώχνονται οι δημοσιογράφοι για την επιτυχία, όμως αυτή η «τελευταία συνέντευξη» του Μάνου Χατζιδάκι που δημοσιεύθηκε, καρμπόν, στις κυριακάτικες εκδόσεις της *Ελευθεροτυπίας* και της *Καθημερινής* δεν έχει προηγούμενο. Απλώς αναρωτιόμαστε, το δημοσιο-

γραφικό ζεύγος που υπέγραψε αντίστοιχα τη συνέντευξη σε κάθε εφημερίδα θα έκανε το ίδιο σε περίπτωση που ζούσε ο Μάνος Χατζιδάκις; Ασφαλώς όχι. Κι είναι κρίμα ότι το αντιδεοντολογικό ατόπημα έγινε εις βάρος του συνθέτη αλλά και του πολίτη που καταδίκασε εμφατικά τέτοιες και άλλες δημοσιογραφικές λαθροχειρίες. Άραγε, πώς θα αντιδράσουν οι διευθυντές των εφημερίδων των δυο δημοσιογράφων; Και πώς θα αντιδράσει η ΕΣΗΕΑ; Αναμένουμε με ενδιαφέρον...

Τα μηνύματα των ευρωεκλογών

του Κ. Βασιλείου

Οι ευρωεκλογές τελείωσαν και οι θερινές διακοπές άρχισαν, αν και μεγάλη μερίδα ευρωπαίων πολιτών προτίμησαν τις «διακοπές» παντός είδους από την προσέλευση στις κάλπες. Τα μηνύματα των εκλογών αυτών ήταν πολλά και ποικίλα. Επιδέχονται βέβαια διάφορες ερμηνείες και οι πολιτικές παρατάξεις συνηθίζουν κυρίως — τουλάχιστον στις αρχικές τους αντιδράσεις — να κρίνουν επιφανειακά για να απορροφήσουν ομαλά τους πρώτους κραδασμούς. Ακολουθούν όμως κι άλλες πολιτικές διαδικασίες που έχουν τα «θύματά» τους, εφ' όσον η πολιτική αποτελεσματικότητα των ηγετών κρίνεται πάντα εκ του αποτελέσματος...

Αρχίζοντας από τον οίκο μας, τα μηνύματα των εκλογών ήταν σαφή και συγκεκριμένα. Βεβαίως το ΠΑΣΟΚ έχασε σημαντικό έδαφος λόγω της χαλαρής κυβερνητικής του πολιτικής και ίσως της επανάληψης ορισμένων αμαρτημάτων του παρελθόντος, αλλά κυρίως της οικονομικής πολιτικής. Επ' αυτού πολλά γράφονται και πλείστα όσα θα γραφτούν, τώρα μάλιστα που το Πρόγραμμα Σύγκλισης δόθηκε στη δημοσιότητα και περιέχει όλους τους «δείκτες» της πορείας της ελληνικής οικονομίας για την προσεχή 5ετία. Πέρα από το θέμα της αξιοπιστίας του προγράμματος επί του οποίου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει πικράν πείραν — θέμα βέβαια που έχει ήδη αρχίσει να γίνεται αντικείμενο κομματικών αντιπαραθέσεων — γεγονός είναι ότι τα σημερινά περιθώρια άσκησης μιας ριζικής διαφορετικής

οικονομικής πολιτικής, τέτοιας που να ικανοποιεί όλα τα αιτήματα περί αυξήσεως των πραγματικών εισοδημάτων και το αίτημα της ανάπτυξης και της μείωσης των τεράστιων δημοσιονομικών ελλειμμάτων είναι *απελπιστικά στενά*. Αυτό το μήνυμα των εκλογών μόνο εν μέρει ελήφθη από το κυβερνών κόμμα, το οποίο μπροστά στον κίνδυνο υπερφαλάγγισής του από κάποιο δεξιό εθνικιστικό λαϊκισμό και ενόψει των επερχόμενων εκλογικών αναμετρήσεων (δημοτικές εκλογές τον προσεχή Οκτώβριο, προεδρικές ενδεχομένως την άνοιξη του '95) δεν αποκλείεται να ενδώσει στις δικές του λαϊκιστικές σειρήνες.

Ο συντηρητικός χώρος, η Ν.Δ., με τη μείωση των ποσοστών της σε πολύ χαμηλά επίπεδα, που ξεπερνούν τα «ιστορικά όρια» της παράταξης, υφίσταται κλυδωνισμούς τόσο ως κόμμα όσο και ως ηγεσία. Η αλήθεια είναι ότι ο κ. Έβερτ πρέπει να αποδείξει στους προσεχείς εκλογικούς στίβους ότι η Ν.Δ. υπό την ηγεσία του μπορεί πράγματι να αποτελέσει μια πειστική εναλλακτική κυβερνητική λύση. Διαφορετικά και η θέση του θα τεθεί υπό άμεση αμφισβήτηση και η παραμονή του κόμματος στη θέση της αντιπολίτευσης θα είναι μακρότερη του αναμενομένου και από τον ίδιο και από τους αισιόδοξους συνεργάτες του.

Γεγονός είναι ότι ο δικομματισμός στην Ελλάδα υπέστη σοβαρό πλήγμα έστω και σαν προειδοποίηση, αν θεωρήσει κανείς ότι μια ακραιφνής εθνική κάλπη «μαντρώνει» ξανά τους ψηφοφόρους. Αλλά σύντομα θα φανεί αν αυτή η τάση έχει συγκυριακό ή σε μεγάλο ποσοστό πιο μόνιμο χαρακτήρα. Παράλληλα, η επίδοση της Πολιτικής Άνοιξης δεν ήταν αυτή που ανέμεναν οι αισιόδοξοι ηγέτες και οπαδοί του κόμματος. Είτε ως ψήφος διαμαρτυρίας είτε ως θετική ψήφος οι «εισπράξεις» από

τις απώλειες των δύο μεγάλων κομμάτων δεν ήταν τέτοιες που να δημιουργούν μια καινούργια δυναμική ικανή να ανατρέψει εκ βάθρων το πολιτικό σκηνικό με εκλογικά άλματα, όπως το ΠΑΣΟΚ στην περίοδο της μεταπολίτευσης. Κάθε αναζήτηση αντιστοιχίας είναι προς το παρόν άστοχη και παρακινδυνευμένη. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Άνοιξη δεν καταγράφηκε σε μια αξιολογητική πολιτική δύναμη ή ότι διέχει άλλα περιθώρια ανάπτυξης, ιδιαίτερα αν πάρουμε υπόψη μας τις δυνατότητες άσκησης μιας λαϊκιστικής πολιτικής και στο χώρο των εθνικών θεμάτων και στο χώρο της οικονομικής πολιτικής. Η *τότητα* δεν ήταν ποτέ συμπαθής φυσικά στα λαϊκά στρώματα.

Στο χώρο της Αριστεράς, το μεν ΚΚΕ σμείωσε ορισμένα κέρδη, αλλά φαίνεται να άγγιξε τα όριά του παρά τη διευρυμένη δξαμενή του αντιευρωπαϊσμού από την οποία ήλπιζε να αντλήσει αρκετά περισσότερα. Από την άλλη μεριά, ο ΣΥΝ επιτυχε εντυπωσιακό αποτέλεσμα όχι μόνον γιατί ανέτρεψε τις δυσμενείς συνέπειες της μη κοινοβουλευτικής του εκπροσώπησης και των χαμηλών ποσοστών στις εθνικές εκλογές του περασμένου Οκτωβρίου αλλά και για πολλούς άλλους λόγους. Καρχήν διότι επιδοκιμάστηκε η νέα ηγετική ομάδα από τον Νίκο Κωνσταντόπουλο. Δεύτερον, διότι σημείωσε σοβαρά ποσοστά στα αστικά κέντρα και στις νέες ηλικίες. Και τρίτον, διότι φαίνεται να επιβεβύτηκε το έντονα ευρωπαϊκό προφίλ του κόμματος. Τα στοιχεία αυτά δικαιολογούν μεν δημιουργούν αισιοδοξία για το μέλλον του σχήματος υπό τον όρο φυσικά ό και οργανωτικά θα συγκροτηθεί και μια σαφή πολιτική ταυτότητα να απαντήσει — κυρίως — με τις πολιτικές προτεραιότητες που θα θέτει, θα πείθει ότι αποτελεί χρήσιμο πολιτικό σχήμα, ικανό να επηρεάσει τις εξελίξεις σε πολλά επίπεδα. Πολλά τα προβλήματα του ΣΥΝ για να συγκρατήσει και να εδραιώσει τη νέα πολιτική του απήχηση, που πρέπει να τη θεωρήσει σαν έσχατη προσφορά ευκαιρίας για ανασυγκρότηση.

Κατά τα άλλα η ψήφος διαμαρτυρίας προς τα μικρά και περίεργα άλλα κόμματα και κομματίδια καθώς και η λευκή ψήφος μπορεί να φάνηκε σαν «πλάκα» του εκλογικού σώματος. Στην πραγματικότητα δε

Σας Περιμένουμε...

Στου ΓΚΟΒΟΣΤΗ

στο Νέο μας Κατάστημα **Ασκληπιού 3**

ήταν παρά μια σαφής καταγραφή τάσεων που είχαν ήδη αναφανεί στις διάφορες δημοσκοπήσεις και που είχαν τροφοδοτήσει το σχετικό προβληματισμό περί αναξιοπείας της κοιμματικής πολιτικής και των παραδοσιακών πολιτικών σχημάτων, περί ελλείψεως εμπιστοσύνης στις πολιτικές διαδικασίες για την επίλυση των προβλημάτων, περί αδιαφορίας και τα παρόμοια. Σαφής προειδοποίηση, αλλά ίσως και πιο κρίσιμη τάση απόρριψης απολιτικού ή ακόμη και αντιπολιτικού χαρακτήρα.

Ας σημειωθεί ότι η τάση αυτή μερικής απόρριψης των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων και σχηματισμών, καθώς και η στάση έναντι της πολιτικής αυτής καθαυτήν καταγράφηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Δείγμα σαφές, πλέον, ότι η κρίση της πολιτικής αποτελεί φαινόμενο που πρέπει όλοι να πάρουν στα σοβαρά. Κυρίως οι πολιτικοί.

Κατά τα άλλα, τόσο το μέγεθος της αποχής όσο και η ψήφος με βάση τα εσωτερικά εθνικά προβλήματα, απλώς κατέγραψαν για μια ακόμη φορά το τεράστιο «δημοκρατικό έλλειμμα» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη γραφειοκρατική της απόσταση από το μέσο ευρωπαϊκό πολίτη, τις αδυναμίες στην ενημέρωση και τη δημοκρατική συμμετοχή — τελικά την ισχύτητα των αντιπροσωπευτικών της θεσμών, όπως κατ'εξοχήν είναι η Ευρωβουλή, και την υπερίσχυση του εθνικού προσανατολισμού των ευρωπαϊκών λαών. Η ευρωπαϊκή συνείδηση δεν έχει ακόμα σμιλευθεί και δεν αποτελεί έντονο και κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα. Αντίθετα, τα κοινωνικά προβλήματα της Ευρώπης (η ανεργία, η ύφεση, οι μειονότητες της), οδηγούν σε αντιευρωπαϊκές τάσεις και αντιευρωπαϊκό πνεύμα.

Ο εθνικός χαρακτήρας της ψήφου για την Ευρωβουλή στα κράτη - μέλη φαίνεται ανάγλυφα από την ανάλυση της ψήφου από χώρα σε χώρα. Στη Βρετανία οι Τόρηδες κατέρρευσαν και το μέλλον του πρωθυπουργού Τζων Μέιτσορ είναι εξαιρετικά αβέβαιο. Οι Εργατικοί πραγματικά σώρωσαν. Στην Ισπανία η σοσιαλιστική κυβέρνηση του Γκονζάλες υπέστη δεινή ήττα και λόγω της φυσιολογικής φθοράς της εξουσίας και λόγω της πολιτικής της που ο ίδιος ο Ισπανός πρωθυπουργός χαρακτήρισε ως «τεχνοκρατική». Έτσι το Λαϊκό Κόμμα πέρασε πρώτο και προβάλλει σοβαρές αξιώσεις για την εξουσία. Στη Γερμανία, η σαφής νίκη του Κολ παρολειάίνει το έδαφος για την αναμενόμενη επικράτησή του στις εθνικές ομοσπονδιακές εκλογές του ερχόμενου Οκτωβρίου, με τους σοσιαλδημοκράτες να τα 'χουν πραγματικά χαμένα. Παρήγορο εδώ ότι οι νεοναζί πέτυχαν να περάσουν το όριο για την εκ-

**Γεγονός είναι
ότι ο δικομματισμός
στην Ελλάδα
υπέστη σοβαρό
πλήγμα.
Έστω και ως
προειδοποίηση αν
θεωρήσει
κανείς ότι μια
ακραιφνής εθνική
κάλη «μαντρώνει»
ξανά τους
ψηφοφόρους.
Αλλά σύντομα θα
φανεί
αν αυτή η τάση έχει
συγκυριακό
ή σε μεγάλο
ποσοστό
πιο μόνιμο
χαρακτήρα...**

προσώπησή τους. Το ίδιο ισχύει, από μια διαφορετική οπτική, και για το πρώην Κ.Κ. της πρώην Ανατολικής Γερμανίας, μολονότι στις περιοχές αυτές σημείωσε υψηλές επιδόσεις. Στη Γαλλία, η ήττα των σοσιαλιστών στοίχισε τη θέση του νεοπαγούς ηγέτη Μισέλ Ροκάρ και οδηγεί σε επανεξέταση της γενικότερης πολιτικής του κόμματος. Το αφεντικό της Μαρσείγ (ωραίος και πλούσιος συνάμα) Μπερνάρ Ταπί τράβηξε αρκετές ψήφους ώστε να δικαιολογείται η εκτίμηση για κάποιο «δεξιό λαϊκιστικό ρεύμα». Την ίδια στιγμή, ο Σιράκ με αρκετούς αντιευρωπαίστες στο κόμμα του αναγγέλλει την υποψηφιότητά του για την προεδρία, ξεκινώντας έτσι πάραυτα τον προεκλογικό αγώνα.

Τέλος, στην Ιταλία ο Μπερλουσκόνι αύξησε τη δύναμή του κατά 10% και σταθεροποιεί τόσο το δεξιό μέτωπο μετά την πρόσφατη νίκη του στις εθνικές εκλογές όσο και τη δική του θέση μέσα στο συνασπισμό της εξουσίας. Όσο για την Αριστερά, κι αυτή αναπόφευκτα περιέπεσε σε κρίση ηγεσίας με την παραίτηση του Οκέτο (Δ.Κ.Α). Κι εδώ, λοιπόν, ενόψει ανασυγκροτήσεων και αναθεωρήσεων.

Δεν είναι λοιπόν λίγες οι σεισμικές δονήσεις των ευρωεκλογών, καθώς και μηνύματα έδωσαν και το πολιτικό σκηνικό μετέβαλαν με τον τρόπο τους. Αν τα μηνύματα θα ακουστούν και σε ποιο βαθμό είναι ένα άλλο θέμα, καθώς οι εθνικές πολιτικές δυνάμεις θα προσπαθήσουν να συναγάγουν τα αναγκαία συμπεράσματα για τις επόμενες μάχες που έχουν να δώσουν.

Όσο για την Ευρώπη, πρέπει να δούμε πιο συγκεκριμένες προτάσεις για να διαπιστώσουμε αν πράγματι ελήφθησαν τα μηνύματα. Προτάσεις, μέτρα και πρακτικές που να ανταποκρίνονται στο ύψος της σοβαρότητας των σημερινών προβλημάτων. Όταν όμως ούτε στο πρόσωπο του αντικαταστάτη του επιτρόπου Ζακ Ντελόρ, που αποχωρεί στα τέλη του έτους, δεν υπάρχει συμφωνία, αντιλαμβάνεται κανείς τι μπορεί να συμβαίνει στα άλλα μέτωπα. Μέτωπα όπως η ανάπτυξη, το περιβάλλον, η κοινωνική Ευρώπη, τα δικαιώματα των μειονοτήτων κ.λπ., που αποτελούν ή θα πρέπει να αποτελούν τον κατεξοχήν πολιτικό στίβο της ευρωπαϊκής Αριστεράς.

Σας Περιμένουμε...

Στου ΓΚΟΒΟΣΤΗ

στο Νέο μας Κατάστημα Ασκληπιού 3

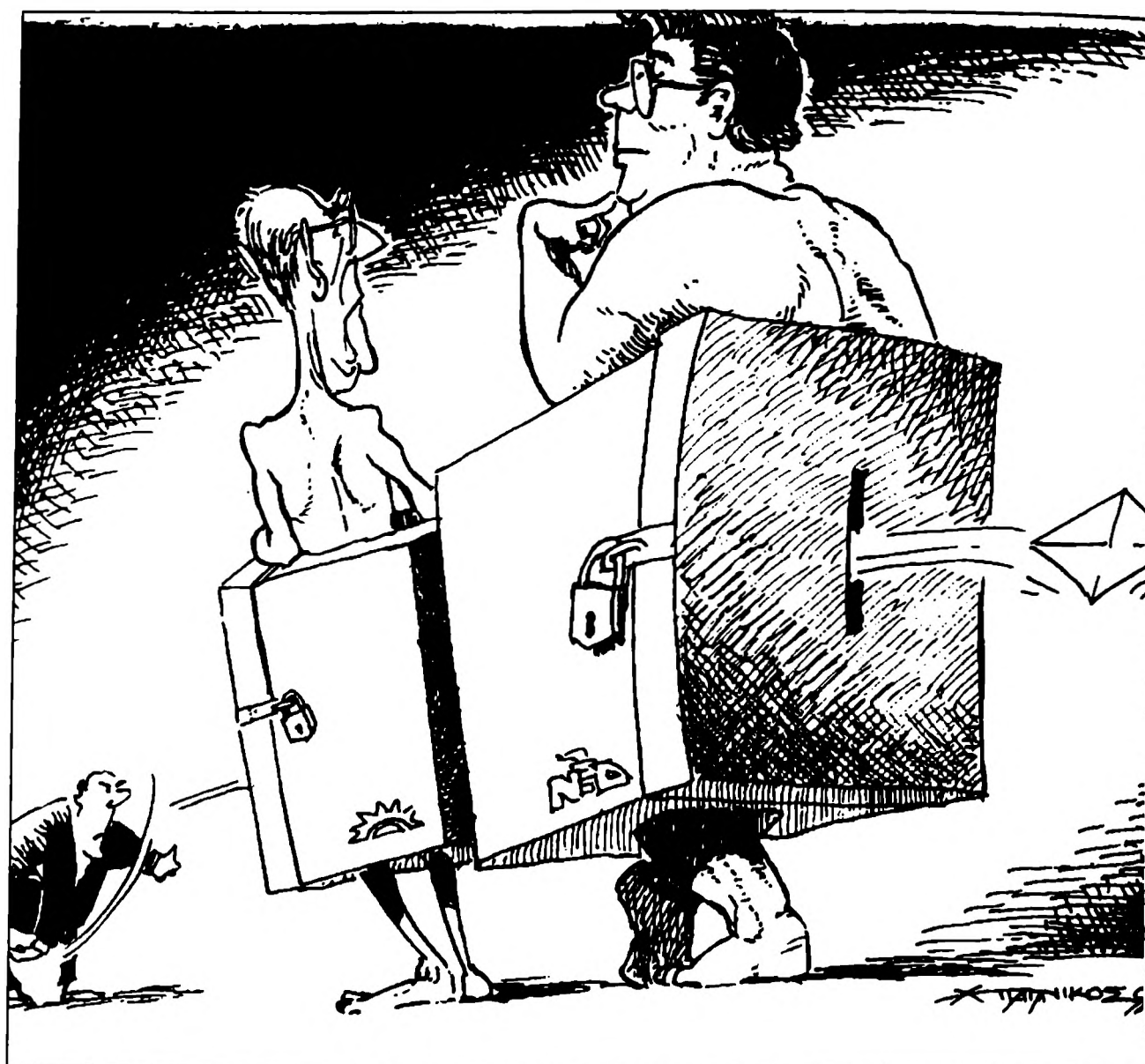
ΚΛΕΙΝΟΥΜΕ.

Ο τελευταίος να πάρει την πόρτα!

του Τάσου Παππά

Η χαλαρότητα, η πολυγλωσσία και η αναποτελεσματικότητα δεν είναι προϊόντα της τάχα ασύδοτης «δημοκρατίας» που επικρατεί στο ΠΑΣΟΚ αλλά συμπτώματα εκφυλισμού. Οι δελφίνοι έχουν καταλάβει ότι ο κομματικός κύκλος του Ανδρέα Παπανδρέου κλείνει και όπως όλοι οι υποψήφιοι διάδοχοι σ' όλα τα αρχηγικά κόμματα όλες τις εποχές έχουν αρχίσει τους διαγκωνισμούς...

Την εύκολη λύση επέλεξε τελικώς ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου προκειμένου να δώσει πνοή στο ταλαίπωρο κυβερνητικό σχήμα, τον ανασχηματισμό. Μερικές απομακρύνσεις, αρκετές μετακινήσεις στελεχών και ορισμένες νέες «υπουργοποιήσεις» θα συνθέσουν το σκηνικό, αλλά πολύ φοβούμαστε ότι πέραν κάποιων οριακών αλλαγών στο στυλ, στη συμπεριφορά και ενδεχομένως στην τακτική δεν πρόκειται να έχουμε κοσμογονικές μεταβολές. Ο Ανδρέας Παπανδρέου και το ηγετικό επιτελείο του ΠΑΣΟΚ πιστεύουν πως σε γενικές γραμμές η πολιτική που έχει (;) η κυβέρνηση είναι σωστή και το πρόβλημα εντοπίζεται στην εφαρμογή της.

Είναι η κλασική μη ψύχραιμη λογική όλων των ηγεσιών όταν αντιμετωπίζουν σοβαρή διαρροή δυνάμεων. Κληροδότημα της παραδοσιακής Αριστεράς, η οποία κατά κανόνα χρεώνει τις όποιες ήττες της

στην αδυναμία της οργάνωσης να προηγήσει τη γραμμή, στη δυσκολία των πολιτών να αφομοιώσουν τη «νέα σκέψη» και στις ικανότητες του αντιπάλου να εμποδίζει ή και να συκοφαντεί τις κορυφαίες επilogές. Σ' ό,τι αφορά το ΠΑΣΟΚ, τα πράγματα είναι πιο σύνθετα, αφού στην ουσία «αγωνίστηκε» χωρίς αντίπαλο. Η Νέα Δημοκρατία και ο αρχηγός της έχουν περιέλθει σε προφανές αδιέξοδο. Ο πολλά υποσχόμενος, αλλά κατώτερος των περιστάσεων όπως αποδεικνύεται καθημερινά ο Μιλτιάδης Έβερτ, επιχειρεί με έκδηλη αστεία επιχειρήματα να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα. Η Νέα Δημοκρατία έχει πρόβλημα ηγεσίας κι αυτό ακριβώς συντελεί στα προς ώρας τη μεγάλη της δυσκολία.

Σας Περιμένουμε...

Στου ΓΚΟΒΟΣΤΗ

στο Νέο μας Κατάστημα Ασκληπιού 3

Μιλτιάδης Έβερτ βγήκε αρχηγός τη συναντήσει του Κ. Μητσοτάκη, ο οποίος όμως δεν απεσύρθη. Αντιθέτως, με κάθε ευκαιρία κάνει αισθητή την παρουσία του. Είναι παρών, δρών και ενοχλεί. Ο κ. Μητσοτάκης δεν ακολούθησε το παράδειγμα του Γ. Ράλλη, ο οποίος πέρα από κάποιες σποραδικές και άνευ πολιτικής σημασίας εμφανίσεις βρίσκεται εκτός μαχόμενης πολιτικής. Ο πρώην πρωθυπουργός δεν εννοεί να συνταξιοδοτηθεί. Έχει απόψεις, τις λέει και αναπόφευκτα προσφέρει στο μέσο οπαδό της Νέας Δημοκρατίας την ευκαιρία να κάνει συγκρίσεις. Δυστυχώς για τον κ. Έβερτ, το αποτέλεσμα των συγκρίσεων είναι συντριπτικό. Όσο λοιπόν ο κ. Μητσοτάκης παραμένει ενεργός και σε ανταγωνιστική σχέση με το διάδοχό του, η Νέα Δημοκρατία και ο Μιλτιάδης Έβερτ θα τελούν υπό το κράτος ομηρείας.

Το έδαφος κατά συνέπεια ήταν ευνοϊκό για το ΠΑΣΟΚ. Δεν είχε όμως τη δυνατότητα να το καλλιεργήσει. Αναπαυμένη η ηγεσία του στο εντυπωσιακό 48% του Οκτωβρίου, νόμιζε ότι θα κάνει περίπατο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και οι πλέον συγκρατημένοι δήλωναν ότι το ποσοστό του ΠΑΣΟΚ δεν πέφτει κάτω από το 41%.

Έχουμε πει και παλιότερα απ' αυτές εδώ τις στήλες πως ο πιο επικίνδυνος εχθρός του ΠΑΣΟΚ είναι ο κακός εαυτός του, για να χρησιμοποιήσουμε και μια φράση από την αθλητική διάλεκτο, μέρες που είναι. Στους οκτώ μήνες που το ΠΑΣΟΚ βρίσκεται στην εξουσία, δεν έπαισε ότι διαθέτει λύσεις για τα προβλήματα του τόπου. Και δεν μιλάμε φυσικά για βαρύγδουπες εξαγγελίες που θα άλλαζαν την πορεία της χώρας, αλλά για στοιχειώδεις βελτιωτικές ρυθμίσεις που θα επέτρεπαν στους ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ να επιλέξουν και πάλι το κόμμα τους στις ευρωεκλογές.

Μιας απουσίας μύρια έπονται

Τι έγινε όμως μέσα σ' αυτό το διάστημα;

- Ο επικεφαλής του κόμματος και πρωθυπουργός επέλεξε τη διακριτική παρουσία στα πολιτικά πράγματα. Άλλοι λένε ότι το έκανε αυτό γιατί έχει προ πολλού αποφασίσει τη μεταπήδησή του στην προεδρία της δημοκρατίας. Άλλοι ισχυρίζονται ότι ο Α. Παπανδρέου δεν έχει πια τη βιολογική αντοχή και την πολιτική διορατικότητα που στο παρελθόν τον είχαν βοηθήσει να ξεπεράσει με σχετικά μικρές απώλειες σοβαρότερες καταστάσεις. Ανεξάρτητα από το όποια εκδοχή είναι κοντύτερα στην πραγματικότητα, ο Α. Παπανδρέου απλώς προήδρευε.

- Συνέπεια της απουσίας Παπανδρέου ήταν η έλλειψη συντονισμού της κυβερνητικής μηχανής. Υπουργοί δήλωναν δημοσίως άλλα απ' αυτά που είχαν συμφωνη-

**Ο πρωθυπουργός
επέλεξε τη
διακριτική παρουσία
στα πολιτικά
πράγματα. Άλλοι
λένε ότι το έκανε
γιατί έχει προ πολλού
αποφασίσει τη
μεταπήδησή του στην
προεδρία της
δημοκρατίας. Άλλοι
ισχυρίζονται ότι δεν
έχει πια τη βιολογική
αντοχή και την
πολιτική
διορατικότητα που
στο παρελθόν τον
είχαν βοηθήσει.**

θεί, διαπληκτίζονταν για επουσιώδη ζητήματα, λοιδορούσαν αποφάσεις συναδέλφων τους, εκτόξευαν απειλές και αρνούνταν να συμμορφωθούν προς τας υποδείξεις. Όποιος έχει ακόμη στο μυαλό του τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις από την οκταετία του ΠΑΣΟΚ και θυμηθεί τον τρόπο με τον οποίο αντιδρούσε ο Α. Παπανδρέου σε ανάλογες περιπτώσεις, τότε θα διαπιστώσει το μέγεθος της διαφοράς. Η επίσημη εξήγηση είναι ότι ο πρόεδρος του κόμματος έγινε σοφότερος με τα χρόνια, αλλά αυτή είναι μια αποτυχημένη απόπειρα εξωραϊσμού της τρέχουσας πραγματικότητας.

Η χαλαρότητα, η πολυγλωσσία και η αναποτελεσματικότητα δεν είναι προϊόντα της τάχα ασύδοτης «δημοκρατίας» που επικρατεί στο κόμμα, αλλά συμπτώματα εκφυλισμού. Οι δελφίνοι έχουν καταλάβει ότι ο κομματικός κύκλος του Α. Παπανδρέου κλείνει και, όπως όλοι οι υποψήφιοι διάδοχοι, σ' όλα τα αρχηγικά κόμματα, όλες τις εποχές, έχουν αρχίσει τους διαγωνισμούς. Με τον τρόπο του ο καθένας — άλλος κομψά και άλλος αγενώς — ετοιμάζονται για τη μεγάλη μάχη. Η «προετοιμασία» περιλαμβάνει και τήρηση αποστάσεων από τα διαδραματιζόμενα για να αποφευχθούν τόσο η φθορά όσο και χτυπήματα κάτω από τη ζώνη (κανένας αγώνας δεν γίνεται με θεμιτά μέσα) και ανάδειξη των προσόντων τους — πραγματικών και φανταστικών — με τη μεσολάβηση και τη βοήθεια των Μ.Μ.Ε., φυσικά με το αζημίωτο.

Με τέτοια όμως εσωτερικά προβλήματα δεν είναι δυνατόν να αποδώσουν ούτε η κυβέρνηση ούτε το κόμμα. Όλοι παλεύουν για την πολιτική τους επιβίωση, όχι όμως σε συνεργασία με τους συντρόφους τους αλλά πολλές φορές σε σύγκρουση μαζί τους. Αυτό που παρατηρούμε οκτώ μήνες είναι η εφαρμογή προσωπικών στρατηγικών.

Και το ΠΑΣΟΚ... χτενίζεται

Όλα αυτά τα παθολογικά φαινόμενα είναι ορατά από τον μέσο πολίτη, ο οποίος απηυδισμένος τιμώρησε την κυβέρνηση, στέλνοντας ηχηρό μήνυμα, ασχέτως αν στο ΠΑΣΟΚ ζυμώνονται ακόμη για το αν το αποτέλεσμα συνιστά νίκη ή ήττα. Η βραδυφλεγής αντίδραση του κόμματος και η απουσία αμυντικών ανακλαστικών φαίνεται και από το γεγονός ότι η συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής, του ανωτέρου υποτίθεται κομματικού οργάνου, θα γίνει στις 8 και 9 Ιουλίου. Το «κακό» για το ΠΑΣΟΚ είναι ότι η Ν.Δ. με τη σημερινή της μορφή δεν αποτελεί υπολογίσιμο αντίπαλο, άρα δεν μπορούν στη Χαριλάου Τρικούπη να προσδοκούν αφύπνιση του αντιδεξιού συνδρόμου των αριστερών ψηφοφόρων και επιστροφή στην κάλπη του ΠΑΣΟΚ, όποιων προτίμησαν ΣΥΝ και ΚΚΕ.

Σας Περιμένουμε...

Στου ΓΚΟΒΟΣΤΗ

στο Νέο μας Κατάστημα Ασκληπιού 3

Πολλοί σε μια βάρκα (χώρια ο Αζάνκα)

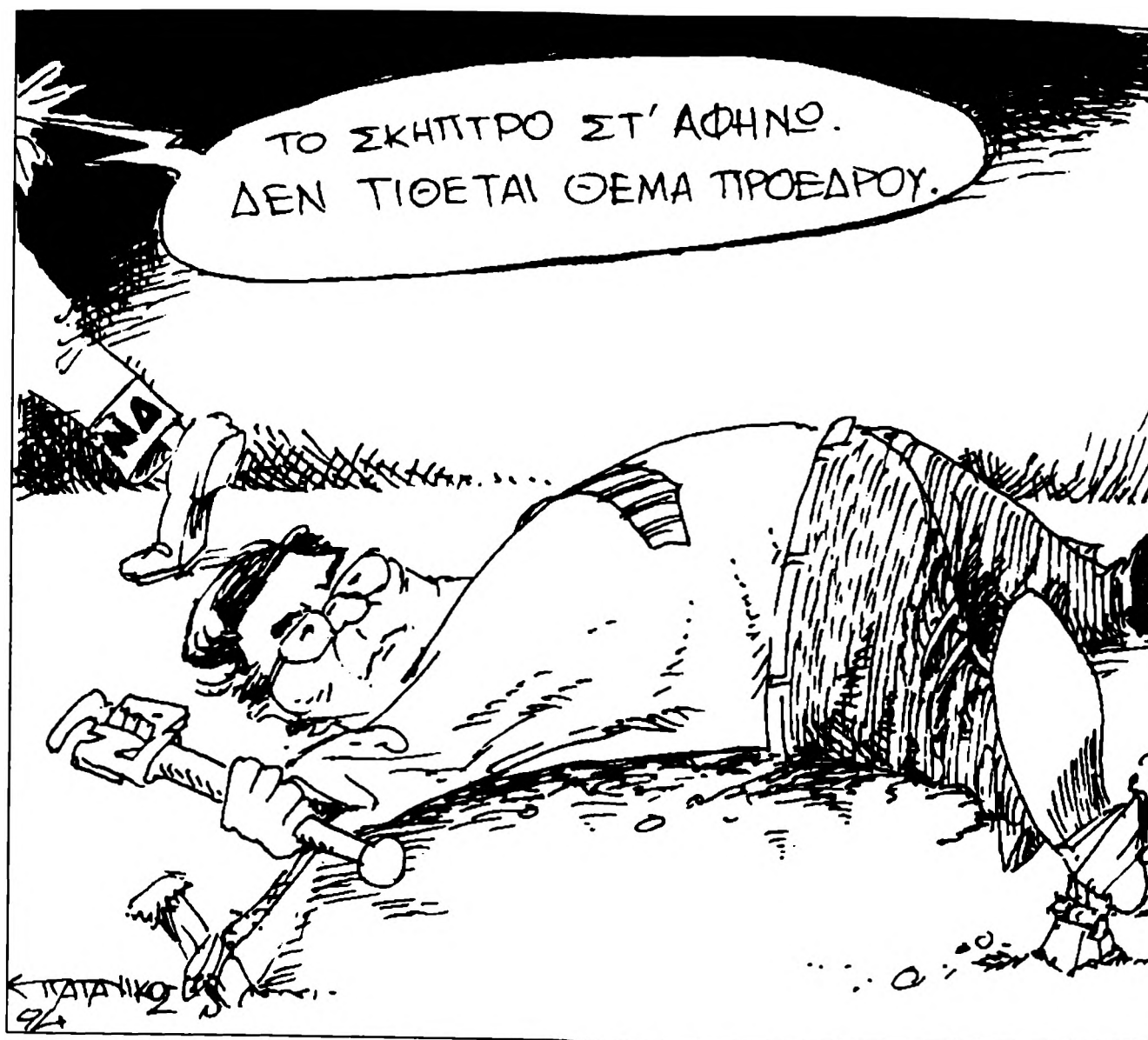
της Χρύσας Ταβουλάρη

Ειρήνη ή ανακωχή; Όλα τα στελέχη αλλά και τα μέλη της Ν.Δ. απαντούν ανεπιφύλακτα: ανακωχή με το όπλο παρά πόδα. Ο πρόεδρος και ο επίτιμος πρόεδρος της Ρηγίλλης, αλλά και οι «ανεξάρτητοι» θα καθορίσουν το νέο πεδίο μάχης. Σαν να λέμε δηλαδή, όλοι αντάμα (σε μια βάρκα) κι ο Αζάνκα δεν αισθάνεται καλά τελευταία...

Ειρήνη ή ανακωχή; Όλα τα στελέχη αλλά και τα μέλη της Ν.Δ. απαντούν... ανεπιφύλακτα: Ανακωχή με το όπλο παρά πόδα. Οι κινήσεις των δύο μονομάχων της Ρηγίλλης, του προέδρου και του επίτιμου προέδρου, καθώς και η στάση των «ανεξάρτητων», σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα καθορίσουν το νέο «πεδίο του αγώνος».

Οι συνεδριάσεις, την περασμένη εβδομάδα, της Κεντρικής Επιτροπής και της Κοινοβουλευτικής Ομάδας ήταν ενδεικτικές προθέσεων και διαθέσεων.

Οι ανεξάρτητοι (Μάνος, Ανδριανόπουλος, ακόμα και ο Γ. Σουφλιάς παρά τις φήμες περί στενής συνεργασίας με τον Κ. Μητσοτάκη) τηρούν στάση αναμονής ευ-

ελπιστώντας να καρπωθούν ό,τι απομένει της «μεγάλης σφαγής». Στηρίζουν μάλλον (και μόνο) λεκτικά τη νέα ηγεσία, ασκώντας παράλληλα δριμύτατη κριτική... Διατυπώνουν αιτιάσεις για τη στάση του επί-

τιμου προέδρου, διατηρούν όμως επιδεικτικά συχνές επαφές. Επιθυμούν εμφανώς να έχουν ανοιχτές πόρτες σ' οποιαδήποτε εξέλιξη ή λύση.

Ο Κ. Μητσοτάκης, όπως δείχνει η στάση του —και όχι μόνο στη συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας— επιθυμεί να έχει την «υψηλή κυριαρχία» στο κόμμα της Ν.Δ. Όλες του οι κινήσεις αποσκοπούν στην παγίωση ενός τύπου διαρχίας... Το περιβάλλον του Μ. Έβερετ μιλάει για επιχείρηση κηδεμονίας και καταστρώνει αναλόγως τα σχέδιά του.

Η τοποθέτηση του επίτιμου προέδρου στη συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας ήταν ειλικρινής και ξεκάθαρη: «Επιθυμώ να λαμβάνω μέρος στη λήψη των

Σας Περιμένουμε...

Στου ΓΚΟΒΟΣΤΗ

στο Νέο μας Κατάστημα Ασκληπιού 3

αποφάσεων, όχι αυτών που αφορούν καθημερινά θέματα διαχείρισης, αλλά αυτών που αφορούν σημαντικά ζητήματα», είπε ο Κ. Μητσοτάκης, καθιστώντας σαφές πως επιθυμεί να έχει λόγο σε επίπεδο σχεδιασμού της συνολικής τακτικής και κυρίως της στρατηγικής του κόμματος. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο επίτιμος πρόεδρος της Ν.Δ. «μάλωσε» εις επήκοον όλων των βουλευτών τον πρόεδρο του κόμματος γιατί άλλα — όπως είπε — είχαν συμφωνήσει για το θέμα των Σκοπίων και άλλα έγιναν.

Πολλοί εξέλαβαν τη στάση του Κ. Μητσοτάκη ως πρώτη και χαρακτηριστική κίνηση στην κατεύθυνση μιας σταδιακής διαφοροποίησης με στόχο την οριστική ρήξη και, ίσως, τη δημιουργία νέου κόμματος.

Έτσι είδαν το φως της δημοσιότητας σενάρια περί άμεσης αποχώρησης του Κ. Μητσοτάκη και φήμες περί επαφών με έναν ικανό αριθμό βουλευτών... Σενάρια και φήμες ελάχιστα ρεαλιστικές, αφού αυτή καθ' αυτή η στάση του επίτιμου προέδρου αλλά δηλώνει...

Άλλωστε δεν μπορεί να αγνοηθεί στην κατασκευή των όποιων σεναρίων ότι ο επίτιμος πρόεδρος της Ν.Δ. έχει να αντιμετωπίσει και ένα ειδικό δικαστήριο, το οποίο σίγουρα θα αντιμετωπίσει καλύτερα, όντας στους κόλπους της Ν.Δ.

Ποια είναι η θέση και η στάση του προέδρου της Ν.Δ. απέναντι στην όλη κατάσταση; Ο Μ. Έμπερτ θα πρέπει να γνωρίζει ότι προς το παρόν δεν αμφισβητείται ο αρχηγός, αλλά η αρχηγία του κόμματος. Θα πρέπει να γνωρίζει ότι αυτή ακριβώς η κατάσταση μπορεί να οδηγήσει οπουδήποτε. Και γι' αυτό ακριβώς θα πρέπει μάλλον να αναμένουμε ενδιαφέρουσες εξελίξεις από το μέτωπο της Ν.Δ.

Οι επιλογές κινήσεων για τον Μ. Έμπερτ είναι — μετά μάλιστα το πρόσφατο εκλογικό αποτέλεσμα — μάλλον περιορισμένες. Το σενάριο της οριστικής, κάθετης ρήξης «με το παρελθόν», όπως αρέσκονται πολλοί από το περιβάλλον του προέδρου να λένε, είναι μάλλον ουτοπικό. Οριστική ρήξη με το παρελθόν, στη φάση αυτή, σημαίνει ρήξη στη συντηρητική παράταξη.

Η μπουλντόζα που βρυχάται

Ακόμα και οι λεονταρισμοί περί διαγραφών, στόχο έχουν την προστασία του κύρους του αρχηγού στην κοινή γνώμη κι ελάχιστα αποτελούν «προειδοποίηση» προς τους «αντιφρονούντες», οι οποίοι γνωρίζουν καλά τα περιθώρια κινήσεων του προέδρου του κόμματος.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Μ. Έμπερτ μάλλον θα επιλέξει την οδό των χρυσών ισορροπιών και των συμμαχιών. Προς αυτήν άλλωστε την κατεύθυνση πιέ-

Ακόμα και οι λεονταρισμοί περί διαγραφών στόχο έχουν την προστασία του κύρους του αρχηγού στην κοινή γνώμη κι ελάχιστα αποτελούν «προειδοποίηση» προς τους «αντιφρονούντες», οι οποίοι γνωρίζουν καλά τα περιθώρια κινήσεων του προέδρου του κόμματος.

ζουν κορυφαία στελέχη του κόμματος, όπως οι κ. Βαρβιτσιώτης και Τσαλδάρης. Σχετικές εισηγήσεις είχαν κάνει και πριν τη σύγκληση της Κ.Ο., τις ίδιες επαναλαμβάνουν και τώρα με νέα επιχειρήματα εξαχθέντα από τις δύο επεισοδιακές συνεδριάσεις της περασμένης εβδομάδας.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, ο Μ. Έμπερτ θα επιχειρήσει την πρώτη «σύνθεση» μέσα από το πολιτικό συμβούλιο, η σύσταση του οποίου αναμένεται να ανακοινωθεί τις επόμενες ημέρες.

Το νέο αυτό όργανο θα προσφέρει στέγη σ' όλες τις απόψεις και τις τάσεις και σ' ένα βαθμό δυνατότητα συναπόφασης. Σύμφωνα με τη θέση και την πρόταση του αντιπροέδρου της Ν.Δ., το πολιτικό συμβούλιο θα πρέπει — προκειμένου να λει-

τουργήσει ως όργανο σύνθεσης και εκτόνωσης — να περιλάβει τους πάντες (και ως πάντες ορίζονται οι κ. Μάνος, Ανδριανόπουλος, Σουφλιάς, η κ. Ντ. Μπακογιάννη ή, γιατί όχι, και αυτός ο Κ. Μητσοτάκης). Πάντως, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πρόεδρος της Ν.Δ. φέρεται ιδιαίτερα προβληματισμένος για τα αποτελέσματα ενός τέτοιου εγχειρήματος.

Αναζητώντας την έξωθεν καλή μαρτυρία

Δεν είναι άλλωστε λίγοι οι στενοί επιτελείς του Μ. Έμπερτ που υποστηρίζουν ότι υπό τις παρούσες συνθήκες ένα τέτοιου τύπου πολιτικό συμβούλιο, με αυτή τη σύνθεση, θα περάσει στην κοινή γνώμη ως όργανο κηδεμόνευσης του αρχηγού.

Πάντως, ο Μ. Έμπερτ έχει ήδη επιδοθεί σε σειρά κινήσεων και επαφών με στόχο την προς τα έξω τουλάχιστον... καλή μαρτυρία του κόμματος. Οι συσκέψεις της Τρίτης με τον Στ. Μάνο και τον Γ. Σουφλιά, η πρόσκληση στη σύσκεψη του κ. Ανδριανόπουλου και η συνάντηση με τον κ. Θ. Κασσίμη ήταν κινήσεις σ' αυτή την κατεύθυνση.

Όπως επισημαίνουν κορυφαία στελέχη της Ν.Δ., οι όποιες κινήσεις πρέπει να είναι άμεσες. Ημίμετρα — όπως χαρακτηριστικά λένε — δεν θα προσφέρουν τίποτα. Αντίθετα, μπορεί να επιδεινώσουν την ήδη σοβαρή κρίση. Και η Ν.Δ. δεν έχει πλέον ικανά περιθώρια. Ο «επαναληπτικός γύρος» δεν αποκλείεται να αρχίσει άμα τη συζήτηση των πρώτων υποψηφιότητων για τις δημοτικές εκλογές. Δεν είναι βέβαια τυχαίο το γεγονός ότι η κ. Ντ. Μπακογιάννη έσπευσε μετά την ηγετική εμφάνιση στη συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής να θέσει μέσω του ραδιοφώνου υποψηφιότητα για τη δημαρχία των Αθηνών. Αυτές καθαυτές οι δημοτικές εκλογές ετέθησαν ήδη ως όριο (;) από μια σειρά βουλευτών στη συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας. Όριο για την ανάκαμψη του κόμματος. Όριο για τη συγκλίση του ρήγματος, όριο για τη συγκεκριμενοποίηση του πολιτικού λόγου της Ν.Δ., όριο για την πλήρη αποσαφήνιση της τακτικής αλλά και της στρατηγικής του κόμματος... Από 'κεί και πέρα, όλα τα σενάρια συζητούνται...

Σας Περιμένουμε...

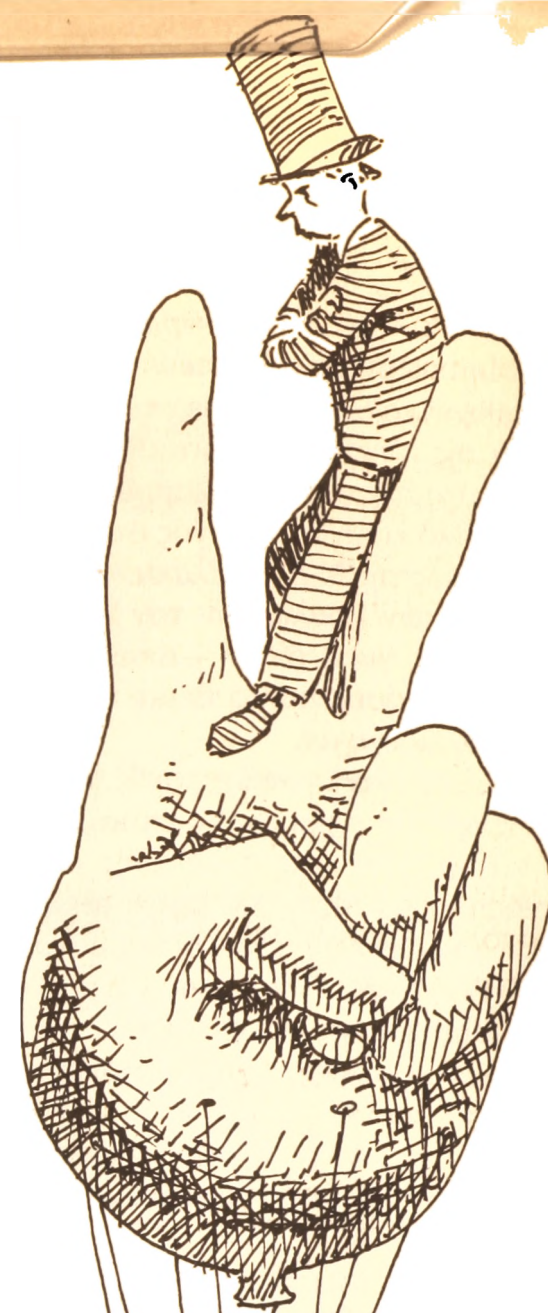
Στου ΓΚΟΒΟΣΤΗ

στο Νέο μας Κατάστημα Ασκληπιού 3

Η ανανέωση της ανανεωτικής Αριστεράς

Η ανάκαμψη που παρουσίασε ο ΣΥΝ ήταν ομολογουμένως εντυπωσιακή, αφού όχι μόνο αύξησε αλλά υπερδιπλασίασε το ποσοστό και τις ψήφους του σε σύγκριση με τις εθνικές εκλογές του περασμένου Οκτωβρίου. Ο ΣΥΝ κατάφερε να πείσει ένα μεγάλο μέρος των αναποφάσιστων και να γίνει ο χώρος υποδοχής ενός τμήματος δυσανεσχημένων πολιτών που προέρχονται κυρίως από την Κεντροαριστερά και το ΠΑΣΟΚ. Σ' αυτή τη μεταστροφή συνετέλεσε η σοβαρότητα των θέσεών του, ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός του, αλλά και η παράλληλη προβολή από τον ΣΥΝ της ανάγκης για ριζοσπαστική αναθεώρηση αρκετών και ουσιωδών σημείων στην πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακόμα σ' αυτή την επιτυχία πρωτεύοντα ρόλο έπαιξαν η συνολική εικόνα που κατάφερε να καταγράψει μετά το οδυνηρό αποτέλεσμα των εθνικών εκλογών που τον έθεσε εκτός Κοινοβουλίου, οι ενωτικές και συλλογικές διεργασίες του έκτακτου συνεδρίου με την ανάδειξη της νέας ηγεσίας του, όπως επίσης και η αποσαφήνιση της αριστερής και ριζοσπαστικής φυσιογνωμίας του. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η ψήφος στην Αριστερά και ειδικότερα στον ΣΥΝ ήταν μάλλον συγκυριακή, κάτι που συνηθίζεται σε παρόμοιες εκλογικές αναμετρήσεις κατά τις οποίες δεν κρίνεται η ανάδειξη της κυβέρνησης. Ωστόσο το βασικότερο συμπέρασμα που αφορά την εκλογική αναμέτρηση της 12ης Ιουνίου - και σ' αυτό συμφωνούν οι περισσότεροι απ' όλο το πολιτικό φάσμα - είναι η προφανής αδυναμία των δύο μεγάλων κομμάτων να πείσουν και να συγκεντρώσουν πλέον ποσοστά που θα αγγίζουν - όπως τον περασμένο Οκτώβριο - μέχρι και το 87% του εκλογικού σώματος. Μετά την Κυριακή οι περισσότεροι κατανοούν ότι έχουμε εισέλθει σε μια νέα μεταπολιτευτική περίοδο όπου τα εκβιαστικά διλήμματα δεν

θα έχουν τουλάχιστον το αντίκρισμα που είχαν, λεηλατώντας τους μικρότερους σχηματισμούς. Με αυτά τα νέα δεδομένα ο ΣΥΝ καταφέρνοντας κυρίως να αποκτήσει επαφή με τα λαϊκά στρώματα των μεγάλων αστικών κέντρων φαίνεται ότι αποκατέστησε και την αμφίδρομη επικοινωνία με ένα μέρος κεντροαριστερών ψηφοφόρων. Αυτό αποδεικνύεται και από μια απλή ανάγνωση των αποτελεσμάτων σε μια σειρά μεγάλων πόλεων όπου ο ΣΥΝ καταγράφηκε ως τρίτη δύναμη και σε ορισμένες περιπτώσεις τα ποσοστά του ήταν αρκετά μεγαλύτερα από αυτά των άλλων - μεσαίων πλέον - κομμάτων: "Ανοιξη", ΚΚΕ. Αυτή η καταγραφή στις μεγάλες πόλεις ασφαλώς αποτελεί επένδυση για το μέλλον του χώρου της Ανανεωτικής και Ριζοσπαστικής Αριστεράς, αφού εκεί καταρχήν επισημαίνονται οι κοινωνικές ανισότητες που επιβάλλει η φιλελεύθερη πολιτική τόσο της Ν.Δ. όσο και του ΠΑΣΟΚ, ενώ καταγράφονται ως ιδιαίτερα σημαντικά τα περιβαλλοντικά προβλήματα όσο και αυτά της ποιότητας ζωής. Ιδιαίτερα ενθαρρυντικό θεωρείται επίσης το γεγονός ότι η επιρροή του ΣΥΝ εμφανίζεται εντυπωσιακή στην ομάδα ηλικιών 18-35 ετών. Αποκομίζοντας κέρδη από τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών εμφανίζεται και το ΚΚΕ, αφού η αύξηση των ποσοστών και των ψήφων του θεωρείται καταρχήν ικανοποιητική. Ωστόσο για το ΚΚΕ πρόβλημα παραμένει τόσο η περιορισμένη εμβέλεια του όσο και οι μικρές δυνατότητες επικοινωνίας που έχει με μεγάλα τμήματα πολιτών που το θεωρούν λόγω της περιχαράκωσής του, εκτός πολιτικού πλαισίου. Ένα πρόσθετο πρόβλημα που σαφώς μετρίασε την ικανοποίηση του ΚΚΕ για τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών δεν είναι άλλο από την άνοδο του ΣΥΝ και τη σχεδόν ισοδύναμη καταγραφή των δύο δυνάμεων της Αριστεράς. Σ' αυτό το σημείο αξίζει να επισημάνουμε ότι η άρνηση της ηγεσίας του ΚΚΕ για αποκατάσταση φυσιολογικών σχέσεων με τον ΣΥΝ όχι μό-

νο δεν γίνεται κατανοητή στον κόσμο της Αριστεράς αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί επιπρόσθετα προβλήματα στην εικόνα του κόμματος. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η συνάντηση Κωνσταντόπουλου - Παπαρήγα, με πρωτοβουλία βεβαίως του πρώτου, παραμένει άγνωστο αν θα πραγματοποιηθεί. Συμπερασματικά, η Αριστερά μπορεί να εμφανίζεται ιδιαίτερος ευχαριστημένη από τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών. Αν το 7,5% του περασμένου Οκτωβρίου την είχε θέσει εντελώς στην άκρη της πολιτικής ζωής του τόπου, το βράδυ των ευρωεκλογών έδειξε ότι επιστρέφει δυναμικά συγκεντρώνοντας ένα 12,5% ικανό να τη βάλει εκ νέου στο πολιτικό παιχνίδι. Ειδικότερα όσον αφορά τον ΣΥΝ η ευκαιρία (αλλά και οι προοπτικές) που παρουσιάζονται είναι ιδιαίτερες σημαντικές. Ευκαιρία για την οικοδόμηση μιας νέας κοινωνικής Αριστεράς έτσι όπως αυτή εκφράστηκε στις ευρωεκλογές στα μεγάλα αστικά κέντρα, εκεί δηλαδή που συγκεντρώνονται μεγάλος αριθμός νέων και εργαζομένων. Εκεί φαίνεται να κτυπά ξανά η καρδιά της Αριστεράς. Απομένει κυρίως στον ΣΥΝ να κεφαλαιοποιήσει και να σταθεροποιήσει την πολιτική αυτή διαθεσιμότητα που εκφράστηκε στην ευρωκάλη. Άλλη ευκαιρία δεν θα του δοθεί.

Ανδρέας Πετρόπουλος

Η ημέρα έχει τόσες — συγκεκριμένες — τηλεοπτικές ώρες αφιερωμένες σε σχόλια και τωκ σώου και οι εφημερίδες τόσες σελίδες για τα αντίστοιχα. Αλλά και οι συμβατικές υποχρεώσεις των δημοσιογράφων συνήθως διαπνέονται από σταθερή παραγωγικότητα, ήτοι σταθερή συνεισφορά στα μεγάλα και τα αληθινά ανάμονα του χρόνου ή χώρου. Όλα τα ανωτέρω επιβάλλουν την προκρούστεια δημοσιολογία, την ισοπεδική κάλυψη των γεγονότων οσωνδήποτε σημαντικών: από την μια πλευρά στρίμωμα στον διαθέσιμο δημοσιολογικό χώροχρονο και από την άλλη κατασκευή ψευδογεγονότων στις δύσκολες, άνυδρες μέρες.

του Στέλιου Π. Καφαντάρη

Οποία χαρά, λοιπόν, όταν τα εκλογικά αποτελέσματα είναι αριθμητικώς φωτογενή όπως τώρα. Όλοι αντιλαμβάνονται εύκολα και γράφουν και μιλούν για το Μεγάλο Μήνυμα, για το τέλος του δικομματισμού και για την αρχή μιας νέας μεταπολίτευσης. Εκ των ιδίων υλικών προκύπτει και το Μικρότερο Μήνυμα, ότι οι μάζες στηρίζουν και ταυτόχρονα προειδοποιούν το ΠΑΣΟΚ μεν για αδράνεια στην κυβέρνηση, την δε Ν.Δ. για χαλαρή αντιπολίτευση και εσωκομματικές διαμάχες (πώς μπορούν οι μάζες να κάνουν και τα δύο; έστω, αντιπαρέρχομαι αυτή τη λογική αντίφαση).

Οι αριθμοί από μόνοι τους δημιουργούν ευκαιρίες για εύπεπτες αναλύσεις, σχεδόν αδιαμφισβήτητες. Ο Α. Παπανδρέου, πρώτος, έθεσε την απλούστατη και ως εκ τούτου κομπότατη αλήθεια, «το ΠΑΣΟΚ είναι και πάλι το πρώτο κόμμα». Μόνο ένας παλιός πανεπιστημιακός, πολέμιος του μοτερνισμού και του νεοκλασικισμού θα τολμούσε να το εκστομίσει. Δυστυχώς, τα ανώριμα μέσα

Οι εκλογείς ως αγγελιοφόροι

δεν έπιασαν το πλήρες, το τραγικό νόημα αυτής της ρήσης, που βέβαια δεν είναι μια απλή αριθμητική ανισότητα, αλλά προκύπτει από υπολογισμούς βασισμένους στην ισχύ του τρέχοντος εκλογικού νόμου: όπως ανεκαλύφθη αργότερα, και με το γλίσχρο τριάντα επτά βγάζει 166 βουλευτές. Πώς μπορεί αυτό το ασφυκτικό συμπέρασμα να αντιμετωπίζεται με ειρωνεία;

Αλλά πηγαίνοντας και σε πιο σύνθετη αριθμητική: Η Πολιτική Ανοιξη φερ' ειπείν διπλασίασε το ποσοστό της μέσα σε οκτώ μήνες. Απλή μέθοδος (κάποτε τη λέγαμε των τριών, αλλά αντιλαμβάνομαι πως δεν φέρει αυτό το όνομα τώρα) οδηγεί τους κατόχους απολυτηρίου της τρίτης δημοτικής και άνω στον επακριβή καθορισμό της Κυριακής, κατά την οποία θα κληθεί να κυβερνήσει. Από δυσανάγνωστο λόγο δεν απετολμήθη η εκτίμηση του χρόνου υποδιπλασιασμού του ΠΑΣΟΚ, ίσως γιατί ακόμα δεν έχει εγκαταλειφθεί η μέθοδος του ενός υπέρ της διεξοδικότερης μεθόδου των τριών.

Όλα αυτά είναι συμβατικές δημοσιολογικές σκέψεις που ενοχλούν ή συμφέρουν τις διάφορες συμμαχίες. Το αληθές μήνυμα ωστόσο των ευρωεκλογών θα έρθει μετά τις επόμενες εθνικές εκλογές και φοβούμαι ότι θα είναι η διατήρηση της ισχύος της πρώτης μεταπολίτευσης και του δικομματισμού. Η απόδειξη βρίσκεται ακριβώς στην τρέχουσα αριθμητική των αποτελεσμάτων. Τα μεγάλα ποσοστά μετακίνησης, τα παντάπασιν απρόβλεπτα, διαφυγόντα ακόμα και της μοντέρνας τεχνικής «έκζητ πολ», δηλαδή μέτρηση κατά την έξοδο από το εκλογικό τμήμα, φανερώνουν ότι μια μεγάλη μερίδα ελλήνων εκλογέων παίζει, ήτοι προχειρίζ, ψυχαγωγείται ψηφίζοντας και ενοχλώντας τα αφεντικά.

Αναγκαία συνθήκη γι' αυτό το

παίγνιο είναι η ύπαρξη ομοιόστασης εν γένει, δηλαδή πρέπει να μην διακυβεύονται οι προοπτικές διορισμού, η επιτυχία σε διαγωνισμό, η εκλογή με δημοκρατικές διαδικασίες, η λήψη πάσης φύσεως αδειών και νομιμοποιήσεων, οι πρόωρες και ύστερες συνταξιοδοτήσεις, οι αναγορεύσεις μειοδοτών, πλειοδοτών και παντοία άλλα χαρίσματα της ωφέλιμης συμπολίτευσης.

Οι παιγνιώδεις επιλογές του εκλογικού σώματος θα έπρεπε να είναι γνωστές στους αναλυτές, οι οποίοι έχουν τη διαίσθηση και αναλυτικότητα του μέσου εκλογέως. Τουλάχιστον προκύπτει ότι ενστικτωδώς ή άλλως έχουν υποπέσει και στην αντίληψη των διαφόρων ψώνιων της πολιτικής, γι' αυτό και παρουσιάστηκε μια ασυνήθιστη πληθώρα ψηφοδελτίων, είκοσι επτά από πρόχειρη μέτρηση, ακόμα και ένα χρώματος μπλε για να μας θυμίζει ίσως τα παλιά, το 1985 με την εκλογή Σαρτζ ή τα παλαιότερα στα δημοψηφίσματα της χούντας.

Κι όμως, οι αναλυτές δεν απασχολήθηκαν με αυτά τα θέματα προ των εκλογών, εκτός ίσως όταν έκριναν ότι η εκπομπή τους ή η σελίδα τους χρειάζεται να ελαφρύνει λιγάκι από τη βαθιά ανάλυση. Ούτε και οι δημοσκοπήσεις άλλωστε πρόβλεψαν το ευρύ περιθώριο αυτών των εκλογών και σε μερικές περιπτώσεις υποεκτίμησαν έως και 500% (εδώ ταιριάζει ότι έκαναν διάννα).

Βεβαίως, στα μέσα δεν συμφέρει η ερμηνεία των αποτελεσμάτων ως ελληνικό παίγνιο με τον Κ. Στεφανόπουλο, τον Λεβέντη, τον Κολλάτο, τους κυνηγούς, τον γάλλο διανοητή, γιατί έτσι κλείνει συνοπτικά το ζήτημα και χάνεται η ευκαιρία περαιτέρω βαθιών αναλύσεων που ξεκινούν με ερωτήσεις του τύπου «είναι ένα κόμμα εξουσίας το τάδε;» ή «είναι μέρος της λύσης ή μέρος του προβλήμα-

τος ο αρχηγός δείνα;» — σημειωτέον, ότι παρ' όλο που είναι τόσο του συρμού, δυστυχώς δεν έχει αναζητηθεί ακόμα ο εισαγωγέας της έκφρασης στην Ελλάδα.

Όλες οι ερωτήσεις είναι φτιαγμένες για να δημιουργήσουν κύματα προς πάσαν κατεύθυνση. Η ερώτηση-κλειδί είναι, όπως συνήθως, και η απλούστερη: Ποιο ποσοστό θεωρείτε νίκη και ποιο ήττα; Δυστυχώς οι πολιτικοί, συμβατικότεροι και από τα συμβατικά μέσα, δεν έχουν απάντηση, παρά μόνο την εκδήλωση του φόβου ατυχούς απαντήσεως. Η ερώτηση αλλά και οι απαντήσεις παραπέμπουν σε σεξουαλική έρευνα στις ΗΠΑ, όπου η πλειοψηφία των αργένων πίστευε ότι το αιδούιο τους είναι κάτω του μέσου όρου.

Στο ζήτημα του μεγέθους, την πλουσιότερη και ως εκ τούτου περυσσότερο επιλήψιμη απάντηση έδωσε η ΠΟΛ.Α., όπου το 8,7% το έκρινε ως μεγαλύτερη νίκη από το 12%, διότι το πρώτο δείχνει φυσιολογική αύξηση, ενώ το δεύτερο θα έδειχνε συλλογή διαμαρτυρομένων. Αντίστοιχα, η απλοϊκή κουβέντα του Έβερτ ότι δεν θα διεκδικήσει τίποτε πάνω από τους ευρωβουλευτές που του ανήκουν ακόμα κι αν λάβει το κατάλληλο ποσοστό παρεξηγήθηκε και από τους συναγωνιστές του. Κακώς, είναι ιστορική φράση και θα έπρεπε να τη θυμόμαστε όσο και τα πρώτα μέτρα της Ενώσεως Κέντρου του 1964.

Παίρνω την ευκαιρία να αιτιολογήσω την ψήφο μου επειδή εψήφισα αντικανονικά. Προτίμησα την αντικομματική γραμμή ως εκπλήρωση παλιού χρέους σε όποιον συνετέλεσε να έρθει η ελεύθερη ραδιοφωνία μια ώρα αρχύτερα στον τόπο. Δεν ξέρω ποια ακριβώς είναι η συμβολή του δημάρχου του '86 και πόσο ογορτσυνιστικά είχε φερθεί, αλλά εκ των κινήσεών του είχαμε για λίγους μήνες μη κρατικό ραδιόφωνο. Ωστόσο, παρά την επίγνωση της μικρής ισχύος της ψήφου μου, ανησυχούσα για την επιρροή της. Ευτυχώς, μητσοτακικοί φίλοι για τους γνωστούς δικούς τους λόγους ψήφισαν συμπληρωματικά, αψηφώντας την ΔΗ.ΑΝΑ. Ετσι βγήκε και ο Παπαγιαννάκης, παρά τα εμπόδια που του έβαλε το κόμμα τοποθετώντας τον στην απροσπέλαστη δεύτερη θέση.

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ δεν γυρίζει πίσω

Το κώνειον των γιγνέδων
Στα γήπεδα ο κόσμος αναστενάζει από
αυτή την εβδομάδα. Μουντιάλ, γαρ, και η
πολιτική μετατοπίζεται. Από τα γήπεδα
των κοινωνικών χώρων στα πράσινα
τερραίν που η Αμερική έχει
προετοιμάσει για την παγκόσμια
ποδοσφαιρική φιέστα, οι λαοί θα
καρδιοχτυπήσουν στημένοι στη μικρή
οθόνη, στο συμβολικό πεδίο της
αναμέτρησης εθνικών ποδοσφαιρικών
συγκροτημάτων. Σε ποιον θα καταλήξει
το παγκόσμιο κύπελλο; Σε ποιον θα
φτάσει η νίκη;

Μοιραία, ο κόσμος θα ταυτίζεται, αφού
θα θεωρεί πως διακυβεύεται το γόητρο
της ίδιας του της ύπαρξης μέσα στη
συνθήκη του διεθνούς ανταγωνισμού.
Μοιραία, επίσης, θα συμπεριφέρεται σαν
φανατικός της εξέδρας, ταυτισμένος
απολύτως με ό,τι εκπροσωπεί το εθνικό
του συγκρότημα. Με άγχος, με λύπη για
τις ήττες και με το αίσθημα του θριάμβου
για τις νίκες. Απ' αυτή την άποψη, ο
οπαδός των ομάδων σ' αυτό το
Μουντιάλ θα μοιάζει με τον κάθε οπαδό
κάθε ομάδας που του προσφέρει τη
δυνατότητα να ταυτίζεται και να
συμμετέχει στους θριάμβους ή στις
αποτυχίες της, με χαρά ή με σπαραγμό,
αντιστοίχως, για ό,τι τον περιμένει.
Ελπίζουμε στο καλύτερο για την Εθνική
μας. Καλού κακού, όμως, είμαστε έτοιμοι
να αντιδράσουμε όπως ο φανατικός
εκείνος οπαδός της ΑΕΚ, σε παλιότερες
περιόδους, όταν η ομάδα του δεν
ευτυχούσε να παίρνει σωρηδόν τα
πρωταθλήματα.

–Παλιόπαιδα... Πάλι με ποτίσατε το
κώνειον, φώναζε ο μέσος οπαδός στο
γήπεδο της Νέας Φιλαδέλφειας, κάθε
που μια ατελέσφορη προσπάθεια
ολοκληρωνόταν, προοιωνιζόμενη ένα
άτυχο αποτέλεσμα.

Ελπίζουμε, στην Αμερική, να μην το
χρειαστούμε το κώνειον, όλοι οι φίλαθλοι

της Εθνικής Ελλάδος. Τουλάχιστον από
τον πρώτο γύρο της διοργάνωσης...

Ω, οι ωραίες μέρες!

Σεμινάρια έκαναν, λέει, οι εκφωνητές
του κρατικού τηλεοπτικού δικτύου,
προκειμένου να ανταποκριθούν στις
απαιτήσεις της σύγχρονης τηλεοπτικής
μετάδοσης. Τα αποτελέσματα, τα
...ακούτε. Του Διακογιάννη η φωνή,
φαίνεται, είναι ανεπανάληπτη.

Αν, όμως, ο Διακογιάννης ήταν το καλό
παρελθόν, ο άνθρωπος που έφτιαχνε τη
θεωρία της τηλεοπτικής αναμετάδοσης,
με την ίδια νοσταλγία αναθυμόμαστε κι
εκείνους τους συντελεστές της
τηλεόρασης που ακόμα μπουσουλούσε τα
πρώτα της βήματα. Ίσως γιατί τότε, ό,τι
γινόταν, ενείχε ακόμη μια αθωότητα και
δεν μπορούσαμε να υποψιαστούμε τι μας
επιφύλασσε για το μέλλον το μέσον.
Πρώτος ανάμεσα στους αξέχαστους
χαβαλέδες της πρώτης περιόδου της
ελληνικής τηλεόρασης, ο Κώστας
Σισμάνης. Και γλυκύτατα τα σαρδάμ και
τα λάθη του.

Από τα πιο ωραία, εκείνο που μας θύμισε
ο Αγάθων, φίλος ακριβός της σελίδας
που δεν παραλείπει να μας τροφοδοτεί
με δηκτικές επισημάνσεις και ωραίες
ιστορίες. Αφηγείται ο Αγάθων:

"Ο Κώστας Σισμάνης μετέδιδε αγώνα
πάλης. Μου αρέσει η πάλη διότι
συγκεράζει όλα τα αθλήματα,
συμπυκνώνει όλη τη συμβολική φόρτιση
της αντιπαλότητας που εκφράζεται μέσα
από τις αθλητικές αναμετρήσεις.

Κυνηγούσα, λοιπόν, με πάθος την πάλη,
όταν στη χάση και στη φέξη μεταδιδόταν
από την τηλεόραση. Εναν αγώνα πάλης
μετέδιδε, λοιπόν, στην παλιά κρατική
τηλεόραση ο Κώστας Σισμάνης. Ενας
Μαυριτανός αγωνιζόταν εναντίον ενός
Σουηδού. Ο Μαυριτανός
ήταν... Μαυριτανός, ο Σουηδός πιο
διάφανος κι από διάφανο. Κι ο Σισμάνης
πληροφορεί τους

τηλεθεατές: Διακρίνουμε τον Μαυριτανό
αθλητή από την άσπρη ρίγα στο σορτσάκι
του!"

Σβήστε τον ήλιο

Η εξέδρα είναι πολύ σημαντικός
παράγων ενίσχυσης της εθνικής μας
ομάδας στο Μουντιάλ της Αμερικής. Οι
ομογενείς της Αμερικής, πάντως, στον
πρώτο τουλάχιστον αγώνα, έκαναν με το
παραπάνω το χρέος τους, μας
πληροφορεί ο ανταποκριτής μας στην
Αμερική Μιχάλης Σηφάκης.

Η μάχη της εξέδρας είναι από τις πιο
ενδιαφέρουσες αμάχες στη διάρκεια
ενός ποδοσφαιρικού παιχνιδιού. Κι είναι
πολλοί εκείνοι που, πιο πολύ κι απ'
τον αγώνα, ενδιαφέρονται για την
έκβαση της αναμέτρησης της κερκίδας.
Στην Ελλάδα, είναι γνωστό ότι, στο
πλαίσιο των συλλογικοτήτων των
ποδοσφαιρικών ομάδων υπερτερεί το
στοιχείο των ...γαύρων. Όταν έστιν χρεία,
οι γαύροι ξέρουν να κερδίζουν τη μάχη
της κερκίδας.

Την περασμένη χρονιά, το πρωτάθλημα
το πήρε η ΑΕΚ. Στις αναμετρήσεις,
ωστόσο, Ολυμπιακού και ΑΕΚ, το
πρωτάθλημα της κερκίδας πήγε χωρίς
όρους στους
γαύρους. Στον αγώνα ΑΕΚ - Ολυμπιακού
του δεύτερου γύρου, που έγινε στο
γήπεδο της Νέας Φιλαδέλφειας, λίγο
πριν από τη λήξη έσβησαν ξαφνικά τα
φώτα του γηπέδου. Φήμες, έντονες
μάλιστα, ήθελαν τη διοίκηση της ΑΕΚ να
έκανε τη ζημιά.

Όπως και να 'χει, η δολιοφθορά δεν
απεδείχθη, το παιχνίδι επαναλήφθηκε,
και οι γαύροι πήραν την εκδίκησή τους. Ο
σκόρπιος Ολυμπιακός της τελευταίας
σαιζόν, πήρε το ντέρμπι. Και στον αγώνα
της εξέδρας, οι γαύροι, γαυριώντας,
ανέκραζαν ρυθμικά:

–Σβήστε τον ήλιο. Σβήστε τον ήλιο!

Ο Αγύρις

Εκτεταμένο
αφιέρωμα μνήμης
στον Μάνο
Χατζιδάκι περιέχει
το σημερινό τεύχος
του ΑΝΤΙ, ως
ύστατο καίρε και
συνάμα ύστατο
φόρο τιμής στη
μνήμη του.
Περιλαμβάνει το
κείμενο μιας
ανέκδοτης
αφήγησης, που αν
και έγινε στα 1980
είναι, ιδιαίτερα
σήμερα, εξαιρετικά
επίκαιρη. Θα βρείτε
ακόμη κείμενα των
Γιώργου
Κουρουπού,
Ειρήνης Λεβίδη,
Δημήτρη Βερνίκου,
Δημήτρη Χαρίτου,
Νεκτάρη
Μητρόπουλου και
Γιώργου Κακουλίδη
καθώς και μια σειρά
από ανέκδοτα
χειρόγραφα του Μ.
Χατζιδάκι. Το
αφιέρωμα
συμπληρώνει
πλήθος
φωτογραφικό υλικό.

~~(S. 100-101)~~

Απολαύσεις 1995

Also die Anzahl
der neuen Wähler

අනුරා. ඉතිරි .

4.2 x 12 ft. 14' 10" x 11' 5" 12' 0" x 14' 0"

12' hex. in

physiology - history

6. In the upper part

qui finit Guirée de la.

Thru 20 room ~~condominiums~~

(overlaid) 1920-1921 - ca. 1920-1921

Οἱ δρόμοι ἀκόμη σκοτεινοί

καὶ στὸ σκοτάδι ἡ ἐρημία

γί-λι-β-δε-ς· κ-ό-σ-μ-ος· μ-ο-ν-ο-γ-ό-ς· κ-υ-κ-λ-ο-π-ο-ρ-ός·

λυγισαυτες, κωμους μοναχος κολλησφορει
 μες στο σποταδι ερημος

μετ' οὐδ' ὀφθαλμοῦ ἐπιβλεψέμεν
καὶ σινομένην ἔχει.

~~Handwritten signature~~

Ποῦ εἶναι ἡ Μελλισσάνθη;

Μελισσάνθη, - σάνθη, -ηηη

Καμία φωνή

χανείς δέν ξέρει γιά ν' ἀποκριθεῖ

Τύρα που φέρει ο ξεχασμένος

አወቃ እና የሚባሉ ህገጽጽ ስሜቶች
 ለገጽጽ ስሜቶች ስሜቶች ስሜቶች ስሜቶች

ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΕΡΗΜΟΙ ΧΥΜΕΝΟΙ

σ' ένα μεγάλο δρόμο από ασφαλτο

πληγωμένο από μικρές χρωματιστές σημαίες

κλ' ἐγὼ μαζύ τους. ἔπειτα

ΟΛΥΤΗΡ - ΧΡΗΤΗΡ - ΠΕΛΛΑΓΙΩΤΕΣ Τ' ὈΥΟΟΥΡ ΤΗΣ

ῥωτῶ, ὤτῳ, φερεῖς, ὄνομα τῆς
Μελισσίνης

MEXC0004V011,
α4v00

• σάνθη,

ηηη

ποῦ εἶναι ἡ Μελισσάνθη,

Πνιγδμουνα απ' τη σιωπή.....

φοβόμενα τὰ γκρεμισμένα σπίτια.

Ανέκδοτο χειρόγραφο του Μ. Χατζιδάκι.

Wish you. By

Ο

Μάνος Χατζιδάκις γεννήθηκε στις 23 Οκτωβρίου 1925 στην Ξάνθη. Το 1932 η οικογένειά του εγκαθίσταται οριστικά στην Αθήνα. Από πολύ μικρή ηλικία αρχίζει να μελετάει πιάνο και ανώτερα θεωρητικά με τον Μενέλαο Παλλάντιο, σημαντική μορφή της ελληνικής εθνικής μουσικής Σχολής.

Παράλληλα με τη μουσική του εκπαίδευση στο Ωδείο, σπουδάζει φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Γαλουχείται από καλλιτέχνες και διανοούμενους (Σεφέρης, Ελύτης, Τσαρούχης, Γκάτσος, Σικελιανός) της γενιάς του μεσοπολέμου, οι οποίοι θα συμβάλουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση των προσανατολισμών και της σκέψης του και αργότερα θα γίνουν οι ακριβοί του φίλοι.

Η πρώτη του εμφάνιση στη θεατρική σκηνή ξεκινάει το 1944, με τον *Τελευταίο Ασπροκόρακα* του Αλέξη Σολομού, στο Θέατρο Τέχνης του Κάρολου Κουν. Μέσα από τη γόνιμη συνεργασία του με το Θέατρο Τέχνης, που θα διαρκέσει δεκαπέντε χρόνια, θα γράψει μουσική για πάρα πολλά έργα: *Γυάλινος κόσμος* (Τ. Ουίλλιαμς, 1946), *Αντιγόνη* (Ανούιγ, 1947), *Ματωμένος γάμος* (Λόρκα, 1948), *Όλα τα παιδιά του Θεού έχουν φτερά* (Ο' Νηλ, 1948), *Λεωφορείον ο Πόθος* (Τ. Ουίλλιαμς, 1948), *Ο θάνατος του εμποράκου* (Α. Μίλλερ, 1949) και πολλά άλλα.

Με το τέλος της γερμανικής κατοχής στην Αθήνα (1945), η τραγωδός **Μαρίκα Κοτοπούλη** τολμάει πρώτη να του αναθέσει να συνθέσει μουσική για την *Ορέστεια* του Αισχύλου, ενώ μέχρι τότε ανέθεταν τη μουσική επένδυση των αρχαίων τραγωδιών σε ακαδημαϊκούς. Την ίδια περίοδο συνεργάζεται με τον μεγάλο ποιητή **Αγγελο Σικελιανό** για να γράψει τη μουσική στην τελευταία του τραγωδία *Ιπποκράτης*, ενώ η έγκυρη μουσικοκριτικός **Σ. Σπανούδη** γράφει ήδη ένθερμα άρθρα για το έργο του.

Το 1945, στο θεατρικό έργο του Ευγένιου Ο' Νηλ *Το πένθος ταιριάζει στην Ηλέκτρα*, γνωρίζει τη **Μελίνα Μερκούρη** -που υποδύεται τη Λαβίνια-, κατοπινή συνεργάτιδα και αγαπημένη του φίλη.

Το 1948, με μία διάλεξή του για το ρεμπέτικο τραγούδι, θα ξεσηκώσει θύελλα αντιδράσεων στη συντηρητική ελληνική αστική κοινωνία. Το ρεμπέτικο τραγούδι που εξέφραζε τα λαϊκά στρώματα, απαγορευμένο και παράνομο, ήταν για τον υπόλοιπο κόσμο — αστούς και διανοήση — είτε άγνωστο είτε περιφρονημένο. Η «μουσική του δρόμου» και η «λαϊκή μουσική» έκαναν τον Μάνο Χατζιδάκι να αναγνωρίσει στο ρεμπέτικο τραγούδι αυθεντικά στοιχεία της παράδοσης. Το 1948, όμως, η κοινωνία της Αθήνας ήταν γαλουχημένη στο ευρωπαϊκό σύστημα της τριαδικής τονικότητας (βιεννέζικες οπερέτες, επτανησιακές καντάδες). Ακόμα και η «εθνική σχολή» του **Καλομοίρη**, ενώ παρέθετε μοτίβα από δημοτικά τραγούδια, τα συνόδευε με ευρωπαϊκή αρμονία και πλαίσιο δομής. Η μίμηση της παράδοσης υποβίβαζε την ίδια την παράδοση σε φολκλόρ, ενώ η

εκπαίδευση στα ωδεία οδηγούσε στις ευρωπαϊκές τάσεις και αδιέξοδα. Ο Χατζιδάκις αναγνώρισε στο ρεμπέτικο τη δική του διαδρομή επιστροφής από την τριαδική αρμονία στις ελληνικές αρμονίες των τετραχόρδων, με κλίμακες που να διαιρούνται ανά 4 και όχι ανά φθόγγους στην οκτάβα, δίχως όμως και να καταρρίπτει τις βασικές διαδικασίες δομής στο ευρωπαϊκό τονικό πλαίσιο.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1950, παρουσιάζοντας και παίζοντας ίδιος στο πιάνο τις *Έξι λαϊκές ζωγραφιές*, που ήταν μεταφορά έξι ρεμπέτικων τραγουδιών, θα πείσει πιο έμπρακτα το ελληνικό κοινό για την ομορφιά και τον πλούτο των ρεμπέτικων τραγουδιών και θα αναμορφώσει όλο το ελληνικό τραγούδι, δρομολογώντας το νέους μουσικούς ορίζοντες. Όταν όμως, το λαϊκό τραγούδι έγινε προϊόν τουριστικής αξιοποίησης και αντικείμενο εκμετάλλευσης, δεν δίστασε πρώτος να το εγκαταλείψει.

Το 1949, ιδρύει με τη **Ραλλού Μανου** και τον ζωγράφο **Σπ. Βασιλειάδη** το Ελληνικό Χορόδραμα, με το οποίο και παρουσιάζει τα τέσσερα μπαλέτα του: *Μαρσύας* (1949), *Έξι λαϊκές ζωγραφιές* (1950), *Το καταραμένο φίδι* (1950) και *Ερμιά* (1957).

Από το 1950, αρχής γενομένης με την *Ορέστεια* του Αισχύλου, γράφει μουσική για πολλές αρχαίες τραγωδίες και κωμωδίες: *Κλέωπας* (1959) και *Βάκχες* (1960) του Ευριπίδη, *Εκκλησιάζουσα* (1956) και *Λυσιστράτη* (1957) της Αριστοφάνη κ.ά.

Το 1953, με μία άλλη σειρά διαλέξεών του με θέμα τους σύγχρονους αμερικανούς συνθέτες, θα αποκαλύψει τους **Copland**, **Menotti**, **Bernstein** κ.ά. στο ελληνικό ακρόατήριο που είχε απομονωθεί από τον υπόλοιπο κόσμο εξαιτίας του Β' παγκόσμιου πολέμου και των δύσκολων μεταπολεμικών συνθηκών.

Β

Ι

Ο

Γ

Ρ

Α

Φ

Ι

Κ

Ο

Εκτός από το Θέατρο Τέχνης, συνεργάζεται και με το Εθνικό Θέατρο. Μεταξύ άλλων, γράφει μουσική για τη *Μήδεια* του Ευριπίδη, που ανεβαίνει στην Επίδαυρο με πρωταγωνίστρια την **Κατίνα Παξινού** (1958).

Το 1959 παρουσιάζει στο αθηναϊκό κοινό τον **Μίκη Θεοδωράκη**, παίζοντας ο ίδιος στο πιάνο τον *Επιτάφιο*.

Το 1959 και το 1960, στα δύο πρώτα Φεστιβάλ Τραγουδιού που διοργανώνει το Ε.Ι.Ρ. (Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας), παίρνει το πρώτο βραβείο για τα τραγούδια του που ερμήνευε η πρωτοεμφανιζόμενη **Νάνα Μούσχουρη** και, το φθινόπωρο του 1960, του απονέμεται στη Θεσσαλονίκη το βραβείο μουσικής της πρώτης Εβδομάδας Ελληνικού Κινηματογράφου για τη μουσική του στην ταινία του **Νίκου Κούνδουρου** *Το ποτάμι*.

Παράλληλα με το θέατρο, από το 1946, ο Μάνος Χατζιδάκις θα συνθέσει μουσική για 73 ελληνικές και ξένες κινηματογραφικές ταινίες. Το 1960 του απονέμεται το βραβείο Oscar για τη μουσική της ταινίας του **Ζυλ Ντασσέν** *Ποτέ την Κυριακή*. Το ίδιο τραγούδι θα συμπεριληφθεί στα δέκα καλύτερα τραγούδια του αιώνα μας και θα βραβευθεί στο Αμβούργο το 1981. Η συνεργασία του με τον Ζυλ Ντασσέν θα συνεχιστεί και στο *Τοπ Καπί* (1963). Από το 1961 ως το 1978 θα συνθέσει μουσική για ξένες παραγωγές, συνεργαζόμενος με τον **J. Huisman** (*In the cool of the Day*, 1962), **E. Καζάν** (*Αμερικά, Αμερικά*, 1963), τον **Ναριτζάνο** (*Blue*, 1967), τον **Μαξιμίλιαν Σελ** (*Pedestrian*, 1973), τον **Ντ. Μακαβέγιεφ** (*Sweet Movie*, 1974), τον **Π. Ουστίνωφ** (*Memed, my Hawk*, 1978).

Το 1961, γράφει μουσική για την *Κλέφτρα του Λονδίνου* του **G. Neveux**, θεατρική παράσταση που ανεβαίνει στο Παρίσι με πρωταγωνίστρια τη **Marie Bell** και το 1962 ανεβάσει στην Αθήνα την *Οδό Ονείρων*, σταθμό για το ελληνικό μουσικό θέατρο.

Την ίδια χρονιά, χρηματοδοτεί το διαγωνισμό πρωτοποριακής σύνθεσης «Μάνος Χατζιδάκις» του Τεχνολογικού Ινστιτούτου Δοξιά-

δη. Προσκαλεί τον αμερικανό συνθέτη **Λούκας Φος** να προεδρεύσει της κριτικής επιτροπής και το βραβείο απονέμεται στον **Ιάννη Ξενάκη**, άγνωστο τότε στο ελληνικό κοινό.

Το 1964, ιδρύει και διευθύνει την Πειραματική Ορχήστρα Αθηνών (1964–67). Στο σύντομο χρονικό διάστημα της λειτουργίας της, η Ορχήστρα θα δώσει 20 συναυλίες με πρώτες παρουσιάσεις 15 έργων ελλήνων συνθετών.

Η μακρόχρονη και εποικοδομητική συνεργασία του με τα μπαλέτα του **Μωρίς Μπεζάρ** αρχίζει στις Βρυξέλλες το 1964 με τους *Όρνιθες* του Αριστοφάνη και συνεχίζεται όταν διευθύνει τα *Journal d'un Fou* (1971), *Les Maries de la Tour Eiffel* (1972), *Traviata* (1973). Το 1988 γράφει τη μουσική για τον *Διόνυσο* και το 1993 ο Μ. Μπεζάρ χορογραφεί το έργο του *Οι Μπαλάντες της Οδού Αθηνάς*.

Το 1966, φεύγει για την Αμερική, για να ανεβάσει στο Μπροντγουέι με τον Ζυλ Ντασσέν και τη Μελίνα Μερκούρη τη θεατρική διασκευή του *Ποτέ την Κυριακή* με τίτλο *Ilya Darling*. Στην Αμερική θα παραμείνει μέχρι το 1971 και η μουσική του αντίληψη θα επηρεαστεί σημαντικά από το κίνημα της pop music. Αποτέλεσμα αυτής της επίδρασης είναι ο κύκλος τραγουδιών *Reflections* με τους **New York Rock' n' Roll Ensemble**. Εκεί, εκτός των άλλων έργων του (*Ρυθμολογία* – έργο για πιάνο –, *Μεγάλος Ερωτικός* – δώδεκα τραγούδια σε στίχους αρχαίων και νέων ελλήνων ποιητών) αρχίζει να γράφει τα λιμπρέτα για τρία μουσικά έργα και να συνθέτει την *Εποχή της Μελισσάνθης*, ένα μουσικό χρονικό της ζωής του. Το έργο αυτό θα ολοκληρωθεί το 1981.

Το 1972, επιστρέφει στην Αθήνα και ιδρύει το «Πολύτροπο», ένα café – théâtre.

Τρία χρόνια αργότερα, με την πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας, αναλαμβάνει και πάλι ενεργό δράση στην πολιτιστική ζωή της χώρας και στη διαμόρφωση της νεοελληνικής κουλτούρας. Διορίζει την αναπληρωτή γενικός διευθυντής της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (1975–77) και διευθυντής της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών (1975–

82). Παράλληλα, το 1975, ξεκινάει το Τρίτο Πρόγραμμα, έναν πρωτοποριακό για τα δεδομένα της εποχής ραδιοφωνικό σταθμό (1975–82).

Το 1978, καθιερώνει τις Μουσικές Γιορτές στα Ανώγεια της Κρήτης, με ντόπιους λαϊκούς χορούς και τραγούδια και διοργανώνει συνέδριο για την παράδοση με διανοούμενους, καλλιτέχνες και ακαδημαϊκούς.

Το 1979, εγκαινιάζει τον Μουσικό Αύγουστο στο Ηράκλειο Κρήτης, ένα φεστιβάλ που παρουσιάζει τις νέες κινήσεις σε όλους τους τομείς της καλλιτεχνικής έκφρασης. Ο Μουσικός Αύγουστος θα φιλοξενήσει καταξιωμένους καλλιτέχνες απ' όλο τον κόσμο: **G. Brassens, Jefferson Aeroplane, N. Piovani, A. Piazzola, S. Rinaldi, G. May, R. Winters, G. Santor, E. Gulp, H. Zender**.

Το 1981–82, διοργανώνει τους Μουσικούς Αγώνες στην Κέρκυρα και το 1985, θέλοντας να προστατέψει το ελληνικό τραγούδι απ' τη φθορά του εμπορίου, συστήνει την ανεξάρτητη δισκογραφική εταιρεία Σείριος.

Το 1982, εκδίδει το φιλολογικό περιοδικό *Το Τέταρτο*.

Το 1989, ιδρύει την Ορχήστρα των Χρωμάτων (μη κρατική ορχήστρα), την οποία διηύθυνε μέχρι το τέλος της ζωής του. Η Ορχήστρα των Χρωμάτων έχει δώσει 20 συναυλίες και 12 ρεσιτάλ ελληνικού και διεθνούς ρεπερτορίου με έλληνες και ξένους σολίστ: **Astor Piazzola, Χριστόδουλο Γεωργιάδη, Σόνια Θεοδωρίδου, Sheila Armstrong, Gyorgy Sandor** κ.ά. Αρκετά από τα έργα που παρουσίασε ήταν άγνωστα στην Ελλάδα, ενώ στο ρεπερτόριό της περιλαμβάνονται και πρώτες παγκόσμιες εκτελέσεις έργων ελλήνων συνθετών.

Παράλληλα, ο Μάνος Χατζιδάκις ήταν διαρκώς δισκογραφικά παρών με δεκάδες δίσκους που θεωρούνται πια κλασικοί στην Ελλάδα. Πολλά από τα τραγούδια του έχουν δικούς του στίχους. Επίσης, δημοσίευσε τέσσερα βιβλία με ποίηση και σχόλια (*Μυθολογία, Μυθολογία δεύτερη, Τα σχόλια του Τρίτου, Ο καθρέφτης και το μαχαίρι*).

ΔΕΝ ΠΙΑΝΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΠΟΤΕ

Για κάποιον
που για όλη του τη ζωή
δεν γύρεψε
«κρότους χειρών και
επαίνους», παρά θέλησε
μόνον την προσοχή και το
σεβασμό στο έργο του,
γι' αυτόν, τα κάθε είδους
«εις μνήμην» κινδυνεύουν
να ηχήσουν ξένα κι ανόητα.

Κ

άποτε, ο Μάνος Χατζιδάκις, αναφερόμενος στον Ν. Γκάτσο, είχε γράψει: «Όπως και να το δοκιμάσεις, ο Νίκος Γκάτσος δεν πιάνεται με τίποτα. Είναι συνεχώς παρών, χωρίς να τον απασχολεί διόλου το παρόν, και, με μια ελαφρότητα δαιμονική, μαγνητική δύναμη, εξακολουθεί να επηρεάζει όλα τα σωματίδια που κινούνται μέσα στη σφαίρα της ελληνικής ζωής».

Προσπαθώντας τώρα να αναλογιστούμε τι πραγματικά υπήρξε ο Μάνος Χατζιδάκις, τα λόγια του αυτά γυρίζουν και τον αντικατοπτρίζουν. Αναγνωρίζουμε τη «μαγνητική δύναμη» που επηρέασε τη μουσική ζωή του τόπου μας για μισό περίπου αιώνα.

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε το έργο ενός μουσικού, την προσφορά ενός «ζωντανά σκεπτόμενου ανθρώπου» επιχειρούμε συχνά να διαχωρίσουμε και να κατατάξουμε το έργο του σε «είδη», να αξιολογήσουμε και να καταχωρίσουμε σε ενότητες τις μορφές της προσφοράς του. Όμως, ο Μάνος Χατζιδάκις δεν πιάνεται με τίποτε. Ήταν συνεχώς — και παντού — παρών.

Ο Μάνος Χατζιδάκις της Πειραματικής Ορχήστρας Αθηνών, της Κ.Ο.Α. και της Ορχήστρας των Χρωμάτων και, συγχρόνως, με την ίδια σοβαρότητα, ο Μάνος Χατζιδάκις της μουσικής του για το θέατρο, των τραγουδιών της Οδού Αθηνάς, της Μελισσάνθης και του

Οδοιπόρου, του Τρίτου Προγράμματος και του Τέταρτου, ο εμπνευστής των Αγώνων Ελληνικού Τραγουδιού.

Η καταγωγή του υπήρξε «το λαϊκό τραγούδι του τόπου μας και η συμφωνική μουσική». Από το *Για μια μικρή λευκή αχιβάδα* (έργο 1, 1947-48) μέχρι τα τελευταία του έργα, οι γνήσιες αρετές του λαϊκού τραγουδιού και της «έντεχνης» δημιουργίας ενυπήρχαν και συνθέτονταν στο έργο του.

«Αρεστός» στο πιο πλατύ κοινό έγινε ίσως από τα «ελαφρά τραγούδια» του. Ήταν μια περίοδος τριών - τεσσάρων χρόνων, που και ο ίδιος δεν της έδινε μεγαλύτερη βαρύτητα — έφτασε μάλιστα στο σημείο να την αποποιηθεί — απ' ό,τι πράγματι είχε μέσα στον όγκο του έργου του.

Αφήνοντας κατά μέρος αυτή την περίοδο και αναφερόμενοι στον «τραγουδοποιό» και τον συνθέτη Χατζιδάκι, αυτόν που ανέσυρε και «εξευγένισε» τη λαϊκή μουσική του στο σημείο εκείνο όπου «το λαϊκό συναντιέται με το έντεχνο», στεκόμαστε στην ευλυγισία, στην ευγένεια και την ελαφρότητα με την οποία ηχεί αυτή η «σοβαρή» μουσική.

«Παίζοντας» με μουσικά ιδιώματα, με «ρυθμούς» και «τρόπους» γνήσια ελληνικούς, με «τετράχορδα» και τολμηρούς, καμιά φορά, αρμονικούς συνδυασμούς, με απλές υπομνήσεις και αναφορές, κάτεχε το μεγάλο στυλ της μουσικής, που συχνά δίνει την οικουμενικότητα.

«Είναι ο μόνος που γράφει σοβαρή μουσική με λόγια, χωρίς να θυμίζει την οπερέτα», είχε πει ο Γιάννης Τσαρούχης γι' αυτόν.

Η μουσική του έχει το χάρισμα να ηχεί «σοβαρή» και λειτουργική πάνω στο θέμα που γράφτηκε και συγχρόνως ευλύγιστη και γεμάτη ελαφρότητα. «Το καλό είναι ελαφρό, καθετί θεϊκό τρέχει με απαλά πόδια», τα λόγια αυτά του Νίτσε, γραμμένα για τον Μπιζέ, μας έρχονται στο νου ακούγοντας τις πιο

«σοβαρές» εκφράσεις της μουσικής του Μ. Χατζιδάκι: *Αχιβάδα, Το χαμόγελο της Τζοκόντα, Ρυθμολογία, Όρνιθες*.

Δεν μπορούμε όμως να διαχωρίσουμε το έργο του σε σοβαρό και μη. Η μουσική του υπήρξε στο «όλον» της σοβαρή, γιατί ήξερε να σέβεται την καταγωγή της, τον δημιουργό και το ακροατήριό της. Όπως θα ήταν λάθος να διαχωρίσουμε τον τραγουδοποιό από τον συνθέτη κι από τον διευθυντή.

Οι κύκλοι των τραγουδιών του δεν είναι αποκομμένοι από μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού του «σύγχρονου έντεχνου» μέσα σε φόρμες του παρελθόντος, όπως και οι συνεχείς αναζητήσεις και οι απόψεις του πάνω στο έντεχνο τραγούδι δεν μπορούν να διαχωριστούν από τις προσπάθειές του για τους Αγώνες Ελληνικού Τραγουδιού ή από τον δισκογραφικό «Σείριο».

Και πλάι σ' αυτή του τη δράση, η Πειραματική Ορχήστρα Αθηνών, «που έγινε για να υπηρετήσει αυστηρά κι ελεύθερα τη σύγχρονη ελληνική μουσική» (1964-67) σε μια περίοδο που η πρωτοποριακή μουσική σχεδόν δεν ηχούσε στον ελληνικό χώρο. Και, τώρα τελευταία, η Ορχήστρα των Χρωμάτων, που αποδείχθηκε σε ένα από τα πλέον αξιολογα συμφωνικά σχήματα του τόπου μας και που ανέλαβε (και πάλι) την ανάδειξη της ελληνικής συμφωνικής μουσικής, φέρνοντας στο προσκήνιο έργα άδικα ξεχασμένα ή πρώτες εκτελέσεις.

Θα ήταν ανόητο να πιστέψουμε πως μέσα στο όποιο αφιέρωμα είναι δυνατόν να συνοψίσουμε τον μισό αιώνα μουσικής και προσφοράς ενός καλλιτέχνη.

Ίσως να είναι και άσκοπο, μια που το έργο μισού αιώνα είναι από μόνο του αρκετό να καταδείξει πως ο Μάνος Χατζιδάκις υπήρξε συνεχώς παρών σε άπειρα σημεία, επηρεάζοντας με μια ελαφρότητα δαιμονική, μαγνητική δύναμη την ελληνική μουσική και πνευματική ζωή.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ
ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΝΟ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

«Είχαμε τη δικτατορία των αξιωματικών, σήμερα έχουμε τη δικτατορία του Τύπου»

Ήταν το 1980. Ο Μάνος Χατζιδάκις είχε βρεθεί άρρωστη μια φορά (χωρίς ο ίδιος να το θέλει) στο κέντρο της προσοχής ή, αλλιώς διατυπωμένο, στην κορυφή του σημείου εκείνου όπου εξάπτεται η πάντοτε απευκταία (για κάποιον παλαιότερό του) «περίεργεια του κοινού»: το Τρίτο Πρόγραμμα, που αυτός με πρωτόφαντη ευαισθησία και χάρη είχε συλλέξει και δημιουργήσει, τελούσε υπό διωγμόν.

Οργανώθηκε τότε, στο σπίτι του, μια συνάντηση με το «Αντί» (απ' ό,τι θυμάμαι είχε ζητηθεί από τους συνεργάτες του να γίνει). Σκοπός της ήταν να εκμυστηρευθεί ο Χατζιδάκις ορισμένες διαπιστώσεις του σχετικές με τα αίτια των δυσχερειών ή αδιεξόδων που αντιμετώπιζε η εξέλιξη του Τρίτου – διαπιστώσεις που ύστερα, με αυτήν ή την άλλη μορφή, θα λάβαιναν έντυπη δημοσιότητα. Στη συνάντηση αυτή, εκτός από τον Μάνο Χατζιδάκι, συμμετείχαν οι Χρήστος Παπουτσάκης και Νίκος Γιανναδάκης, εκ μέρους του «Αντί», και οι Ελένη Καραϊνδρου και Γιώργος Κουρουπός εκ μέρους των στελεχών του Τρίτου Προγράμματος.

Οι διαπιστώσεις του Μάνου Χατζιδάκι, όπως καταγράφηκαν σε εκείνη την συνάντηση, τελικώς δεν είδαν το φως της δημοσιότητας. Ή, μάλλον, το είδαν αργότερα, εν ετέρα μορφή, σε δηλώσεις και συνεντεύξεις του εδώ και εκεί. Ωστόσο, η τοτίνη τους διατύπωση, αν παραθεωρηθεί η ανεπίκαιρη περι-

πτωσιοilogία που κατ' ανάγκην εμπεριέχεται σε αυτές, διατηρεί και σήμερα όχι μόνον όλη τα σχήματα ή έξέως και διανοίας που έκαναν τον Χατζιδάκι να είναι ένα πρόσωπο εντελώς ξεχωριστό ανάμεσα στους συγχρόνους του, αλλά και ένα μέρος της εικόνας των «δαιμόνων» (πραγματικών ή μισοπραγματικών) με τους οποίους από την αρχή ίσαμε το τέλος της ζωής του αντιμετριόταν.

Σε εκείνη την συνάντηση ο ρόλος μου δεν ήταν ανώτερος εκείνου του απλού κομπάρσου. Ομως και οι κομπάρσοι έχουν μνήμη. Και στη δική μου μνήμη, από τότε που, για πρώτη και τελευταία φορά, γνώρισα τον (εν χαλεπούς και νεανικούς καιρούς ποθυαγασμένο) «ποιητή» του Μεγάλου Ερωτικού, μένουν ακόμα ανεξίτηλα χαραγμένα δύο πράγματα, που δεν ξέρω αν διασώζονται ακέραια στις παρακάτω αποσπασματικές καταχωρίσεις. Και αυτά τα πράγματα είναι τούτα: η αβίαστα κυριαρχική του παρουσία στην ομήγυρι και η ικανότητά του

να παραμερίζει το δεσπόζον ακόμα τότε νέφος των αλλότριων αφηρημένων σκέψεων ή «ιδεολογημάτων» και να αντικρύζει κατευθείαν (εκφράζοντάς τα με γνήσιο και διαυγή έληθηνα λόγον) τα πρόσωπα και τα πράγματα.

Αυτή την μνήμη νομίζω ότι πρέπει να καταθέσουμε σαν ελάχιστο χρέος στο επί πολύ ανοικτό ταμείον της δικής του μνήμης.

Ν.Γ.

“Στη
γλώσσα
επικρατεί
πλήρης
αναρχία.
Και μάλιστα
τώρα, με την
επέμβαση
των αμορ-
φώτων
δημοσιο-
γράφων,
που κάθε
τόσο στα-
χυολογούν
λέξεις
ηλίθια και
ανεύθυνα”

.....Ο,τι ή-
ταν να πούμε το είπαμε. Βασικό
αίτημά μας, αυτή τη στιγμή, για να
μπορέσει, αν μπορέσει, το Τρίτο
να ξαναρχίσει τη λειτουργία του,
είναι να αποφασίσει η κυβέρνηση
αν μας θέλει ή όχι. Από την ώρα
που θα αποφασίσει, παρακαλώ με
νομοθετική ρύθμιση να μας απο-
δεσμεύσει από τον αμαρτωλό κορ-
μό της ΕΡΤ. Δεν πιστεύω ότι το
κρατικό ραδιόφωνο θα εξυγιανθεί
σε τέτοιο σημείο, που να μπορεί να
αντέχει στους κόλπους του τη λει-
τουργία του Τρίτου Προγράμμα-
τος έτσι όπως το οραματίζομαι. Να
υπαχθεί κάτω από ανώτατα πνευ-
ματικά ιδρύματα, να γίνει μια επι-
τροπή όσο γίνεται υπεράνω των
κομμάτων, η οποία να δίδει την
εντολή, ανά πέντε χρόνια, στον γε-
νικό διευθυντή του Τρίτου. Κι
εκείνος να καθορίζει τον προ-
γραμματισμό του προγράμματος
επί πενταετία, κι άλλος λιγότερο κι
άλλος περισσότερο καλά, να προ-
χωρεί στην υλοποίηση του Τρίτου
Προγράμματος, το οποίο έχει τε-
ράστια προβλήματα να αντιμετω-
πίσει και τεράστιο έργο να πραγ-
ματοποιήσει, μέσα στο χώρο των
πνευματικών ζητημάτων: το θέμα
της γλώσσας, το θέμα του ποιητι-
κού χώρου και το θέμα της μουσι-
κής στη δημιουργία της, όχι στην
απλή αναπαραγωγή της. Να γίνει
δηλαδή μια αληθινή και υπεύθυνη
πολιτιστική πηγή. Αλλά με βασική
προϋπόθεση την ελευθερία –κι όχι
το μηχανισμό των διαφόρων
υπουργείων. Διότι, αλλιώς νομοτε-
λειακά οδηγείται σε πλήρη ανυπο-
ληψία. Προτιμώ τον ερασιτεχνι-
σμό που σε πολλά σημεία επιδεί-
ξαμε από τον άκρατο επαγγελμα-
τισμό που οραματίζομαι –αλλά,
βέβαια, κάτω από διαφορετικές
συνθήκες.

Και να μη φοβόμαστε ούτε τις έν-
νοιες των λέξεων ούτε τη σημασία
των λέξεων ούτε το περιεχόμενο
των λέξεων. Το Τρίτο Πρόγραμμα,
ιδιαίτερα, οφείλει να κάνει μια συ-
γκεκριμένη εργασία που αφορά τη
γλώσσα. Εναν τομέα στον οποίο
επικρατεί πλήρης αναρχία. Και
μάλιστα τώρα, με την επέμβαση
των αμορφώτων δημοσιογράφων,
που κάθε τόσο σταχυολογούν λέ-
ξεις ηλίθια και ανεύθυνα. Και με
την καθιέρωση της δημοτικής ως
επίσημης γλώσσας, που μας απάλ-
λαξε προπαντός από τα συμπλέγ-

Και να μη φοβόμαστε ού- σημασία των λέξεων, ο

ματα της καθαρεύουσας, οφείλου-
με να μελετήσουμε το θέμα και να
το δούμε στην εφαρμογή του.

Αυτά τα πράγματα πρέπει να κά-
νει το Τρίτο Πρόγραμμα, που δεν
είναι και μια εφεύρεση δικιά μου·
αν θέλετε να ξέρετε, το BBC μετά
τον πόλεμο έκανε μια αντίστοιχη
εργασία. Χωρίς να μιμούμαι δου-
λικά το τότε Τρίτο Πρόγραμμα του
BBC, οι πολλές ιδέες τις οποίες θέ-
λω να εφαρμόσω και στο δικό μας
Τρίτο ξεκινούν από 'κείνη την πε-
ρίοδο του αγγλικού δικτύου. Τότε
που το διηύθυνε ο Λούις Μακ
Νηλς, που είχε επιλέξει όλες τις
προσωπικότητες της ποιήσεως και
έκαναν θαυμάσια εργασία. Τα πε-
ρίφημα αγγλικά του, μάλιστα, τέ-
θησαν μετά τον πόλεμο από το
Τρίτο Πρόγραμμα κάτω από μια
συγκυρία, όπου πνευματικοί άν-
θρωποι και ποιητές δούλεψαν υ-
πεύθυνα.

Αυτό είναι το όραμά μου. Αλλά,
βέβαια, κοιτάζοντας τα προβλήμα-

τα από τη σκοπιά του τόπου μας.
Αυτό βεβαίως πρέπει να το συνει-
δητοποιήσει η κυβέρνηση και να
αποδεσμεύσει το Τρίτο από την
ΕΡΤ. Γιατί η ΕΡΤ είναι ένα συνον-
θύλευμα της νοελληνικής αποτυ-
χίας. Όλοι οι αποτυχημένοι των
τελευταίων 30 ετών έχουν στοιβα-
χθεί στην ΕΡΤ και διδάσκουν τον
ελληνικό λαό...

ΤΡΙΤΟ: ΓΕΝΝΗΜΑ ΜΙΑΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΕΩΝ

Εγώ διέφυγα. Μια δεδομένη στιγ-
μή, ο Αλέξης Σολομός είχε την κα-
κή έμπνευση να με φωνάξει ως
μουσικό σύμβολο. Ως μουσικός
σύμβουλος, θέλησα ν' αλλάξω το
πρόγραμμα της Συμφωνικής Ορ-
χήστρας κι είδα ότι δεν μπορούσα
να τ' αλλάξω. Για να τ' αλλάξω
έπρεπε να πάρω μια άλλη θέση.
Εγίνα διευθυντής ραδιοφωνίας.
Και πάλι, όμως, δεν μπορούσα ν'
αλλάξω το πρόγραμμα της Συμφω-

Γιάννης Τσαρούχης, Μάνος Χατζιδάκις, Κάρολος Κουν και Ραλλού Μάνου.

τε τις έννοιες των λέξεων, ούτε τη ύτε το περιεχόμενο των λέξεων.

ικής. Έπρεπε να 'μαι γενικός διευθυντής για να τ' αλλάξω. Τότε, αντί για το πρόγραμμα της Συμφωνικής, αποφάσισα ν' αλλάξω το Τρίτο...

Δεν έλαβα τη γενική διεύθυνση της ΕΡΤ, όταν, ένα βράδυ, σε κάποιο τραπέζι, είδα τα μέλη της κυβερνήσεως να έχουν απόψεις για την τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Σκέφτηκα, τότε, ότι αν ήμουν γενικός διευθυντής δεν θα μ' άφηναν ούτε 10 λεπτά ήσυχο –κι αποφάσισα να μην ασχοληθώ. Αντίθετα, στο Τρίτο με άφησαν ήσυχο –διότι ήταν το πλέον ανυπόληπτο πρόγραμμα (και μηδέν συμφέροντα). Όταν θέλησα, μετά, να βάλω χέρι στο Δεύτερο, έγινε η πρώτη κρίση. Εξεδιώχτην, διότι άρχισαν τα συμφέροντα να διεκδικούν το χώρο τους.

Το Τρίτο, λοιπόν, είναι γέννημα μιας συγκυρίας παρεξηγήσεων. Την ώρα που άρχισα να συνειδητοποιώ τη σημασία του, αντίστοι-

χα άρχισαν και οι αντιδράσεις της γενικής διευθύνσεως και του αρμόδιου υπουργείου...

Είμαι απαισιόδοξος... Το πρόβλημα δεν είναι πρόβλημα ιδεολογίας. Δεν δίδω τόσο οργανωμένη και ενσυνείδητη πνευματική υποστήριξη στους ανθρώπους που αντιδρούν. Και επιμένω, όχι για να δώσω στην, ας πούμε, παράταξή μου ένα κύρος που τυχόν δεν έχει. Εμένα μ' αρέσει στον αντίποδα να βλέπω ακριβώς την αλήθεια, για να είναι σωστή κι η μάχη μου. Αν έδινα αυτή τη σοβαρότητα [στο θέμα της ιδεολογίας, στο ότι δηλαδή για λόγους ιδεολογίας αντιδρούν στο Τρίτο οι κυβερνητικοί παράγοντες που αντιδρούν], δεν έχει κανένα νόημα καταρχήν η συνέχιση της διαμάχης. Θα 'πρεπε να σηκωθώ και να φύγω. Συνειδητοποιήθηκε επίσημα ότι δεν μπορεί αυτό να συνεχιστεί, τους ξέφυγα, το 'πιασανε στην ώρα του, τελεία και παύλα. Τότε δεν θα είχαμε καμία

ελπίδα και κακώς παραμένουμε. Ομως δεν είναι έτσι.

Δεν είναι καθόλου έτσι. Απλώς, μας πολεμούν πρόσωπα που θέλουν να φαίνονται με μια δραστηριότητα σε κάποιους τομείς, που δεν δίνουν δεκάρα για το έργο μας. Οι πιο πολλοί κοιτάζουν τη θεσούλα τους. Δεν μας πολεμάει, συνεπώς, η δεξιά παράταξη συλλήβδην, μας πολεμούν μικροί γραφειοκράτες της. Αμόρφωτοι και αδαείς. Η Νίκη Γουλαδρή, για να φέρω ένα παράδειγμα, είναι μια υπέμαχος των θέσεών μας, χωρίς καμία επιφύλαξη. Η Νίκη Γουλανδρή, όμως, τι είναι; Είναι μία πλευρά της Δεξιάς. Η Νίκη Γουλανδρή, αν μη τι άλλο, έχει τη μόρφωση, την καλλιέργεια της τάξης της. Οι άλλοι δεν διαθέτουν την καλλιέργεια της τάξης των. Είναι αμόρφωτοι. Και τέτοιοι, δόξα τω Θεώ, δεν είναι κοπυράιτ ηλιθιότητας (γέλια).

ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

Το Τρίτο έχει μόνο μια δυνατότητα. Να ανεξαρτητοποιηθεί. Η ιδέα έχει καλλιεργηθεί σε μερικούς ανθρώπους ότι είναι η σωστή διέξοδος. Αλλιώς, πώς; Με τον ετισθελισμό μας; Εξαντλήσαμε, νομίζω, αυτόν τον τρόπο λειτουργίας του Τρίτου. Δεν μπορεί να συνεχιστεί αυτό. Δεν μπορώ συνέχεια να κάνω τον νταή –έχω βαρεθεί και δεν μου πάει.

Για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε, χρειαζόμαστε τη συνειδητή συμπαράσταση της εξουσίας. Διότι έχουμε εξαντλήσει το βιασμό της θελήσεως και της ορέξεώς μας.

Ο στόχος του Τρίτου ήταν να δημιουργήσει πολιτιστική πηγή ικανή, που να εκπέμπει σωστά, ανεξέλεγκτα ελεύθερα και με πλήρη σεβασμό προς τον ακροατή και προς τους καλλιτέχνες. Να γίνει μια πολιτιστική πηγή για τον τόπο μας. Να παράγει έργο και συγχρόνως να επηρεάζει, κατά το μέγιστο δυνατόν, όλο τον ελλαδικό χώρο –όταν ξέρουμε ότι ο ελλαδικός χώρος μέσω της τηλεόρασης και μέσω των πληρωμένων και εκπορευμένων προγραμμάτων επηρεάζεται κατά τον χειρότερο τρόπο από ανεύθυνους παράγοντες, που κάθε άλλο παρά αποτελούν το πο-

“Η ΕΡΤ
είναι ένα
συντονισ-
τήριο
της νεο-
ελληνικής
αποτυχίας”

Γιατί
είμαστε
υπο-
χρεωμένοι
να ακούμε
το
πνευματικό
επίπεδο
του
κάθε
διαφημιστή;

λιτιστικό πρόσωπο του τόπου, όσο και να το θέλουν.

Το ότι αυτή τη στιγμή γίνεται αυτό το αναίσχυντο, να πουλάνε η ελληνική ραδιοφωνία και η τηλεόραση το σώμα τους για να ασχημονεί ο καθένας και παράλληλα να επηρεάζει τον ελλαδικό χώρο, το ανυποψίαστο κοινό, αυτό είναι το χειρότερο πράγμα που μπορεί να συμβεί. Από την αρχή που υπήρξα στο ραδιόφωνο εφώναξα γι' αυτό. Είπα: «Να πουλάμε τα προγράμματά μας».

Άλλο πράγμα είναι να δίνεις την εργασία σου (κάνω εγώ μια εργασία και στη δίνω εγώ για να διαφημιστείς) κι άλλο να δίνεις το ίδιο το σώμα του μέσου το οποίο διαχειρίζεσαι. Η ραδιοτηλεόραση έπρεπε να ελέγχει αυτό που δίδει. Ποιο είναι το πιο δημοφιλές; Να το πουλήσει στα μακαρόνια MISKO. «Τα μακαρόνια MISKO προσφέρουν αυτό το πρόγραμμα». Και να είναι ένα πρόγραμμα με την ποιότητα, π.χ. του Σαχτούρη. Γιατί είμαστε υποχρεωμένοι να ακούμε το πνευματικό επίπεδο του κάθε διαφημιστή; – διότι περί αυτού πρόκειται.

Αυτό, βεβαίως, είναι ένα πρόβλημα χωρίς σημασία για τους ιθύνοντες. Διότι το επίπεδό τους είναι το ίδιο με των διαφημιστών. Εκεί είναι όλη η ουσία. Ουδέποτε, μ' αυτές τις συνθήκες, θα δούμε καλό πρόγραμμα. Κι αν δούμε κανένα καλό πρόγραμμα θα είναι συμπτωματικό. Εκτός αν καλά προγράμματα εννοούμε τα αντίστοιχα ενός που ονομάζεται «Τα τετράγωνα των αστερών». Που ήταν το ίδιο χάλι αλλά πιο ευρωπαϊκά φτιαγμένο. Αν εννοούμε τέτοια καλύτερη, τότε, βέβαια, θα πάμε στα καλύτερα. Είμαι βέβαιος ότι σε δύο - τρία χρόνια θα έχουμε μια εμφάνιση της τηλεοράσεως, εφάμιλλη της ευρωπαϊκής αγοράς.

Και δεν είναι απλώς το χάλι. Σημασία έχει ότι το χάλι επηρεάζει απ' άκρου εις άκρον όλον τον ελλαδικό χώρο. Και μετά, έρχεστε εσείς και γίνεστε κωμικό πρόσωπο όταν μιλάτε. Οπως κι εγώ έχω πολλές φορές αισθανθεί ότι γίνομαι αστείο πρόσωπο. Οχι λέγοντας «περί διά γραμμάτων» κάτι πολύπλοκο· λέγοντας απλώς «καλημέρα». Γίνομαι αστείο πρόσωπο όταν η χώρα έχει υποστεί τη φθορά που υφίσταται καθημερινώς από τα προγράμματα. Ελάτε μετά να μιλήσετε εσείς περί τραγουδιού,

περί μουσικής, περί θεάτρου. Ηχούν αστεία. Και για μένα ακόμα τον ίδιο, όταν συνειδητοποιώ το τι συμβαίνει και πού απευθύνομαι.

Τα σήριαλ, για παράδειγμα, που δείχνουν το ίδιο το χωριό, μέσα από την αηδία και τη χυδαιότητα των σταρ της τηλεόρασης, αυτό είναι το φοβερό. Όταν δείχνουν το χωριό και το βλέπει ο κάθε τηλεθεατής μέσα από την αντίληψη των ανθρώπων της τηλεόρασης. Θλιβερά πράγματα, τα οποία αύριο - μεθαύριο, θα τα πληρώσουμε. Εμείς οι ίδιοι θα τα πληρώσουμε. Γι' αυ-

Γιώργος Κλάδος, Μάνος Χατζιδάκις και Γιώργος Κουρουπός, Ανώγεια 1979.

τό οφείλουμε να αντιδράσουμε, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα έχουμε κανένα αποτέλεσμα. Τουλάχιστον εγώ αισθάνομαι την υποχρέωση να αντιδράσω, ως συνειδητός πολίτης...

Και ξέρετε, είναι μεγάλη η μερίδα εκείνων που δεν αισθάνονται ότι έχουν πρόσβαση στο Τρίτο και βυσσοδομούν εναντίον του. Μερίδα, η οποία έχει τα μέσα να αντιδράσει. Έχει την εφημερίδα. Και η εφημερίδα παίζει μεγάλο ρόλο. Μην ξεχνάμε ότι ζούμε τη δικτατορία του Τύπου...

Δεν είναι μειονότητα αυτή που τα 'χει βάλει με το Τρίτο. Είναι μια πανίσχυρη πλειοψηφία ως την πούμε, του κόσμου που έχει τον λόγο. Συν το γεγονός και των άλλων μει-

οψηφίων που προστίθενται σ' αυτή την πλειοψηφία, κάνουν μια ογκώδη κίνηση εναντίον του.

Το Τρίτο Πρόγραμμα τα 'βαλε με όλους αυτούς τους παράγοντες. Και με όσους δεν τα 'βαλε, ούτε κι εκείνοι είναι σε θέση να το βοηθήσουν, λόγω της «ιεράς συμμαχίας» του Τύπου. Αυτή τη στιγμή ξέρω μία προς μία όλες τις διασυνδέσεις στο χώρο του Τύπου. Δείτε όμως πού είναι το πρόβλημα –και δεν είναι στην ιδεολογική τοποθέτηση της Δεξιάς. Αν παραδεχτούμε κάτι τέτοιο, είναι σαν να αποδυναμώνουμε τη δική μας θέση και να δι-

δουμε μεγάλη σημασία σε μια κατηγορία ανθρώπων που, όπως και να τους δούμε, είναι αηδείς και δεν είναι φρούτο μιας παρατάξεως μονάχα. Μακάρι να συνέβαινε αυτό, θα ήταν ευχής έργο. Διότι, τότε, θα πηγαίναμε στην άλλη παρατάξη, θα την παλεύαμε και θα τελειώναμε.

Ανέκαθεν οι δυνάμεις πάλευαν οι μεν με τις δε. Ανάμεσά τους, ωστόσο, κυριαρχούν όσοι έχουν πρόσβαση στην εξουσία του Τύπου. Μεταδικτατορικά, αυτές οι δυνάμεις έχουν αποκτήσει περίσσια ισχύ. Είχαμε τη δικτατορία των αξιωματικών, σήμερα έχουμε τη δικτατορία του Τύπου. Αυτού του συγκεκριμένου Τύπου...

Ο ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΣΧΟΛΙΑΖΕΙ ΕΝΑΝ ΔΙΣΚΟ ΤΩΝ ROLLING STONES

"Flowers"

Rolling Stones

Τον βρίσκω πάρα πολύ προχωρημένο. Γενικά ο πρώτος δίσκος των Rolling Stones που μ' ενθουσιάζει.

Side One

1. Ruby Tuesday ————— Εξάισιο!
2. Have you seen your mother, ————— Θαυμάσιο μές στον θόρυβό του.
baby
3. Let's spend the night ————— Χαλάει κόσμο. Τ' ακούς παντού.
together ————— Πραγματικά θαυμάσιο.
4. Lady Jane ————— Ενα αριστούργημα. Οσο τ'
ακούς το
λατρεύεις. ΘΑΥΜΑ.
5. Out of time ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ
στο είδος του.
Η εισαγωγή του έκπληξη!! Δεν
χορταίνω να τ' ακούω.
6. My girl ————— Πολύ όμορφο. Γοητευτικό. Η
ενορχήστρωση θαύμα.

Side two

1. Back street girl ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ!!
Το λατρεύω.
2. Please go home ————— Εξωφρενικό μα συναρπαστικά
εξάισιο
στη φασαρία του.
3. Mother's little helper ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ -
ΚΑΤΑΠΛΗΚΤΙΚΟ!!
4. Take it or leave it ————— Απίθανο, πανέμορφο
και περίεργο.
Δεν το περιμένεις. Μ' αρέσει
πολύ.
5. Ride on baby ————— Εκτακτο, πανέμορφο! Ευρημα-
τική συνοδεία.
6. Sittin' or a fence ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΙΚΟ!
Ονειρώδης
ενορχήστρωση.

Ενας ισχυρός δίσκος με προσωπικότητα. Ξεχύνει στυλ και ταλέντο.

Μάνος Χατζιδάκης
Κυριακή 13 Αυγ. 1967
Νέα Υόρκη

MANOS HADJIDAKIS

"Flowers"
Rolling Stones.

Τον βρίσκω πάρα πολύ προχω-
ρημένο. Γενικά ο πρώτος δίσκος
των Rolling Stones που μ' ενθουσι-
άζει.

Side One

1. Ruby Tuesday ————— Εξάισιο!
2. Have you seen your ————— Θαυμάσιο μές
mother, baby. ————— στον θόρυβό του.
3. Let's spend the ————— Χαλάει κόσμο.
night together. ————— Τ' ακούς παντού.
4. Lady Jane ————— Ενα αριστούργημα.
————— Οσο τ' ακούς το
λατρεύεις. ΘΑΥΜΑ.
5. Out of time. ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ
————— στο είδος του.
————— Η εισαγωγή του έκπληξη!! Δεν
χορταίνω να τ' ακούω.
6. My girl ————— Πολύ όμορφο. Γοη-
—————τευτικό. Η
—————ενορχήστρωση θαύμα.

Side Two

1. Back street girl ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ!!
—————Το λατρεύω.
2. Please go home ————— Εξωφρενικό μα
—————συναρπαστικά
—————εξάισιο στη φασαρία του.
3. Mother's little ————— ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ -
—————helper. —————ΚΑΤΑΠΛΗΚΤΙΚΟ!!
4. Take it or leave it ————— Απίθανο, πανέμορφο
—————και περίεργο.
—————Δεν το περιμένεις. Μ' αρέσει
—————πολύ.
5. Ride on baby ————— Εκτακτο, πανέμορφο!
—————Ευρηματική συνοδεία.

Τον Αύγουστο του 1967, ο Μάνος Χατζιδάκης βρισκό-
ταν στη Νέα Υόρκη. Εκεί, ανάμεσα σε λογής επαγγελ-
ματικές και δημιουργικές ενασχολήσεις, εύρισκε τον
χρόνο να ασχοληθεί με το πάθος του: τη μουσική.
Ανοιχτός στα ρεύματα της εποχής, ο Μάνος Χατζιδάκης
αποδείχθηκε καλός ακροατής της μουσικής που συ-
νάρπαζε τη νεολαία. Στο ανέκδοτο ντοκουμέντο που
παραθέτουμε, τον βρίσκουμε να σχολιάζει έναν κορυ-
φαίο δίσκο των Rolling Stones (Flowers), χωρίς να μπο-
ρεί να κρύψει τον ενθουσιασμό του.

Με λογισμό και μ' όνειρο

η δύσκολη, τη δύσβατη, την πανάκριβη ελληνική κορυφογραμμή, την κατοικημένη από τα λιγοστά αληθινά και ιερά πρόσωπα που αγάπησε και τίμησε σ' όλη του τη ζωή, διάβηκε τώρα κι ο Μάνος Χατζιδάκις.

Ένθα ουκ έστιν πόνος και νέφος και ρυπογόνες αναθυμιάσεις και ευτελή προσωπεία πασχίζοντα να διασκεδάσουν την ανυποληψία και την ανελευθερία μας...

Εκεί μόνον δροσερό νερό κι ένας χάρτης κρυφός για να ξαναβρίσκει από την αρχή ο οδοιπόρος το δρόμο για την πηγή, να τινάξει τις σκόνες από πάνω του, να λουστεί, να πάει να πει νερό, να ξεδιψάσει.

Έτσι τον έβλεπα τον Μάνο Χατζιδάκι, πάντα άγρυπνο και έτοιμο να ξαναγεννηθεί, τινάζοντας από πάνω του κάθε ίχνος σκόνης ή χρυσόσκονης, από τη σκέψη του, το συναίσθημά του, τα κεκτημένα του. Τον κατασκόπευα, οφείλω να ομολογήσω, κάθε φορά που έτυχε να βρεθώ κοντά του, αλλά και πιο μακριά, μέσα από τη μουσική του, τους στίχους, τα κείμενα, τις δηλώσεις και τους αφορισμούς. Κατάλαβαινα καλά πως «η παρθενική του χάρη», η αίγλη και η ελευθερία που έδινε στα πράγματα και τους ανθρώπους γύρω του ήταν αποτέλεσμα μιας συνεχούς εγρήγορσης και επίτονης άσκησης ελευθερίας, υπέβαλλε τον εαυτό του και τους γύρω του σε «ποιητική θεραπεία», όπως θα έλεγε ο ίδιος, για να 'ναι πάντα έτοιμος «να εκμαιεύσει και να εκφράσει την ευαισθησία του καιρού του κι όχι να κολακεύσει τις

συνήθειες καιρών και μαζών».

Και ήξερε σοφά και μυστικά, σαν εκείνον τον Πρόσπερο, να μετέρχεται όλα τα τεχνάσματα για να κρατάει μακριά από το νησί του τα κακά και ζημιογόνα πνεύματα. Ήξερε καλά πως η καλλιτεχνική δημιουργία και η αληθινή σκέψη απαιτούν ύψιστη ευθύνη και ακούραστη άσκηση ελευθερίας.

Αυτός ο δύσκολος, ο εκλεκτικός, ο ευαίσθητος και τολμηρός άντρας με την αττική παιδεία –έλαβα την αττική παιδεία όταν ακόμα στον τόπο μας υπήρχε και Αττική και παιδεία, έλεγε– ήταν άνθρωπος της αγοράς, ένας αυθεντικός αθηναίος πολίτης, κρητικής καταγωγής και γεννημένος στην Ξάνθη, που αποκάλυπτε δημόσια τις αντιφάσεις και επεδίωκε τη σύγκρουση και τη διαπάλη ιδεών και αξιών. Εκεί ανάμεσα στα ερείπια της Ρωμαϊκής Αγοράς, ανιχνεύοντας τη σύγχρονη Λαϊκή Αγορά, διασχίζοντας την οδό Αθηνάς, ακόνισε με πείσμα το νεοελληνικό του πρόσωπο, φτιαγμένο από τα ακριβά υλικά της σκέψης, της ευαισθησίας και της ελευθερίας. Αυτός ο φανατικός της ουσιαστικής επικοινωνίας και επαφής έζησε επί ποδός πολέμου, έτοιμος ανά πάσα στιγμή να διαλύσει μ' οποιοδήποτε τίμημα ό,τι φαλτσάριζε ή ψεύτιζε το αληθινό του πρόσωπο. Όχι μόνο δεν αναζήτησε ποτέ τη συμπάθεια ή τον έπαινο του πλήθους, των σοφιστών ή των αρχόντων· κανενός –αλλά ηθελημένα έβαζε τα πάντα σε δοκιμασία και πρώτα απ' όλα τον ίδιο του τον εαυτό, διαλύοντας ψευδαισθήσεις, βολές και ευκολίες.

Καλλιέργησε τη σύγκρουση και τη διαπάλη των ιδεών, τους όρους της ακοίμητης συνείδησης σ' έναν κόσμο και μία κοινωνία που συγγέει τη συναίνεση με την ουδετερότητα, την υπεύθυνη στάση με τη σιωπή και τον ενδοτισμό, την ευγένεια με την ευταξία, τη νηφαλιότητα με την άκριτη παραδοχή και τη μικροαστική καθωσπρεποσύνη, την πνευματικότητα με την αποδοτικότητα και τη στοίχιση πίσω από ευ-

καιριακά ιδρύματα και ευτελείς σημαίες, την ευθύνη με τα αυτονόητα. Σ' έναν κόσμο που έχει αναγάγει σε ύψιστη αρετή το «άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε» με αντίδοτο τα πισώπλατα μαχαιρώματα και τίμημα τη νοσηρότητα των σατανιστών αντιπαρέτασσε με το υγιές του ένστικτο την καταλυτική κριτική, την αντρίκια στάση, την αντίφαση και την ανατροπή. Ήταν πολύ ελεύθερος για να φοβηθεί τον εαυτό του ή τους άλλους, πολύ υπεύθυνος για να κουκουλώσει πράγματα ασυμβίβαστα, πολύ τολμηρός για ν' αποσιωπήσει κραυγαλέες ή κρυφές αντιφάσεις με αντίτιμο τη γενική παραδοχή. Ήταν βαθύτατα ανιδιοτελής, γι' αυτό και τόσο οξυδερκής κι έτοιμος πάντα για τα σπουδαία. Ποτέ δεν δίστασε να είναι «απρεπής», βλάσφημος ή «ασυνεπής». Είχε αληθινή αξιοπρέπεια και μεγάλη συναίσθηση της ευθύνης και της συνέπειας για να καταδεχτεί να τον κάμψουν οι μικροαστικοί κώδικες συμπεριφοράς και οι σκοπιμότητες που συνθέτουν το σημερινό πρόσωπο της ηθικής και της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Ο κόσμος σήμερα δεν λέει πια τίποτα για ελευθερία. Τώρα η ειρήνη αποτελεί το αιτούμενο. Το ιδανικό των νεκροταφείων έγινε ιδανικό των δημοκρατικών μας κυβερνήσεων. Του κόσμου μας. Γιατί συμφέρει και τις «δημοκρατικές» μας κυβερνήσεις και τα έθνη και τις πατρίδες μας.

Γνωριστήκαμε ένα βράδυ σε μια πλατεία του Τραστεέρε στη Ρώμη, το καλοκαίρι του 1970. Από τότε γίναμε αχώριστοι. Θέλω να πω μ' αυτό, όχι ότι κάναμε παρέα, αλλά πως από εκείνο το πρώτο βράδυ κατοίκησε οριστικά εντός μου και δεν τον αποχωρίστηκα ποτέ. Όταν δύο χρόνια αργότερα πέρασε από το βιβλιοπωλείο «ΣΤΡΟΦΗ» αφήνοντάς μου ένα σημείωμα, μου φάνηκε απόλυτα φυσικό. Τον περίμενα. Συνεργαστήκαμε στενά στο Τρίτο Πρόγραμμα και μου έκανε την τιμή και τη χαρά να με καλέσει

αργότερα στο Τέταρτο: «Παιχνίδι των καιρών, υπαινισσόμενο το τελευταίο τέταρτο του αιώνα που διανύουμε, την έπειτα από το Τρίτο Πρόγραμμα περίοδο του τόπου, ακόμα και την έναρξη της τέταρτης εικοσαετίας της ζωής μου. Όλα σημαδιακά και τέταρτα. Με αυτό ονειρεύτηκα να μπω στην παρατήρηση και στη θεώρηση, την κριτική όλων των κοινών. Να γίνω ένας πολίτης έξω από τις Τέχνες και πιο βαθιά μέσα σ' αυτές».

Ξεκινώντας αυτό το γραφτό σκόπευα να γράψω για το Τέταρτο. Ν' αναφέρω στιγμές και περιστατικά, να περιγράψω έναν άνθρωπο της πράξης μέσα στη συγκεκριμένη πράξη. Δεν μπόρεσα να το κάνω. Μπροστά στα μάτια μου χοροπηδούσαν στιγμές και ιδέες από το Τρίτο Πρόγραμμα, τη δικτατορική Αθήνα του '72-'74, βραδιές μυσταγωγίες όνειρου και αλήθειας στο σπίτι του κι αλλού, το πέρασμα, τα σημάδια και η αύρα ενός αγαπημένου ανθρώπου που αναζητούσε κι εύρισκε την αλήθεια, το καθαρό νερό και την ποίηση σε κάθε στιγμή της ζωής του ξεσκονίζοντας τα φθαρμένα και παραδίδοντάς τα πάλι από την αρχή καινούργια και ζωντανά, αποσαφηνίζοντας συνεχώς έννοιες, αισθήματα και κριτήρια. Δεν είναι τυχαίο ότι ο άνθρωπος που μίλησε κι εργάστηκε τόσο πολύ για οράματα, διεκδίκησε τη σκέψη σε αντιπαράθεση μ' αυτό που εξελίχθηκε σε καραμέλα οραμάτων:

«Άλλοτε σκεπτόμεθα. Σήμερα οραματιζόμαστε. Αντικαταστήσαμε τη βασική ιδιότητα της ωριμότητας με τα βασικά χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας. Πραγματοποιούμε οράματα και η σκέψη καταναλώνεται στην επιτυχία αυτών των πραγματοποιήσεων. Η πραγματικότητα μας συνεδέθη με τα οράματά μας και η καθαρή σκέψη διώκεται ως αναρχική, ως μη εντεταγμένη στα κοινά...».

Ήταν οπαδός εκείνης της άλλης λογικής, της πιο ελεύθερης που «για μας τους Έλληνες προέρχεται από την ίδια την τραγωδία». Μια λογική που συμπεριλαμβάνει, εμπεριέχει το φανταστικό. Με λογισμό και μ' όνειρο, εκεί ψηλά στον Υμηττό... Μάνο Χατζιδάκι, σ' αγαπάμε.

[ΚΑΘΕ ΑΠΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΠΛΗΓΩΝΕΙ]

● Ένα ανέκδοτο κείμενο του Μάνου Χατζιδάκι

*Ἡ φεουδαρχικὴ, αἰ ποῦ.
κι, κρήνη τοῦ ἔρωτόκριτου, συνειδητοποιεῖ με
κάποιο γρόττο, τὴ φυγὴ τὴ φυγὴ, ποῦ ἀνοήμα- !
εἰς αὐτὸ ἀπορρέει αὐτὸ τὸν ἐαυτὸ μας.*

*Τὸ γαλάζιο παλληκάρι με τὴν κοπέλλα,
συνειδητοποιοῦντε ὀραματικά διὰ κορυφαῖο
τὴ φυγὴ τοῦ ἀφέντη - ἐνὸς ἀφέντη. Κι' αἱ εἶναι
μάννα ποῦ χάνει τὸν γιό τοῦ, κι' αἱ εἶναι κο-
πέλλα ποῦ χάνει τὸν ἀγαπητικό τοῦ, ἢ φίλος
τὸν φίλο. Λιτὸ βάθος ἔνα ἀνικανοποίητο
ἐρωτικὸ ἔνστιχτο τοῦ κληροδοτεῖ τὴν ἀπουσί-
α.*

*Ἔτσι τὸ δεύτερο ὄραμα - καθαρά βιβλικό
αὐτὴ τὴ φορὰ μὰ νὰ δώσει αὐτὸ βάθος - με τὸν
Ισραὴλ καὶ τὴν Ἰουδήθ, ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν
σβέση αὐτὴ φυγὴ καὶ φτάνει μέχρι τὸν θάνατο,
ποῦ εἶναι λιτὸ ἀτέλειωτο σινουσίτ με τὸ ὄγρο
στοιχεῖο αὐτὸ ἀνοήμα.*

Μάνος Χατζιδάκις

● Ένα πρώιμο, ανέκδοτο κείμενο του Μάνου Χατζιδάκι δημοσιεύουμε στη συνέχεια. Μας το παραχώρησε ευγενικά από το αρχείο του (μαζί με άλλα χειρόγραφα του συνθέτη) ο Δημήτρης Βερνίκος. Αν και δεν είναι δυνατόν να χρονολογηθεί ούτε να επισημανθεί σε τι αναφέρεται, ανιχνεύουμε ενσπέρματι στο σώμα του κειμένου όλη την προβληματική του μετέπειτα χατζιδάκειου έργου. Το παραθέτουμε, λοιπόν, αυτούσιο, ελπίζοντας ότι, έστω κι έτσι, είναι κάτι παραπάνω από τεκμήριο μνήμης.

Κάθε απουσία μάς πληγώνει.

Κι εδώ, η μια απουσία προστίθεται στην άλλη κι' όλες μαζί, φτιάχνουν έναν όγκο αβάσταχτο που μας οδηγάει σ' έναν ολότελα προσωπικό θάνατο.

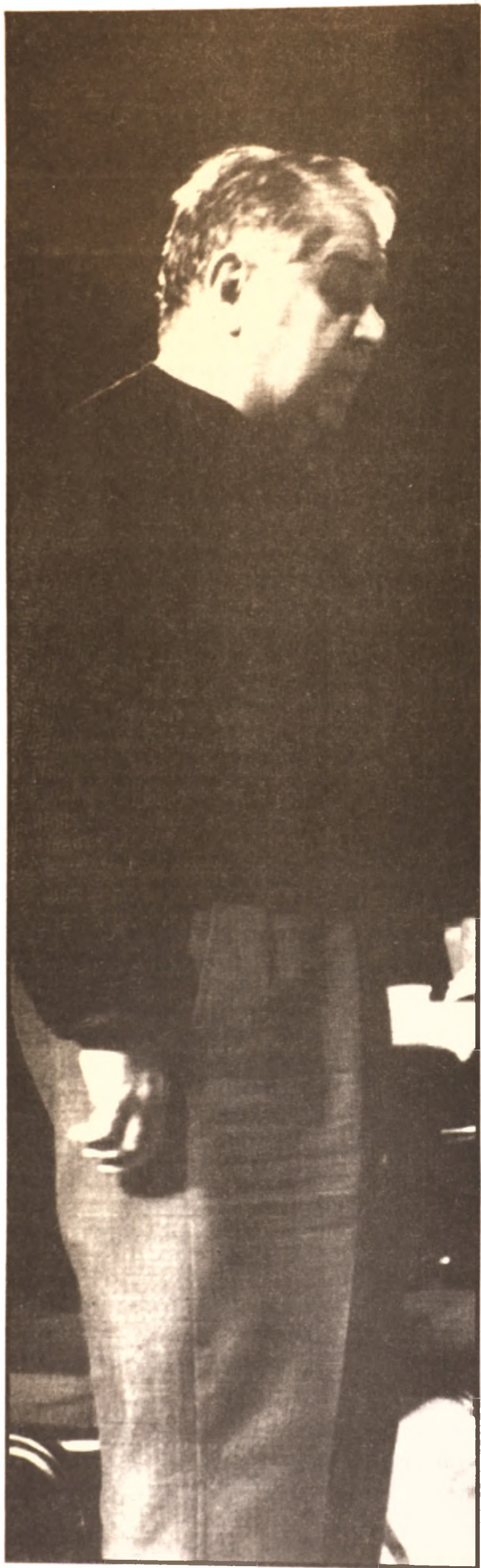
Ο όγκος αυτός, δεν είναι άλλο από μια υγρασία που διαπερνάει κάθε μας ίνα και τηνε κάνει ευαίσθητη στο κάθε άκουσμα, στο κάθε όραμα. Και το όραμα αυτό, δίνει μια κάποια λύση στο πρόβλημα που μπαίνει κάθε στιγμή στον κορυφαίο.

Η φεουδαρχική, ας πούμε, Κρήνη του Ερωτόκριτου, συνειδητοποιεί με κάθε τρόπο τη φυγή· τη φυγή, που αναγκαστικά απορρέει από τον εαυτό μας.

Το γαλάζιο παλληκάρι με την κοπέλλα, συνειδητοποιούνε οραματικά στον κορυφαίο τη φυγή του αφέντη - ενός αφέντη. Κι' ας είναι μάννα που χάνει τον γιό της, κι' ας είναι κοπέλλα που χάνει τον αγαπητικό της, ή φίλος τον φίλο. Στο βάθος ένα ανικανοποίητο ερωτικό ένστιχτο τους κληροδοτεί την απουσία.

Έτσι το δεύτερο όραμα -καθαρά βιβλικό αυτή τη φορά για να δώσει τη βάση- με τον Βενιαμίν και την Ιουδήθ, ξεκινάει από την σβέση της φωνής και φτάνει μέχρι τον θάνατο, που είναι μι' ατέλειωτη συνουσία με το υγρό στοιχείο της απουσίας.

ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Ακριβός, και συνάμα ιαπεινός

Ο Δημήτρης Βερνίκος μιλάει
για τον Μάνο Χατζιδάκι που γνώρισε

Γνώρισα τον Μάνο στις αρχές της δεκαετίας του '60. Λίγο μετά, το καλοκαίρι του 1962, ανεβάζει την *Οδό Ονείρων*, και όλη η Αθήνα ζει το ρυθμό της. Η περίοδος της δημοτικότητάς του είχε αρχίσει πολύ πριν. Με την *Οδό Ονείρων* η περίοδος αυτή κορυφώνεται.

Με την ταινία *Ποτέ την Κυριακή* έρχεται η διεθνής αναγνώριση κι ο Μάνος αρχίζει πια να ενοχλείται βαθιά από αυτή την ανεπιθύμητη επιτυχία. Θεωρώντας ότι αυτή αφορά το πιο ασήμαντο κομμάτι της δουλειάς του, εγκαινιάζει με τη *Μυθολογία* μια νέα εποχή. Θέλοντας να πολεμήσει μ' ένα τρόπο την ανεπιθύμητη δημοτικότητά του, γράφει τραγούδια για το πλατύ κοινό μεν, αλλά πιο δύσκολα. Συνστήνει επίσης την Πειραματική Ορχήστρα και οργανώνει ένα διαγωνισμό πειραματικής μουσικής που χρηματοδοτεί ο ίδιος. Δίνει βραβεία στους **Θ. Αντωνίου**, **Γ. Χρήστου**, **Λογοθέτη** και μερικούς άλλους, σε ό,τι δηλαδή πιο τολμηρό και αιρετικό υπήρχε εκείνη την εποχή στην ελληνική μουσική σκηνή. Το 1965 πηγαίνει στην Αμερική για τη θεατρική παράσταση *Ίλια Ντάρλινγκ*, θεατρική διασκευή του *Ποτέ την Κυριακή*. Λόγω της δικτατορίας μένει εκεί μέχρι το 1972. Στο διάστημα αυτό γράφει την *Εποχή της Μελισσάνθης* και τα *Λειτουργικά*, έργα βαθιά μουσικά αλλά και φιλοσοφικά θα έλεγα. Η σχέση του με την Αμερική ήταν αντιφατική. Τη λάτρευε γιατί τον έφερε σε επαφή με τα τότε πιο σύγ-

χρονα μουσικά κινήματα ειδικότερα της ποπ-ροκ μουσικής, των οποίων ο Μάνος ήταν πολύ ευαίσθητος δέκτης. Από την άλλη, δεν του άρεσαν καθόλου η συμβατική πλευρά της, το κοινωνικό της στάτους, οι άνθρωποι του Χόλλυγουντ με τις οικογενειακές φωτογραφίες πάνω στα γραφεία τους, που συχνά κάλυπταν έναν μαφιόζο.

Στην Αμερική, παρ' όλο που του δόθηκαν πολλές ευκαιρίες, λ.χ. η Παραμάουντ του πρότεινε τη διεύθυνση του μουσικού της τμήματος, ο Μάνος δεν ήταν διατεθειμένος να μπει στην υπηρεσία της βιομηχανίας του θεάματος. Θαύμαζε τους παλιούς μουσικούς της χρυσής εποχής του Χόλλυγουντ, όπως τον **Μαξ Στάνιερ**, γιατί ήταν όλοι τους συμφωνιστές. Θεωρούσε όμως τη νεότερη γενιά υποταγμένους υπαλλήλους.

Στην περίοδο της διαμονής του στην Αμερική, η Ελλάδα αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς του. Διατηρούσε πολύ στενή επαφή με τον **Γκάτσο**, τον **Ελύτη** και πολλούς άλλους φίλους του. Μας τηλεφωνούσε σχεδόν καθημερινά και μας ταχυδρομούσε μακροσκελή γράμματα. Έγραφε ακατάπανυστα εκείνη την εποχή, για την Ελλάδα, τη φιλοσοφία, την πολιτική. Θυμάμαι ότι, συγκλονισμένος από την πολιτιστική επανάσταση του Μάο, είχε στείλει επιστολές στον Καραμανλή γράφοντάς του γι' αυτό το γεγονός.

Θα έλεγα ότι ο Μάνος γεννήθηκε κλασικός και μεγάλωσε σαν κλασι-

κός. Μοιάζει με την άποψη που είχε διατυπώσει ο Τσαρούχης στην ταινία μου γι' αυτόν: «Από 6 χρονώ ζωγράφιζα με απαιτήσεις, ποτέ μου δεν έκανα παιδικά σχέδια». Το ίδιο και ο Μάνος, από 5 ετών ήταν μέσα στη μουσική.

Κάποτε μου αφηγήθηκε μια ιστορία από τα παιδικά του χρόνια στην Ξάνθη: στο σπίτι του ζούσε μια γριά που της άρεσε να παίζει βιολί και εκείνη χόρευε. Όμως η γριά ήταν άρρωστη και οι γονείς του τού απαγόρευσαν να ξαναπαίξει. Μια ημέρα, κρυφά από τους γονείς του, της έπαιξε τόσο γρήγορα βιολί που η γριά λιποθύμησε. Είχε μια πλευρά κακού παιδιού, που αργότερα πήρε τη μορφή της εντονότατης κριτικής προς όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής. Υπήρξε έντονα κριτικός για τα πολιτικά και πολιτιστικά πράγματα της Ελλάδας. Παρ' όλο που ήταν ακραιφνής Έλλην, η χώρα του τού έπεφτε λίγο. Όμως δεν έφευγε ποτέ από αυτήν, αγάπησε την Αθήνα, την πόλη, τους δρόμους, τα παιδιά. Γεννήθηκε μεγάλος και ταυτόχρονα με τρόπο σχεδόν απόλυτο, τον ενδιέφερε μόνο το μεγάλο σε όλο το φάσμα της ζωής και κυρίως στην τέχνη.

Ο Μάνος άγγιζε τα δύο άκρα, το πολύ «ακριβό» –λέξη κλειδί γι' αυτόν– και ταυτόχρονα το γνήσια «ταπεινό». Γιατί λάτρεψε τα ρεμπέτικα; Όχι μόνο γιατί ανακάλυψε μια σπουδαία μουσική αλλά γιατί οσμίστηκε μια γνησιότητα, ένα βάθος ατόφιο. Για τον αντίθετο ακριβώς λόγο μίσησε τη λεγόμενη «ευρωπαϊκή μουσική» της δεκαετίας του '50 με τις λατινοαμερικανικές επιδράσεις της.

Αυτό που θαύμαζα περισσότερο ήταν η ικανότητά του να αυτοσχεδιάζει. Στα Σκαλοπάτια, μια αμερικανική παραγωγή με την Ειρήνη Παππά που γυρίστηκε στη Σαντορίνη, η μουσική ηχογραφήθηκε στο στούντιο τέσσερις ημέρες χωρίς διακοπή και «στον αέρα». Δηλαδή έβλεπε την εικόνα στην οθόνη 2-3 φορές, καθόταν στο πιάνο, αυτοσχεδίαζε τη μελωδία στους χρόνους της κάθε σκηνής και, στη συνέχεια, εκτελώντας τα μέρη των μουσικών στο πιάνο, τους εξηγούσε τι θα παίξουν. Ήταν συγκλονιστικό. Ετσι καταλαβαίνει κανείς

την ευκολία με την οποία έστησαν μαζί με τον Γκάτσο μερικά από τα ωραιότερα τραγούδια τους σε λίγες ώρες. Πάντως, ακόμη και στις δουλειές που αναλάμβανε για λόγους καθαρά βιοποριστικούς, προσπαθούσε, όπως έλεγε ο ίδιος, να προσδιορίσει ένα περιεχόμενο. Γιατί του άρεσε η τεχνική, θαύμαζε την τελειότητα στην τεχνική.

Μετά από κάθε συλλογική δουλειά του, έμενε μια φουρνιά ανθρώπων με ταλέντο, που στη συνέχεια έβρισκαν τη θέση τους. Είχε το χάρισμα να εκμαιεύει από τον άλλο ό,τι καλύτερο είχε, με μόνο αντάλλαγμα την ικανοποίηση να μην επιλέξει ο άλλος έναν δρόμο συμβατικό. Πολύ λίγοι άνθρωποι νομίζω ότι έχουν καταλάβει τη φύση του Μάνου. Ό,τι έκανε το έκανε σε υπερβολή. Δούλευε πολύ, ξενύχταγε πολύ, κάπνιζε πολύ, κοιμόταν πολύ, έπινε πολλούς καφέδες. Ήταν ταυτόχρονα ευαίσθητος και εκρηκτικός. Καιγόταν. Ζούσε όμως αυτή την κατάσταση με απόλυτη ηρεμία και συνειδητά. Ο Μάνος ήταν ένα στοιχείο της φύσης, ένας σίφουνας.

Του άρεσε η ανθρώπινη συντροφιά, επιζητούσε την ανθρώπινη παρουσία. Η παράδοση του καφενείου, που σήμερα χάνεται και που την είχαν ξεκινήσει παλιότερα ο Γκάτσος και οι άλλοι του φίλοι του ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη. Ήταν φοβερά γενναιοδωρος με τους φίλους του αλλά και με τους ξένους.

Όταν έγραφε ένα τραγούδι, τους στίχους ή τη μουσική, ένα άρθρο για την εφημερίδα, μια καινούργια ενορχήστρωση, όταν ολοκλήρωνε έναν κύκλο τραγουδιών ή ενός έργου ή όταν ακόμη γυρνούσε απ' το στούντιο όπου μόλις είχε τελειώσει μια ηχογράφηση ζητούσε, σχεδόν πιεστικά, να του πούμε τη γνώμη μας. Όχι τόσο από ανάγκη επιβεβαίωσης όσο γιατί υπολόγιζε πολύ την αντίδραση και την άποψη του άλλου. Εξάλλου ο πυρήνας των φίλων του ήταν ένα μέρος από αυτό το μικρό εκλεκτό κοινό για το οποίο συχνά είχε πει ότι μόνο αυτό τον ενδιέφερε. Τώρα που τον ξέρω καλά, πιστεύω ότι απλά μας έβαζε να λειτουργούμε σαν ένα δοκιμαστικό κοινό, μετρώντας τις παρατηρήσεις και τις αντιδράσεις μας.

Αν μια ιδέα ή μια σκέψη του κέ-

Συγκλονισμέ-
νος από την
πολιτιστική
επανάσταση
του Μάο,
είχε στείλει
επιστολές
στον
Καραμανλή
γράφοντάς
του γι' αυτό
το γεγονός...

ντριζε το ενδιαφέρον, ήταν ικανός να κάνει απίστευτα πράγματα, προκειμένου να την πραγματοποιήσει. Κάποτε, πριν χρόνια, πήγε στο Παρίσι για να γράψει τη μουσική για την Κλέφτρα του Λουδόβικου. Δούλευε στο ξενοδοχείο ασπασμάτων και, κάποια στιγμή, κάθισε στο μπαλκόνι να ξεκουραστεί. Τότε είδε ότι στο απέναντι σπίτι γινόταν πάρτυ. Και τον εντυπωσίασε, δεν ξέρω τι, και αποφάσισε ότι ήθελε να γνωρίσει τους ανθρώπους του σπιτιού. Πηγαίνει, λοιπόν, χτυπάει το κουδούνι, συστήνεται και γνωρίζεται με όλους. Σ' αυτό το σπίτι, μάλιστα, γνώρισε τον καρδιολόγο που αργότερα επισκεπτόταν όταν πήγαινε στο Παρίσι.

Το ίδιο είχε κάνει πολλά χρόνια πριν και με τα ρεμπέτικα. Οι τεκέδες, στη μεταπολεμική Ελλάδα, ήταν πολύ επικίνδυνα μέρη. Όταν όμως κατάλαβε ότι τα ρεμπέτικα τον ενδιέφεραν, χάρις στην αποφασιστικότητα και τον μαγνητισμό που ασκούσε στους ανθρώπους, εξασφάλισε την προστασία του Βαμβακάρη από τους πιθανούς κινδύνους.

Ένα ασυμβίβαστο και ανήσυχο άτομο σαν τον Μάνο δεν μπορούσε να προσαρμοστεί στην πειθαρχία της ζωής ενός καρδιοπαθούς. Μέχρι τα μπάι-πας που έκανε πριν από έναν χρόνο, κάθε πρόβλημα που είχε, κυρίως με την καρδιά του, το αντιμετώπιζε προσωρινά και μετά το ξεχνούσε. Μόλις αισθανόταν λίγο καλά ξαναέμπαινε αμέσως στη δράση, αδιακρίτως δυσκολιών και ιατρικών απαγορεύσεων.

Νομίζω, πίστευε ότι μετά την εγχείρηση θα γινόταν αμέσως καλά και θα μπορούσε να δρα όπως παλιά. Οι επιπλοκές που παρουσιάστηκαν μετά την εγχείρηση και οι παρατεταμένες επαφές με τους γιατρούς ήταν κάτι που, λόγω ιδιοσυγκρασίας, δεν μπορούσε να υποφέρει καθόλου.

Αγαπούσε πολύ την Παιανία. Ήθελε να αγοράσει ένα κτήμα για να φτιάξει ένα παρεκκλήσι με ιδιωτικό τάφο, μακριά από τη βοή του κόσμου. Δεν του άρεσαν οι φαναράδες και οι πομπώδεις κηδείες. Ήθελε σεμνότητα και σιωπή. Νομίζω ότι διαφυλάξαμε την επιθυμία του με τη βοήθεια του υπουργού Θ. Μικρούτσικου.

Ο Μάνος Χατζιδάκις, το Τρίτο κι εμείς*

Πώς να μιλήσεις για έναν τόσο διάσημο φίλο, όταν συμβαίνει να είναι αληθινός φίλος σου, όταν δηλαδή όχι μόνο τον εκτιμάς και τον θαυμάζεις, αλλά και τον αγαπάς; Δύσκολο ν' αποφύγεις τις παγίδες. Ο συναισθηματισμός, η υποκειμενικότητα, η εξιδανίκευση του φίλου, η αυτοπροβολή –μιλάμε για τους άλλους για να μιλήσουμε για τον εαυτό μας–, όλα αυτά και πολλά άλλα σε βασανίζουν και σε ωθούν στην αυτολογοκρισία, στον ευνοχισμό των πιο ειλικρινών αισθημάτων σου, στην προσποίηση και την υποκρισία. Αλλά τότε, δεν είναι καλύτερα να σωπαίνεις;

Εγώ προτιμώ να μιλήσω, αποδεχόμενος εκ των προτέρων πως θα πέσω σε όλες τις παγίδες, συνειδητές ή μη. Και υποκειμενικός θα είμαι και μεροληπτικός και υπερβολικός και ενθουσιώδης, και δεν θ' αποφύγω να κλέψω και εγώ λίγη από τη λάμψη του φίλου που περιγράφω. «Περιγράφω» είναι βέβαια τρόπος του λέγειν, γιατί είναι αδύνατον να περιγράψει κανείς τον Μάνο Χατζιδάκι, άτομο κυριολεκτικά «απερίγραπτο» –ας μου συγχωρήσει το λογοπαίγνιο, αλλά πιστεύω αληθινά πως καμιά περιγραφή δεν μπορεί ν' αποδώσει την πολυπλοκότητα, τον πλούτο, ακόμη και την αντιφατικότητα της προσω-

πικότητάς του.

Τον ξέρω από πολύ παλιά, ήμουν μόλις πρωτοετής φοιτητής όταν τον γνώρισα, την εποχή που «οι πλατιές μάζες ανακάλυπταν τη σημασία του». Αν η φράση μου περικλείει κάποια ειρωνεία, είναι γιατί ξέρω σήμερα πως ο πολύς κόσμος ποτέ δεν κατάλαβε την αληθινή σημασία του. Η πλευρά του λαϊκού τραγουδοποιού, αυτή που ο πολύς κόσμος αγάπησε, δεν είναι σίγουρα διόλου ευκαταφρόνητη, δεν είναι όμως ούτε η μόνη ούτε η πιο σημαντική. Κι αν ακόμη περιοριστούμε στην καθαρά συνθετική του δουλειά, κι αν δηλαδή προς στιγμήν ξεχάσουμε τις διαφορετικές πτυχές μιας προσωπικότητας που λειτούργησε κι εκφράστηκε δημιουργικά σε πολλά άλλα επίπεδα, πάλι είμαστε υποχρεωμένοι να διαπιστώσουμε πως, πολύ πριν γίνει γνωστός στο πλατύ κοινό, είχε ήδη γράψει πολύ σημαντικά πράγματα, πρωτοποριακά με την αληθινή έννοια της λέξης. Έργα σαν το *Για μια μικρή λευκή αχιβάδα* ή σαν τον κύκλο τραγουδιών *C.N.S.*, άνοιγαν νέους δρόμους και έμελλε να παίξουν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας νέας αισθητικής. Άλλωστε και χρονικά να το δούμε, αυτή η «λαϊκή» περίοδος του Μάνου Χατζιδάκι περιοριζε-

ται σε μια δεκαετία. Τώρα, αν αυτή η δεκαετία ταυτίζεται με την αναγέννηση του ελληνικού λαϊκού τραγουδιού, τόσο το καλύτερο και γι' αυτόν και για μας. Θα ήταν όμως μέγα λάθος να σταματήσουμε μόνο σ' αυτό.

Προσωπικά θα προσπαθήσω να θυμήσω μian άλλη εποχή, λιγότερο μακρινή, αλλά εξίσου σημαντική, αυτή που συνδέθηκε με την αναμόρφωση της ραδιοφωνίας –το περιβόητο Τρίτο Πρόγραμμα. Υποθέτω πως για κάποιον μελλοντικό μελετητή, που δεν θα έχει ζήσει από κοντά τα γεγονότα, θα είναι εξαιρετικά δύσκολο να εντοπίσει σε τι ακριβώς συνίσταται η σπουδαιότητα του χατζιδακικού Τρίτου, τι ακριβώς ήταν αυτό το κάτι άλλο που μετέτρεψε έναν συμβατικό και ανιαρό σταθμό «σοβαρής» μουσικής όχι μόνο σε μια δροσερή πηγή πνευματικής απόλαυσης αλλά και σ' ένα προκλητικό ερέθισμα για κοινωνικό και πολιτιστικό προβληματισμό. Αν περιοριστεί κανείς στα στατιστικά στοιχεία, στους αριθμούς, στις διάρκειες, στα είδη κ.λπ. θα διαπιστώσει σίγουρα σοβαρές καινοτομίες, χωρίς όμως αυτές από μόνες τους να αρκούν για την εξήγηση του φαινομένου. Αξίζει οπωσδήποτε να θυμηθούμε πως τότε εγκαινιάστηκε ο θεσμός της

*Εγραψα το κείμενο αυτό τον Δεκέμβριο του 1986, κατά παράκληση του ίδιου του Μάνου Χατζιδάκι, για μια ειδική έκδοση – αφιέρωμα στον συνθέτη, που δεν έμαθα ποτέ αν έγινε.

ΤΟΥ
ΠΩΡΓΟΥ
ΚΟΥΡΟΥΠΟΥ

απ' ευθείας μετάδοσης μουσικών εκδηλώσεων από δημόσιους χώρους, τότε αποτολμήθηκαν τα πρώτα «ζωντανά» ρεπορτάζ και οι ελεύθερες συζητήσεις, τότε δόθηκαν οι πρώτες μαζικές παραγγελίες μουσικών και θεατρικών έργων, τότε εμφανίστηκαν οι πρώτες μεγάλες εκδηλώσεις και τα φεστιβάλ στην επαρχία, τότε άρχισε να οργανώνεται σε σωστή βάση μια δισκοθήκη κι ένα αρχείο παραδοσιακής μουσικής με αυθεντικές ηχογραφήσεις, τότε ιδρύθηκε η χορωδία της ΕΡΤ, τότε οι παιδικές εκπομπές αντιμετωπίστηκαν με τη δέουσα σοβαρότητα, με ειδικές ομάδες παιδοψυχολόγων, συγγραφέων, συνθετών και σκηνοθετών. Όλα αυτά μπορεί σήμερα να φαντάζουν απλά και αυτονόητα, τότε όμως δεν ήταν διόλου. Χρειαζότανε όχι μόνο κάποιος να τα σκεφτεί, αλλά κυρίως κάποιος να τα επιβάλει στην πράξη, σ' έναν γραφειοκρατικό και ρουτινιάρικο οργανισμό, με απαρχαιωμένα τεχνικά μέσα. Κι αυτός ήταν ο Μάνος Χατζιδάκις.

Άνθρωπος με ανήσυχο πνεύμα και έμφυτη περιέργεια, στραμμένος για πάντα στην αναζήτηση του καινούργιου, του αυθεντικού. Η επανάληψη τον κουράζει, το άγνωστο τον ερεθίζει, το καινούργιο τον αναζωογονεί. Η συνεχής ανανέωση των ενδιαφερόντων του τον διατηρεί για πάντα νέο –προσωπική του απάντηση στο πρόβλημα του Φάουστ. Από την άλλη, διαθέτει

μια τόσο πλούσια φαντασία, που δεν βρίσκεται ποτέ σε ένδεια νέων ιδεών. Αντίθετα, από την τεράστια καθημερινή σύλληψη πρωτότυπων ιδεών, λίγες είναι αυτές που τον ερεθίζουν αληθινά και τον ενεργοποιούν για την πραγματοποίησή τους. Και πάλι, είναι τέτοια η παραγωγή ιδεών, που συχνά ένα σχέδιο έχει ξεπεραστεί την επομένη της σύλληψής του. Αυτό βέβαια ενέχει και τους κινδύνους του, γιατί μπορεί να οδηγήσει στην αναβολή ή την οριστική ματαίωση κάποιων σχεδίων. Όταν όμως κάτι τον ενδιαφέρει αληθινά, έχει τέτοια σιδερένια θέληση που μπορεί να κάνει την ουτοπία πραγματικότητα.

Θα προσπαθήσω να δείξω πώς όλα αυτά μεταφράζονται στην περίπτωση του Τρίτου. Ο Μάνος Χατζιδάκις, ως γνωστόν, είχε συγκεντρώσει γύρω του ό,τι καλύτερο υπήρχε – είναι κι αυτό μια ικανότητα.

Πολλοί από τους ανθρώπους αυτούς είχαν μια έντονη προσωπικότητα και εξαιρετικές ικανότητες –γι' αυτό άλλωστε οι ισορροπίες, σε στιγμή υψηλής έντασης, ήταν δύσκολο να διατηρηθούν. Η ροή των ιδεών και των αναζητήσεων περνούσε κυρίως από τον Μάνο Χατζιδάκι στους συνεργάτες, αλλά και αντίστροφα –άλλη μια ικανότητα, να ξέρεις να εκμεταλλεύεσαι τις καλές ιδέες των άλλων. Η επιμονή, το ανυποχώρητο πείσμα του Μάνου Χατζιδάκι, οδηγούσε τους

συνεργάτες στην εφαρμογή των σχεδίων, ακόμη κι όταν αυτά φάνταζαν πέρα για πέρα ουτοπικά. Έδιναν οι άνθρωποι φοβερούς αγώνες να πείσουν και να κινητοποιήσουν τις «αρμόδιες» υπηρεσίες της ΕΡΤ, μέσα σ' ένα εντελώς εχθρικό κλίμα, και είμαι απολύτως βέβαιος πως, αν από πίσω δεν υπήρχε ο Μάνος Χατζιδάκις να καθοδηγεί, να προστατεύει και να... ωρύεται, το 90% των σχεδίων θα είχε εγκαταλειφθεί στη μέση του δρόμου. Πολλοί νόμιζαν, κι ίσως εξακολουθούν να νομίζουν, πως η ικανότητα του Μάνου Χατζιδάκι να επιβάλλεται οφειλόταν στις όποιες «υψηλές» γνωριμίες του· εγώ αντίθετα πιστεύω πως το μεγαλύτερο μέρος της δύναμής του ήταν απόρροια της προσωπικής του τρομαχτικής θέλησης, σε συνδυασμό με την ακαταμάχητη γοητεία του. Η επιμονή του, προκειμένου να πετύχει τον σκοπό του, ήταν τέτοια, που μερικές φορές καταντούσε βασανιστική ακόμη και για τους πιο καλοπροαίρετους και τολμηρούς συνεργάτες του. Είμαι όμως υποχρεωμένος να παραδεχτώ πως, μέσα στα συγκεκριμένα πλαίσια που λειτουργούσαμε, τίποτα δεν θα είχε γίνει χωρίς αυτήν την άκαμπτη θέλησή του.

Από την άλλη μεριά, η συμπληρωματικότητα των ρόλων, απ' τη μια ο οραματιστής - εμψυχωτής και από την άλλη οι πραγματιστές που εφαρμόζαν τις ιδέες στην πράξη, ήταν διπλά αποτελεσματική, γιατί

Όταν
κάτι τον
ενδιέφερε
αληθινά,
είχε τέτοια
σιδερένια
θέληση που
μπορούσε
να κάνει
την ουτοπία
πραγματικό-
τητα.

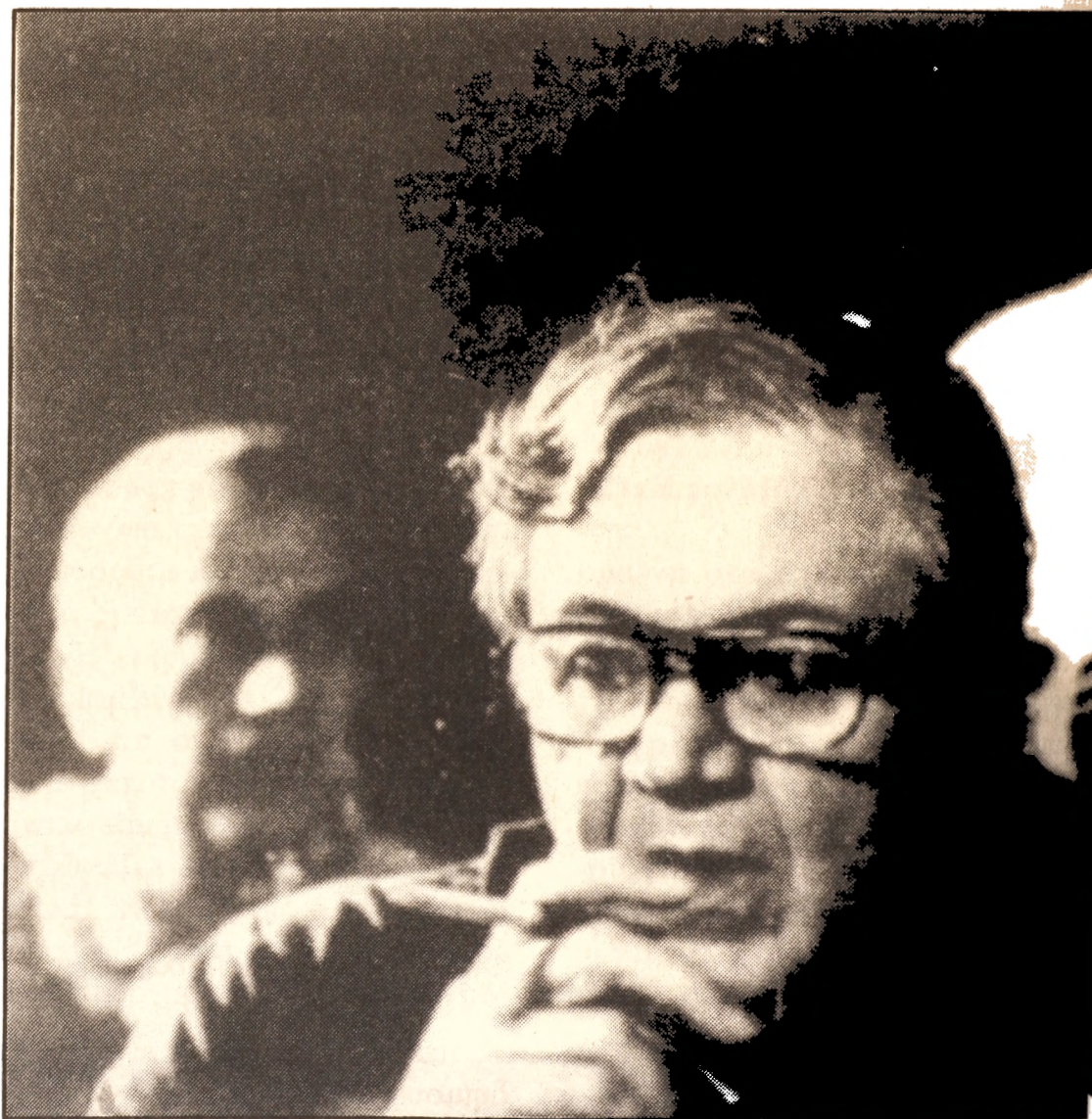
Μάνος Χατζιδάκις και Αλίκη Καγιαλόγλου

Η αγάπη
του για
το αληθινό
και το
αυθεντικό,
η απέχθειά
του για τη
συμβατικό-
τητα και την
υποκρισία
τον
ωθούσαν
συνεχώς
στο ρίσκο
της
αναζήτησης

αναιρούσε, με θαυματουργό τρόπο, τις αρνητικές πλευρές της ανήσυχης και συνεχώς μεταβαλλόμενης διάθεσης του Μάνου Χατζιδάκι. Γιατί βέβαια μέσα στη μάχη ήταν πρακτικά αδύνατον οι συνεργάτες να προσαρμόζονται στις συνεχείς «βελτιώσεις», που μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναβολή ή την αποτυχία του αρχικού σχεδίου. Όμως, πέρα από τα συγκεκριμένα σχέδια, πέρα από τον πλούτο των ιδεών, πέρα από το εύρος των συνεργασιών και τα περιεχόμενα των εκπομπών, είναι κάποια άλλα στοιχεία, ποιοτικά και όχι ποσοτικά, που συνθέτουν το γενικό κλίμα του Τρίτου, στοιχεία που φωτίζουν αντίστοιχες πτυχές της προσωπικότητας του Μάνου Χατζιδάκι, όπως π.χ. ο φιλελευθερισμός, ο αντικομφορμισμός και το χιούμορ. Ο Μάνος Χατζιδάκις αρέσκεται να αυτοπροσδιορίζεται ως δεξιός, και μ' αυτό τον τρόπο πετυχαίνει «μ' ένα σμπάρο δυό τρυγόνια»: Από τη μια αφοπλίζει τους αριστερούς και τους στερεί τη δυνατότητα μιας κριτικής «απ' τ' αριστερά», κι από την άλλη αναγκάζει τους δεξιούς να ανέχονται την αριστερή του συμπεριφορά. Στην πραγματικότητα, η αγάπη του για το αληθινό και το αυθεντικό, η απέχθειά του για τη συμβατικότητα και την υποκρισία, η αντίθεσή του με τα κάθε είδους δεσμά, που εμποδίζουν την ελεύθερη έκφραση της δημιουργικής του φαντασίας, η περιέργειά του, που τον ωθεί συνεχώς στο ρίσκο της αναζήτησης, όλα αυτά συνιστούν μια πολύ προοδευτική προσωπικότητα, που δύσκολα εντάσσεται στα κλασικά πολιτικά σχήματα. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που αυθόρμητα αντιδρά σαν γνήσιος αναρχικός. Νιώθει αληθινή ικανοποίηση όταν τα βάζει με τους ισχυρούς αμφισβητώντας την εξουσία τους. Αντίθετα, στους ταπεινούς συμπεριφέρεται προστατευτικά. Το φυσικό του περιβάλλον είναι οι νέοι, όχι όμως και «οι νέοι που γεννήθηκαν γέροι», όπως συχνά συνηθίζει να λέει. Ξεπερνώντας τα νεανικά του συμπλέγματα, κατάφερε όχι μόνο να απορρίψει ο ίδιος τις όποιες συμβατικότητες, αλλά και να επιβάλει στους άλλους, ακόμη και στους πιο συντηρητικούς, τον σεβασμό της αντισυμβατικής του

διαγωγής. Αυτό είναι βέβαια κάτι που απαιτεί μεγάλο κουράγιο και αληθινό ανδρισμό. Αν τώρα σε όλα αυτά προσθέσουμε και την υψηλή αίσθηση χιούμορ που διαθέτει, μπορεί κανείς να αντιληφθεί τον εσωτερικό πλούτο και το ενδιαφέρον ενός τέτοιου ατόμου. Το χιούμορ είναι το όπλο της σοβαρότητας ενάντια στον εαυτό της. Είναι η αυτο-αντίθεση που οδηγεί στην αυτοανάπλαση. Είναι ο εξορκισμός του κακού. Είναι η άμυνα του ανίσχυρου απέναντι στην βλακεία του ισχυρού. Είναι το απαγορευμένο γέλιο του Ουμπέρτο Έκο στο Όνο-

μα του Ρόδου. Η δημόσια ζωή στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από παντελή έλλειψη του χιούμορ, κι αυτό είναι ίσως η πιο ασφαλής απόδειξη της υπανάπτυξής μας.

Στις 25 Ιανουαρίου 1980 οργανώθηκε από το Ελεύθερο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο του Δήμου Αθηναίων μια δημόσια συζήτηση με θέμα τη Ραδιοφωνία. Εκτός από τον Μάνο Χατζιδάκι συμμετείχαν διάφοροι ομιλητές, μεταξύ των οποίων κι εγώ. Από την ομιλία μου εκείνη, με τίτλο *Η σοβαρότης και το Τρίτο*, θα ήθελα να παραθέσω μερικά αποσπάσματα, που δείχνουν καθαρά, ίσως και με κάποια αναίδεια, την

καθολική σύγκρουσή μας με τη γενική σοβαροφάνεια που επικρατούσε:

«Η ελληνική ζωή χαρακτηρίζεται πάντοτε από τη σοβαρότητά της. Έχουμε τους σοβαρούς μας κυβερνήτες που μιλούν στη σοβαρή μας γλώσσα — την καθαρεύουσα, δηλαδή — για σοβαρά συμβαίνοντα στον σοβαρό μας τόπο. Έχουμε τους σοβαρούς δασκάλους μας που διδάσκουν τη σοβαρή τους γνώση μέσα στα σοβαρά σχολεία μας, απ' όπου θα αναπηδήσουν κάποτε τα σοβαρά αυριανά στελέχη της κοινωνίας μας, έτσι που η παράδοση της σο-

βαρότητάς μας να μεταφέρεται αμέραι από γενιά σε γενιά και σε όλους τους κλάδους και τα επαγγέλματα (...). Έτσι λοιπόν, μια κι όλα εδώ είναι τόσο σοβαρά, διαθέτουμε και μια πολύ σοβαρή Ραδιοφωνία και Τηλεόραση, καθρέφτη της γενικής σοβαρότητας του τόπου μας. Εδώ πια όλα είναι σοβαρά: Σοβαρή η νομοθεσία που διέπει τη λειτουργία της, σοβαρός ο εσωτερικός κανονισμός και σοβαρές οι τάξεις που διαφυλάσσουν την νομιμότητα και την ομαλότητα. Σοβαροί οι υπάλληλοι και πιο σοβαρά τα στελέχη. Σοβαρά και τα μέσα που διαθέτει ο καθένας για να μπει σ'

αυτό το σοβαρό κύκλωμα. Σοβαρές και οι ειδήσεις, σοβαροί κι οι εκφωνητές (...). Αναρωτιέται κανείς πώς να φαντάζει άραγε μέσα εκεί μια μικρή ομάδα ανθρώπων μη σοβαρών; Απ' αυτούς δηλαδή που δεν φορούν γραβάτα, που έχουν γένια και μαλλιά, που μιλούν, γελούν κι αγκαλιάζονται με πλήρη άνεση στους διαδρόμους και τα γραφεία, που δεν σέβονται τα ωράρια και τις καρτέλες παρουσίας, που δουλεύουν όσο θέλουν κι όποτε θέλουν, που δεν ελέγχονται και δεν ελέγχουν, που δεν διατάσσονται και δεν διατάσσουν. Νομίζω πως μια τέ-

τοια παρουσία θα πρέπει να είναι πολύ προκλητική για τη σοβαρότητα του ιδρύματος (...). Θα γνωρίζετε επίσης πως η μουσική χωρίζεται στην σοβαρά και την ελαφρά μουσική. Αυτά τα πράγματα χρειάζονται πολλή προσοχή, γιατί άλλο πράγμα αυτοί που ασχολούνται με την σοβαρά, οι σοβαροί δηλαδή, κι άλλο πράγμα αυτοί που ασχολούνται με την ελαφρά, οι ελαφροί. Όταν είσαι σοβαρός, σου επιτρέπεται πού και πού να είσαι και λίγο ελαφρός — είναι μέσα στο ίδιο πνεύμα ανοχής που δεχόμαστε από έναν σοβαρό σύζυγο να μπορεί να κάνει και μερικά ελαφρά ολισθή-

ματα —, όταν όμως είσαι ελαφρός σου απαγορεύεται αυστηρώς να ασχολείσαι με τα σοβαρά. Οι σοβαροί συνθέτες στην Ελλάδα είναι και πολλοί και σοβαροί. Ας σκεφτούμε μόνο πόσο σοβαρός πρέπει να είσαι για να ασχολείσαι σε όλη σου τη ζωή με σοβαρά συμφωνικά έργα, που είναι ζήτημα αν ποτέ παιχτούν, και που αν παιχτούν, θα παιχτούν μια και τελευταία φορά από πολύ σοβαρές συμφωνικές ορχήστρες, με σοβαρούς μαέστρους, με σοβαρά φράκα, σε σοβαρές αίθουσες με σοβαρό κοινό — όπως αυτό της Κρατικής, λόγου χάρη. Και όλα αυτά μετά από χρόνια και χρόνια σοβαρές μουσικές σπουδές στα σοβαρά μας ωδεία. Όπως βλέπετε, να είσαι σοβαρός συνθέτης στην Ελλάδα είναι κάτι πολύ σοβαρό, δεν είναι παίξε-γέλασε. Κατά συνέπεια, αν θέλουμε να είμαστε σοβαροί, θα πρέπει να μην μπερδεύουμε τα αυγά με τα καλάθια, κι αν θέλουμε να έχουμε ένα σοβαρό μουσικό πρόγραμμα, θα πρέπει να περιορίσουμε στο ελάχιστο κάθε ροπή μας προς το ελαφρύ ολισθήμα. Τώρα πώς συμβαίνει να υπάρχει μια ομάδα συνθετών που, ενώ όλοι τους έχουν κάνει σοβαρές σπουδές, ενώ όλοι έχουν μια βαθιά γνώση της σοβαρής μουσικής παράδοσης, προτιμούν να ασχολούνται με τραγούδια — σαν κι αυτά της Λιλιπούπολης π.χ. — να γράφουν λαϊκές όπερες και μουσικές κωμωδίες, και να έχουν επιπλέον το θράσος να ανακατεύουν στις εκπομπές τους τον Σούμπερτ και τον Μάλερ με τους Μπητλς και τον Σαββόπουλο;...».

Ζούσαμε όλοι μας μια κατάσταση δημιουργικής ευφορίας και οι συνεχείς ρήξεις μας με το κατεστημένο της ΕΡΤ, αντί να μας κουράζουν, έτρεφαν την μαχητικότητά μας, αύξαιναν την ετοιμότητά μας, διήγειραν τη φαντασία μας — όλα γίνονταν αφορμή για δημιουργία. Θυμάμαι χαρακτηριστικά ένα επεισόδιο με κάποιον Γενικό Διευθυντή της ΕΡΤ, που θέλησε κάποτε, εντολή υπουργού, να λογοκρίνει τις εκπομπές μας πριν «βγουν στον αέρα» — σκέφτομαι, αλήθεια, πως αυτή η έκφραση των ανθρώπων του ραδιοφώνου είναι πολύ πετυχημένη και πως η μόλυνση του αέρα της πόλης μας, το «νέφος» που λέμε, δεν είναι άσχετο

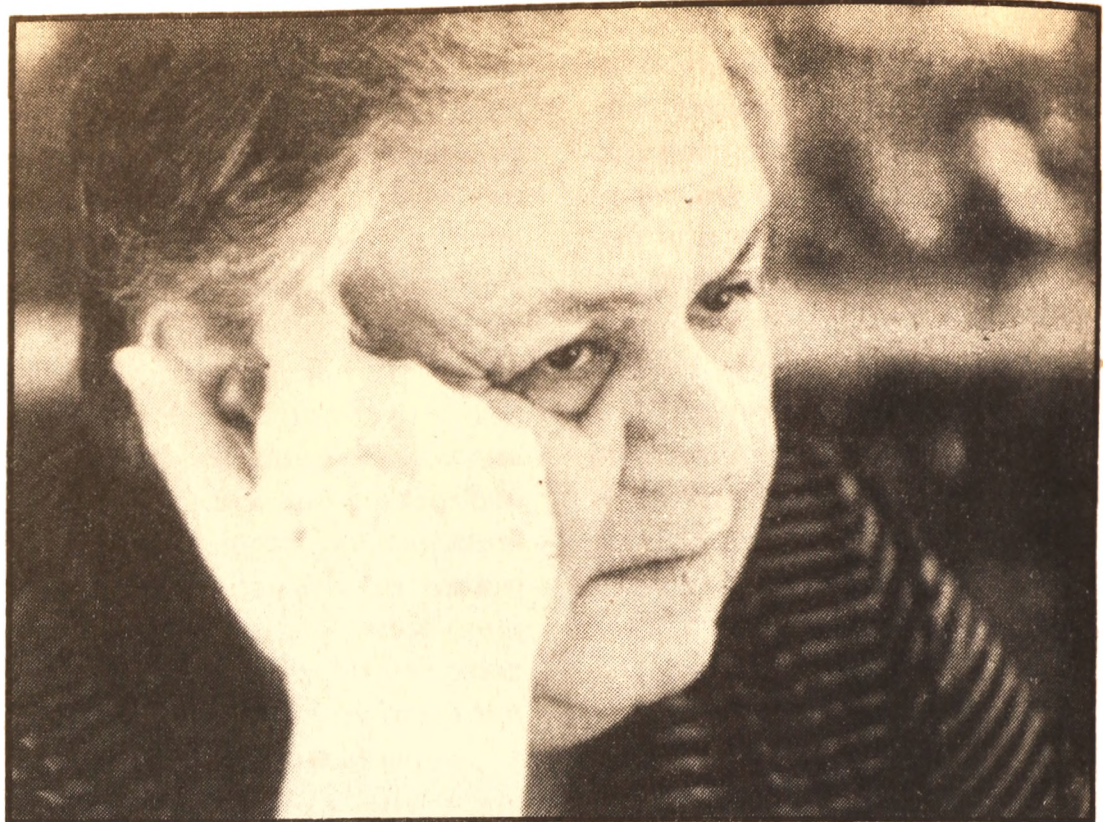

Όταν είσαι
σοβαρός, σου
επιτρέπεται
να είσαι
και λίγο
ελαφρός·
όταν όμως
είσαι
ελαφρός, σου
απαγορεύε-
ται αυστηρώς
να
ασχολείσαι
με τα
σοβαρά...

από τις εκπομπές που «βγάζει η ΕΡΤ στον αέρα». Τέλος πάντων, εμείς τότε επιστρατεύσαμε όλη μας την πονηράδα για να εμποδίσουμε να φτάσουν οι ταινίες στη Γενική Διεύθυνση. Πότε προφασιζόμαστε πως τις είχε πάρει ο Μάνος Χατζιδάκις στο σπίτι του για να τις ακούσει — ποιος να τολμήσει να του τις ζητήσει; —, πότε πως δεν είχαν ακόμη ηχογραφηθεί, κι ότι άλλο περνούσε από το νου μας. Όμως αυτή η παθητική άμυνα δεν μας αρκούσε. Έπρεπε να βρούμε τρόπο να περάσουμε στην επίθεση. Και τον βρήκαμε. Επιστρατεύσαμε έναν καλό συνεργάτη μας, γνωστό θεατρικό συγγραφέα, να γράψει ένα μουσικό δράμα — εγώ ο ίδιος ανέλαβα το μουσικό μέρος αυτής της παρωδίας όπερας — το οποίο να σατιρίζει ή, καλύτερα, να εξευτελίζει την διαδικασία της προληπτικής ακρόασης των ταινιών και τους εμπνευστές της. Για πότε γράφτηκε το κείμενο, πότε γίνηκε η μουσική, πότε πρόλαβαν να τη μάθουν οι τραγουδιστές, πότε ηχογραφήθηκε, είναι κάτι το απίστευτο. Το έργο μεταδόθηκε εκτάκτως και ήταν τέτοια η επιτυχία του, που κανείς πια δεν τόλμησε να μας ξαναενοχλήσει.

Για τον
Μάνο
Χατζιδάκι,
ραδιοφωνία
είναι
ζήτημα
ερωτική
επιζώνω-
νία μέσω
της ακοής.
Το
ραδιόφωνο
πρόκει-
ται να
απ' όλα
να θέλγει,
να γοητεύει,
να χαθώ-
λυνει
τον
ακούστη.

Θα ήταν όμως λάθος να πιστέψει κανείς πως ο ρόλος του Μάνου Χατζιδάκι στο Τρίτο περιοριζότανε στη δημιουργία και τη διαφύλαξη αυτού του γενικού κλίματος. Η συμμετοχή του στον σχεδιασμό και την παραγωγή του προγράμματος ήταν καθοριστική. Έδινε χίλιες δύο ιδέες, παρακολουθούσε και έκρινε αυστηρά τις περισσότερες εκπομπές, διόρθωνε, αφαιρούσε, προσέθετε, άλλαζε, πάντοτε όμως μέσα στο πλαίσιο του δημοκρατικού διαλόγου και της συνεργασίας με όλους τους συνεργάτες. Έτσι, οι αναπόφευκτες διαφωνίες και συγκρούσεις τις περισσότερες φορές λύνονταν μέσα σε φιλικά πλαίσια ή οδηγούσαν σε έναν έξυπνο συμβιβασμό. Δεν έλειπαν βέβαια και οι οδυνηρές ρήξεις, ιδίως σε στιγμές γενικότερης όξυνσης των προβλημάτων. Πάντως η διαδικασία του προγραμματισμού κάθε εβδομάδα ήταν μια από τις πιο γοητευτικές εμπειρίες του Τρίτου. Ήταν ανοιχτή σε όλους τους βασικούς συνεργάτες και διαρκούσε πολλές ώρες, συνήθως κάπου εκτός ΕΡΤ, για να αισθανόμαστε πιο άνετα. Ήταν κάτι σαν διαγωνισμός ιδεών, όπου ο καθένας συμπλήρωνε τον άλλο, και ο Μάνος Χατζιδάκις όλους μαζί. Πιστεύω πως ένα μεγάλο ποσοστό της επιτυχίας του προγράμματος του Τρίτου οφείλεται σ' αυτή τη συλλογική διαδικασία εκπόνησής του. Όμως πάλι κι εδώ η προσωπικότητα του Μάνου Χατζιδάκι έπαιξε κυρίαρχο ρόλο. Γιατί πέρα από το βάθος και το εύρος της καλλιέργειάς του, που του επιτρέπει να ελέγχει όλους τους τομείς, ο Μάνος Χατζιδάκις έχει ειδικότερα και το χάρισμα της ραδιοφωνικής διαίσθησης. Για τον Μάνο Χατζιδάκι ραδιοφωνία είναι κάτι σαν ερωτική επικοινωνία μέσω της ακοής. Το ραδιόφωνο πρέπει πάνω απ' όλα να θέλγει, να γοητεύει, να καθηλώνει τον ακροατή. Αυτό αποτελεί προϋπόθεση για όλες τις υπόλοιπες λειτουργίες του. Η τέχνη τού να γοητεύεις με μοναδικό μέσο τους ήχους είναι, βέβαια, μια από τις βασικές αρετές ενός εμπνευσμένου συνθέτη. Άλλωστε, όλο το μουσικό έργο του Μάνου Χατζιδάκι διαπνέεται από αυτό τον ερωτισμό. Να μπορείς όμως να

βρεις κάθε φορά τον τρόπο να μεταβάλλεις μια άχαρη και ανιαρή εκπομπή λόγου σε ένα γοητευτικό ηχητικό προϊόν, που να εμπεριέχει και να αναδεικνύει τον λόγο, αυτό δεν είναι εύκολο πράγμα. Ούτε υπάρχουν έτοιμες συνταγές. Παίζουν ρόλο η φωνή, η διάρκεια, ο ρυθμός, η χρήση της μουσικής και των ήχων, οι χρωματικές εναλλαγές, οι δυναμικές εντάσεις, οι παύσεις, οι εκπλήξεις κι άλλα πολλά που σίγουρα μας διαφεύγουν. Ο σχεδιασμός μιας εκπομπής πρέπει να μοιάζει με μια παρτιτούρα, να καθορίζει δηλαδή με απόλυτη ακρίβεια τη διαδοχή και τη συνύπαρξη των κάθε λογής ήχων. Έπειτα το αυτί, το συναίσθημα και η νόηση καλούνται να κρίνουν το τελικό αποτέλεσμα. Να γιατί δεν πρέπει να απορούμε όταν συμβαίνει μια εκπομπή, με το ίδιο περιεχόμενο, με την ίδια μορφή και με τους ίδιους συντελεστές, άλλοτε να μας ευχαριστεί και άλλοτε να μας εκνευρίζει.

Όμως αυτή η εξουθενωτική προσπάθεια σε όλα τα επίπεδα, η βασανιστική εμμονή στη συνεχή ανανέωση, το παθιασμένο κυνήγι της θελκτικότητας, δεν ήταν δυνατόν να κρατήσουν για πολύ. Ήταν μια ζωή γεμάτη υπερένταση, που δεν άφηνε κανένα περιθώριο ξεκούρασης. Αν τώρα προσθέσουμε και τον πόλεμο που υφιστάμεθα από πολλές κατευθύνσεις και που τελικά κατάφερε να εντείνει τις εσωτερικές αντιθέσεις, καταλαβαίνει κανείς γιατί το τέλος δεν μπορούσε

να αργήσει.

Από την άλλη μεριά, αν αναλογιστούμε πόσο ανώριμες ήταν οι αντικειμενικές συνθήκες στη χώρα μας για να δεχτούν μια τόσο αδέσμευτη και τολμηρή φωνή, πρέπει μάλλον να απορούμε πώς το Τρίτο άντεξε όσο άντεξε. Η ευφυΐα του Μάνου Χατζιδάκι και η ικανότητά του να εκμεταλλεύεται τις αντιφάσεις και τα ρήγματα της εξουσίας, μπορούν ίσως να δώσουν μια εξήγηση.

Η εκτίμηση της σημασίας του χατζιδάκι του Τρίτου ανήκει βέβαια σε άλλους, και όχι σ' εμάς που δουλέψαμε. Άλλωστε, η αναφορά μου στο Τρίτο γίνθηκε για να φωτιστεί μέσα απ' αυτό η προσωπικότητα του Μάνου Χατζιδάκι. Ούτε θα ήθελα να αφήσω την εντύπωση πως όλα ήταν τέλεια, και πως αγνοώ τις αδυναμίες και τα λάθη, τόσο του ίδιου του Μάνου Χατζιδάκι όσο και όλων μας.

Σε κάποια εκπομπή, αφιέρωμα στη Μαρία Κάλλας, όπου διάφοροι συνεργάτες έπλεκαν το εγκώμιο της μεγάλης αυτής τραγουδίστριας, προσπαθώντας όμως συγχρόνως να εξωραίσουν τις αρνητικές πλευρές του χαρακτήρα της, ο Μάνος Χατζιδάκις εξεγέρθηκε και φώναξε: «Βρε, τι σημασία έχει αν ήταν καλή ή κακή; Ήταν η Μαρία Κάλλας και είχε το δικαίωμα να είναι όπως ήταν».

Ανάλογη είναι και η δική μου απάντηση σε όσους τυχόν έχουν παράπονα με τον Μάνο Χατζιδάκι.

Ο Μάνος
Χατζιδάκις
δεν έγινε
(ευτυχώς)
ποτέ
«Υπουργός»
Πολιτισμού.
Παρέμεινε
ο ίδιος
άπεφθος
πολιτισμός.

Ο

ι «κιλλίβαντες» –επί του παρόντος– τελειώσανε, για τον άρχοντα όμως των ήχων και κάποιων άλλων αδιατίμητων αξιών τέτοιο τέλος, ευτυχώς, δεν υπήρξε. Η δική του προνοητικότητα και μάλιστα ύστερα απ' όσα ο ίδιος πρόλαβε εν ζωή να δει στο αμέσως πρόσφατο παρελθόν, τον απάλλαξε από τους συνθλιπτικούς δημόσιους θρήνους και την τηλεοπτική αδηφαγία που γίνεται εφιαλτήρια αφορμή για δημοσιοσχεσίτικο κανιβαλισμό.

Ο Μάνος Χατζιδάκις, αυτός ο «υπηρέτης» άλλων ιδανικών, διέθετε μία μοναδική πνευματική διαύγεια που του επέτρεπε σε εποχές συνολικού εκπεσμού του δημόσιου ήθους να διακρίνει τις κίβδηλες και τις αγοραίες αξίες και με τον αμίμητο σαρκασμό του να τις περιθωριοποιεί. Ακριβώς.

Επρόκειτο για μιαν αριστοκρατικότητα που μας δωρήθηκε, που πρόσφερε στην Ελλάδα υπηρεσίες ανεκτίμητες πολύ πέρα, πολύ πιο σημαντικές από το μουσικό του ταλέντο, το οποίο δεν ήταν παρά ένα χαρισματικό εργαλείο.

Η αναφορά εδώ γίνεται σε μιαν άλλη τάξη αξιών και προσφοράς από μέρους του Χατζιδάκι, ανε-

ξάρτητη από τις επαγγελματικές ή τις καλλιτεχνικές του απασχολήσεις και επιδόσεις και στον όποιο βαθμό αυτές υπήρξαν (όπως και ήταν) σημαντικές, και ανάγεται στην εμπνευσμένη ικανότητα και την πραγματοποιητική δυνατότητα που διαθέτουν κάποιοι προικισμένοι άνθρωποι παρέμβασης με άποψη σε εθνικά μεγέθη και τον δημόσιο βίο, μετατρέποντας σε εύφορη πολιτιστική γη χώρους πιο πριν έρημους και απαξιωμένους.

Υπάρχουν τέτοιοι, σύγχρονοί μας νεο-Έλληνες σε τραγικά μικρό –και πώς αλλιώς μπορούσε να συμβεί;– αριθμό, μετρημένοι στα δάχτυλα (κατά κανόνα μισούμενοι από τους μισερούς) που έχουν αυτή τη χαρισματική επιφοίτηση, θαρρείς από τους Θεούς αυτού του τόπου. Έσχατη ελπίδα και προστασία του.

Γιατί έχουν έγκυρη και αφατρίαση άποψη. Γιατί διαθέτουν την οξύνοια, την ωριμότητα, τη δημιουργική φαντασία και το ασυμβίβαστο ηθικό κύρος, κόντρα σε ιδεοληψίες και τις αγκυλώσεις που τις συνοδεύουν, ανέγγιχτοι από την κομματική συναλλαγή, εχθροί της αναρρίχησης, μακριά δηλαδή από

τη χολέρα της χολέρας που λέγεται «πολιτικό κόστος».

Βυθισμένοι σε τέλεια μέθεξη με τον έρωτα της Ελλάδας και την πολυσυλλεκτική ικανότητα της μέλισσας, απανθίζουν μνήμες και αρετές συλλογικές και τις επαναπροτείνουν με τρόπους και επιτυχία που οι πολιτικοί, «μύωπες» από διαφθορά (στο συντριπτικό τους ποσοστό), είναι ανίκανοι να φανταστούν.

Σ' αυτή την ιδανική πολιτεία των ολίγων και ο Μάνος Χατζιδάκις, ο «πιο σημαντικός Έλληνας», όπως γενναιόδωρα τον αποκάλεσε ο Μίκης Θεοδωράκης. Γι' αυτό και ο μέγας θρήνος. Όσοι ζήσανε στην Ελλάδα και παρακολούθησαν τις δραστηριότητες και τις ασυμβίβαστες παρεμβάσεις του των τελευταίων κυρίως εικοσιπέντε χρόνων, μπορούν εύκολα να παραθέσουν τα αποδεικτικά εκείνα παραδείγματα του εθνικού –ισάξιου αν όχι μεγαλύτερου του μουσικού– μεγέθους του.

Και ας μην ξεχνάμε το πιο σημαντικό· ο Μάνος Χατζιδάκις δεν έγινε (ευτυχώς) ποτέ «Υπουργός» Πολιτισμού. Παρέμεινε ο ίδιος άπεφθος πολιτισμός.

ΤΟ... ΑΣΤΡΟ ΔΕΝ ΒΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΠΕΘΑΝΕΙ

Δεν περιορίστηκε στον ρόλο του καλλιτέχνη, βασάνισε πολλά αυτονόητα...

ζωής πολλές ασχήμιες, γεννώντας μάλιστα απορίες παιδικές, όπως: αφού υπάρχει αυτή η μουσική, αφού υπάρχει η Ελλάδα, πώς εξακολουθούν να υπάρχουν και να τα έχουμε ανάγκη ορισμένα «βαριά» επαγγέλματα, αρχίζοντας με αυτό που ασχολείται με την ψυχή μας: ψυχίατρος, ιατρός ψυχής, δηλαδή Θεός.

Παιδί κι εγώ πρωτάκουσα Χατζιδάκι. Μόλις είχαμε γυρίσει από την κυριακάτικη βόλτα μας στον Κεραμεικό. Κάθησα στο παράθυρο κι έβλεπα με περιέργεια στο τζάμι ακαθόριστες εικόνες να σχηματίζονται και να μεταβάλλονται γρήγορα. Ήθελα να τις αγγίξω. Κι όταν άπλωσα το χέρι μου, διαπίστωσα ότι οι εικόνες αυτές δεν ήταν παρά το πρόσωπό μου που σχηματιζόταν στο γυαλί.

Αυτό ήταν ένα μάθημα για μένα που επαναλαμβανόταν κάθε φορά ακούγοντας τη μουσική του Χατζιδάκι, αλλά με διαφορετικό τρόπο. Χωρίς να το καταλάβω, ήμουν μαθητευόμενος σ' εκείνη τη συντεχνία που έχει μόνο Έλληνες για μέλη της και που διδάσκει μια τέχνη: να θαυμάζεις γνωρίζοντας πως ό,τι διαλέγεις σε σκοτώνει, και μάλιστα με το σώμα σου το ίδιο — αυτό είναι το μέτρο. Κι όλα αυτά όχι σε μια κλειστή αίθουσα, αλλά στο δρόμο. Εκεί το κακό τελειοποιεί την ομορφιά και κάποια ώρα, σε μια γωνιά, τα σκυλιά ήσυχα τρώνε τα άστρα τους. Εκεί βρίσκεται και ο Θεός. Τι μορφή έχει; Είναι το

πρόσωπο του φίλου που εμφανίζεται πάντα όταν πλησιάζουν τα δύσκολα.

Γκάτσος, Ελύτης, Τσαρούχης, Κουν διαμορφώνουν τη χημεία του Χατζιδάκι όταν έρχεται από την Ξάνθη στην Αθήνα. Κι εκείνος νιώθει πως η κατάσταση που του ταιριάζει είναι η νοσταλγία. Μια αίσθηση κοινή και στους δημιουργούς που θαυμάζει. Πριν ολοκληρώσει το «Νέον» στην Ομόνοια ο Τσαρούχης, το καφενείο αυτό έχει κιόλας βυθιστεί στο χώρο της νοσταλγίας.

Δημιουργείται λοιπόν κάτι μοναδικό. Ενώ η εικόνα της ζωής είχε παγώσει, τώρα όλοι ψάχνουν μέσα τους κάτι βαθύ και ακαθόριστο. Μια φωτογραφία του Χατζιδάκι με τον Τσιτσάνη να δεις καταλαβαίνεις.

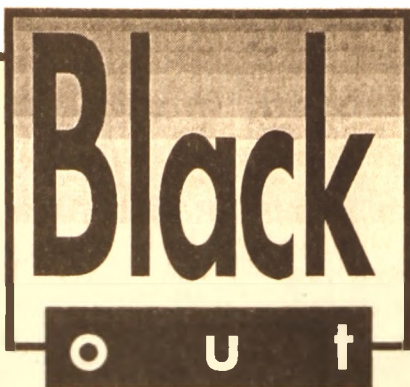
Ο Μάνος Χατζιδάκις κατάλαβε γρήγορα πως ο Μπερντιάγεφ είχε δίκιο όταν έγραφε πως η κόλασή μας είναι η πλήξη μας. Δεν περιορίστηκε στο ρόλο του καλλιτέχνη, αλλά βασάνισε πολλά αυτονόητα, και μ' έναν ενθουσιασμό χωρίς την πείρα που προσθέτουν τα χρόνια. Εξάλλου και ο Ιωσήφ Μπρόντσκι, αναφερόμενος στον καλλιτέχνη, λέει: «Σ' αυτό το επάγγελμα η πείρα προσκαλεί την καταστροφή».

Το επόμενο βήμα για τον Μάνο Χατζιδάκι ήταν να κατορθώσει να διαλέξει την ώρα του θανάτου του. Αυτό είχε γίνει εδώ και πολλά χρόνια. Την είχε παγώσει και περίμενε. Τώρα την έθεσε σε λειτουργία.

Η ψυχή δεν αρρωσταίνει: αυτό ήταν το μυστικό του Μάνου Χατζιδάκι. Μπορούσε, όμως, να δει την τροχιά της, πώς έπεφτε στη ζωή, σαν τη μεταλλική μπίλια στο φλιπεράκι που φεύγει με δύναμη, χτυπάει δεξιά κι αριστερά κερδίζοντας τους απαραίτητους για τη ζωή βαθμούς, για να καταλήξει στη μαύρη τρύπα. Ο ίδιος, όπως όλοι οι ευγενείς (όχι εξ αίματος), δεν προσπάθησε ποτέ ν' αλλάξει την πορεία της, καθώς τόσοι πληγωμένοι εγωισμοί επαναστατών, μπόρεσε όμως να της ψιθυρίσει λόγια παρήγορα, με αυστηρό και άλλοτε με ήρεμο τρόπο.

Όσοι άνθρωποι βρίσκονται στην κατάσταση της αγρύπνιας σνομπάρουν τη θεότητα που έχουν μέσα τους, αποδραματοποιούν τη ζωή και προσφέρουν. Έτσι με μια χειρονομία καταργούν — ή νομίζουν, ή προσπαθούν — στο βασίλειο της

ΤΟΥ
ΓΙΩΡΓΟΥ
ΚΑΚΟΥΛΙΑΔΗ

YASSOU!

Τι μου συμβαίνει, κύριε;
Γιατί δεν μ' ενδιαφέρει ποσώς το Μουντιάλ ούτε καν η τύχη της εθνικής μας ομάδας; Τι είμαι, τέλος πάντων, ανίκατος γρουσουζής, αρνησίπατρις ή μηδενιστής; Ή μήπως είμαι κάποιος που εκμεταλλεύεται τη στήλη που τόσο απλόχερα του παραχωρήθηκε, για να εκκενώσει τον διαβρωτικό αρνητισμό της ψυχής του, προσδοκώντας υστερόβουλα τη φήμη, έστω και την αρνητική;

Εσείς πείτε μου, τι είμαι τέλος πάντων και γιατί συμπεριφέρομαι έτσι, μιας και μόνος μου δεν μπορώ να βγάλω άκρη. Για να καταλάβετε, φανταστείτε πως υποχρέωσα τον εαυτό μου να παρακολουθήσει την τελετή έναρξης του Μουντιάλ, μόνο και μόνο για τις ανάγκες αυτού του σημειώματος· τέτοια αδιαφορία.

Όταν είδα, κύριε, εκείνο το ρωμαϊκοφανές εποικοδόμημα να δεσπόζει, άκαιρο και παράταιρο, του μεγάλου Πεδίου του Στρατιώτου, σαν τουριστική μινιατούρα της Ακρόπολης ευλαβικά τοποθετημένη στο πεζουλάκι μιας μπανιέρας, ένιωσα δικαιωμένος, κύριε, που έχω να δω μπάλα, είτε εκ του φυσικού είτε ραδιοτηλεοπτικώς, περισσότερο από δεκαπέντε χρόνια.

Σκέφτηκα πως για να το δείχνουν οι Αμερικανοί σημαίνει πως τους αρέσει, πως συνάδει με την αισθητική άποψη του αθλήματος· τότε ένιωσα το πρώτο πολιτιστικό σοκ.

Εν πάση περιπτώσει, είπα, ενδέχεται οι Αμερικανοί να θέλουν να προσδώσουν έναν αέρα ρωμαϊκής αρένας στο στάδιο· μπορεί να κατεβάσουν κι άρματα, λιοντάρια και χριστιανούς και να γίνει και κάτι ενδιαφέρον, είπα. Αλίμονο, κύριε, το μόνο ενδιαφέρον ήταν οι θηλές της αεικίνητης και αειθαλούς βασίλισσας της soul Νταϊάνα Ρος, η οποία αλώνιζε το στάδιο λες και την κυνηγούσαν. Τότε άκουσα ένα καλαματιανό, κι αυτό ήταν

το δεύτερο πολιτιστικό σοκ που έπαθα. Πείτε μου, κύριε, εσείς θεωρείτε εθνικές παραβιάσεις αυτές τις ζωντανές διαφημίσεις των είκοσι δευτερολέπτων, που κανείς δεν κατάλαβε πότε τέλειωσε η ταραντέλλα για να αρχίσει το μάμπο;

Έχετε δίκιο να εξανίστασθε. Συμφωνώ, είναι ανόητο και κακόπιστο να σαρκάζεις το παγκόσμιο ποδόσφαιρο και τη σημασία του εξαιτίας μιας, ας πούμε, ιδιορρυθμού αισθητικής τελετής ενάρξεως, η οποία, εντέλει, μπορεί, και να αρέσει σε δισεκατομμύρια. Έχετε δίκιο, αυτό σκέφτηκα κι εγώ και κάθησα να ακούσω τον πρόεδρο Κλίντον να αναπτύσσει ακριβώς αυτό το θέμα: το ποδόσφαιρο ως οικουμενική γλώσσα. Ματαίως, όμως, διότι η ΕΡΤ διάλεξε αυτήν ακριβώς την όχι και τόσο σύντομη περίοδο για να μου διδάξει την αληθινή οικουμενική γλώσσα: τον καλπάζοντα κατανάλωτισμό μέσω του Μουντιάλ. Οσα λεπτά, λοιπόν, ο πρόεδρος προσπαθούσε να πουλήσει το νέο προϊόν, το soccer, στους συμπατριώτες του, οι ελληνικές οθόνες πλημμύρισαν από ασφαλιστικές και τραπεζικές υπηρεσίες, νέες τεχνολογίες, ΔΕΚΟ προς πώλησιν (τα ΕΛΔΑ, βεβαίως), ψυγεία, αυτοκίνητα, κλιματιστικά, ρούχα, βενζίνες, χυμούς σοκολάτας (!), παιχνίδια, παγωτά, περιοδικά, σκευάσματα κατά της τριχόπτωσης, χρώματα, μπύρες, πίτσες... Τριάντα επτά διαφημίσεις μέτρησα, κύριε, σκεπτόμενος πώς αυτή η «νέα οικονομική γλώσσα» είναι παλιά όσο κι ο Νέος Κόσμος...

Όσο για τα εθνικά μας σύμβολα... τι να σας πω, κύριε; Υποθέτω ότι οφείλω να ασπάζω από εθνική συγκίνηση με τον κ. Παναγούλια, ο οποίος ακκίζεται σε σαλόνια περιοδικών με πλατύγυρο καπέλλο

(stetson θαρρώ πως το ονομάζουν οι Αμερικανοί), ευμεγέθες πούρο και ανάλογο ύψος αυτοδημιούργητου έμπορα μεταχειρισμένων αυτοκινήτων. Φαντάζομαι πως πρέπει να νιώθω ρίγη με την Πηνελόπη, το σύμβολο της εθνικής μας πονηρίας...

Ε, λοιπόν, δεν νιώθω τίποτα· αδυνατώ να ενστερνισθώ κάποια από τις αρενωπές personae της εικοσιδυάδας, μ' αφήνει παγερό ο φροϋδικός συμβολισμός της ελληνικής μπάλας που, επιτέλους, ξεσκίζει τα δίχτυα των εχθρών (ή αντιπάλων) της πατρίδας, κι όσο για τη χαζοχαρούμενη, αν μου επιτρέπετε, φιλοσοφία του yassou (γιαά σου, αμερικανιστί), όπως διατυμπανίζεται στο σχετικό εθνικό μας τραγουδάκι, πιστεύω πως αυτή αρμόζει σε άσημα τέκνα ενδόξων πατεράδων, τίποτε άλλο από κουτοπόνηρους φτωχομπινέδες που ψωμίζονται ή κονομάνε γερά, εκποιώντας τα «θαύματα» της χώρας τους, την οποία «ζήληψαν» ακόμα κι οι θεοί...

Δεν ξέρω, κύριε, τι μου συμβαίνει και σκέφτομαι τέτοια πράγματα. Ίσως από αντίδραση, εφόσον θεωρείται εντελώς αυτονόητο ότι το Μουντιάλ ενδιαφέρει τους πάντες, επειδή έντεκα μεγάλες εταιρείες αποφάσισαν να επενδύσουν στα πόδια των ποδοσφαιριστών, με τη σίγουρη προοπτική ότι θα πάρουν τα κεφάλαιά τους στο πολλαπλάσιο.

Ίσως πάλι να φταίει για τη στάση μου εκείνη η τρυφερή, γλυκόπικρη μουσική, που πλημμυρίζει εσχάτως το κεφάλι μου με ερωτικά πρόσωπα, αγγέλους και φεγγάρια, μην αφήνοντας εγκεφαλικό και ψυχικό χώρο για ζωντανές μεταδόσεις μαζικών ιαχών. Όταν αυτή αποχωρήσει, σαν την αμώτιδα, πιστεύω, κύριε, ότι θα είμαι τότε αρκετά στεγνός...

Όσο χρειάζεται τουλάχιστον, για να ευχαριστηθώ μπάλα.

Παύλος Μεθενίτης

ΑΛΚΗ ΖΕΗ
ΘΕΑΤΡΟ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

**ΚΡΑΤΙΚΟ
ΒΡΑΒΕΙΟ
ΠΑΙΔΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

ΚΕΔΡΟΣ
το παιδικό βιβλίο

ΕΥΡΩ-ΣΚΕΨΕΙΣ

Τα αποτελέσματα των εκλογών για την ανάδειξη των νέων μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ασφαλώς θα πρέπει να απογοήτευσαν σε σημαντικό βαθμό τους θιασώτες της ευρωπαϊκής ιδέας και τους υποστηρικτές της επιτάχυνσης της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όταν οι θεσμοί του Μάαστριχτ δεν έχουν ακόμα εδραιωθεί και η «εμβάθυνση» καρκινοβατεί.

Απογοητευτική υπήρξε τόσο η προεκλογική εκστρατεία όσο και η ανταπόκριση των ευρωπαίων πολιτών. Είναι φανερό ότι υπήρξε αρκετή αδιαφορία, έλλειψη ενημέρωσης για τα ευρωπαϊκά θέματα, απουσία ουσιαστικής προβολής και συζήτησης. Τα υψηλά ποσοστά αποχής κατέγραψαν ανάγλυφα την εικόνα αυτή.

Αλλά και όσοι πολίτες της Ευρώπης επέλεξαν να προσέλθουν στις κάλπες εψήφισαν με βάση εθνικά κριτήρια παρά ευρωπαϊκά. Η «εσωστρέφεια» αυτή δεν αποτέλεσε μόνο ελληνικό χαρακτηριστικό. Αντίθετα, επικράτησε σ' όλα τα 72 κράτη - μέλη της Ένωσης.

Επιπλέον, παρά τις ενισχυμένες αρμοδιότητες του Ευρωκοινοβουλίου με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, οι ψηφοφόροι δεν φαίνεται ούτε να γνώριζαν ούτε να κατάλαβαν τη σημασία των εκλογών, αν και η Συνθήκη ήταν μάλλον το κύριο θέμα, το οποίο απασχόλησε τις πολιτικές ομάδες.

Η πανσπερμία διαφόρων μικρών πολιτικών ομάδων που εμφανίστηκαν στις εκλογές με διάφορους διαφανείς και μη τίτλους, το ποσοστό ψήφων που συγκέντρωσαν (είτε ως διαμαρτυρία απέναντι στους μεγάλους παραδοσιακούς πολιτικούς σχηματισμούς είτε ως

στήριξη επιμέρους θεμάτων), η αποδοκιμασία των μεγάλων κομμάτων (π.χ. Ελλάδα) ή κυβερνητικών κομμάτων (π.χ. Βρετανία, Ισπανία) δείχνει ένα πολιτικό τοπίο χρωματισμένο με εθνικές μάλλον περιπτώσεις παρά με πανευρωπαϊκά υλικά.

Είναι φανερό ότι δεν έχει ακόμα δημιουργηθεί «ευρωπαϊκή συνείδηση» στους ευρωπαϊκούς λαούς, τέτοιου επιπέδου τουλάχιστον, ώστε να αποτελεί κινητήρια δύναμη και πολιτικό μοχλό περαιτέρω ενοποίησης. Πρέπει λοιπόν να οικοδομηθεί με υλικά που δεν θα ισοπεδώνουν εθνικές ταυτότητες και που θα είναι ευκρινή, προσδιορίσιμα και λειτουργικά. Η συνείδηση μπορεί να παραμένει εθνική αλλά δεν πρέπει η Ευρώπη να καμφθεί μπροστά στο καθήκον μιας νέας αρχιτεκτονικής. Ο δρόμος είναι ακόμα μακρύς. Και η διακυβερνητική διάσκεψη του 1996 για την αναθεώρηση του Μάαστριχτ δεν μπορεί να αγνοήσει τα στοιχεία που προέκυψαν από τις ευρωεκλογές. Δεν μπορεί να αγνοήσει ότι επιβάλλεται μια ουσιαστική μεταρρύθμιση της Ένωσης που όχι μόνο πρέπει να καλύψει το «δημοκρατικό έλλειμμα» αλλά να εμβαθύνει τους θεσμούς, να «ανοίξει» την Ένωση σε δημοκρατικές και διαφανείς διαδικασίες, να καταστήσει σαφές το όραμα της ενοποίησης και να δώσει απτά δείγματα για μια Ευρώπη κοινωνικά δίκαιη και καινοτόμο, περιβαλλοντικά τολμηρή, δημοκρατικά οργανωμένη και συμμετοχική, απαλλαγμένη από τη μάστιγα της απεργίας, αποτοξινωμένη από τον σωβινισμό, τον ξενόφοβο εθνικισμό και το ρατσισμό. Αν ελήφθησαν τα μηνύματα των ευρωεκλογών, δεν απομένουν παρά οι αποφάσεις και οι πράξεις.

Αν ελήφθησαν τα μηνύματα των ευρωεκλογών, δεν απομένουν παρά οι αποφάσεις και οι πράξεις.

Ηγεμονία της Δεξιάς, ρήγματα στην Αριστερά

Η νίκη του Μπερλουσκόνι στις ευρωεκλογές δημιούργησε τα πρώτα ρήγματα στο χώρο της Αριστεράς, βάζοντας σε κρίση ταυτότητας το Δ.Κ.Α. που, με την παραίτηση του Οκέτο, αναγκάζεται να επαναπροσδιορίσει τη θέση του και τη σχέση του με την ιταλική Αριστερά και την ιταλική κοινωνία.

Η πολιτική του Οκέτο είχε αρχίσει να εμφανίζει τα πρώτα της σημαντικά ρήγματα αμέσως μετά τα δημοψηφίσματα για την αλλαγή του εκλογικού νόμου. Στηρίζοντας στην ουσία την κυβέρνηση του τραπεζίτη **Τσιάμπι** και υιοθετώντας συμβιβαστική τακτική στον συνδικαλιστικό χώρο, αποδέχτηκε την πολιτική λιτότητας που επιχειρούσε να διαλύσει τα υπολείμματα του ιταλικού κοινωνικού κράτους που είχαν επιζήσει από την επιθετική πολιτική της κυβέρνησης του σοσιαλιστή **Αμάτο**, αποφεύγοντας μια επιθετική πολιτική εναντίον της κυβέρνησης για να μην έρθει σε σύγκρουση με τα στρώματα εκείνα της μεσαίας τάξης, κυρίως τους μικρούς και μεσαίους επιχειρηματίες και τους επαγγελματιοβιοτέχνες, που κατά την περίοδο της εποχής του **Κράξι** είχαν δημιουργήσει τις τύχες τους.

Ο **Μπερλουσκόνι**, με μεγάλη ευκολία, παρουσιάστηκε να υποστηρίζει μια «εναλλακτική πρόταση» τη στιγμή που το μεγαλύτερο κόμμα της Αριστεράς υποστήριζε τα υπολείμματα του διεφθαρμένου ιταλικού καθεστώτος των χριστιανοδημοκρατών και των σοσιαλιστών.

Η νίκη του Μπερλουσκόνι στις ευρωεκλογές και η απώλεια 400 χιλιάδων ψήφων μέσα σε δύο μήνες, επιτάχυναν την παραίτησή του Οκέτο, ο οποίος, κάτω από την πίεση του εκλογικού αποτελέσματος, διέπραξε μια ακόμα από τις πράξεις που χαρακτήρισαν τη γραμματεία του: τη λήψη των αποφάσεων χωρίς τη συμβουλή της ηγεσίας του κόμματος.

Με τον ίδιο τρόπο που αποφάσισε τη διάλυση του **I.K.K.** και τη δημιουργία του **Δ.Κ.Α.**, την κατάργηση της απλής αναλογικής και την υιοθέτηση της ενισχυμένης και του πλειοψηφικού, τη συμμαχία του **Δ.Κ.Α.** με συντηρητικά τμήματα της χρι-

στιανοδημοκρατίας και την υποστήριξη της Λέγκα του Βορρά στους δήμους πριν από ένα χρόνο, ο Οκέτο υπέβαλε την παραίτησή του τη στιγμή που ο πολιτικός του αντίπαλος κατοχύρωνε την ολοκληρωτική του ηγεμονία στην ιταλική πολιτική σκηνή.

Το πρόβλημα του **Δ.Κ.Α.** ξεπερνάει ασφαλώς την ίδια την προσωπικότητα του Οκέτο. Οι μεγαλεπήβολες αλλαγές στη φυσιογνωμία του **Δ.Κ.Α.**, που είχε ανακοινώσει ο Οκέτο κατά την περίοδο της δημιουργίας του κόμματος αποδείχθηκαν κενά λόγια. Από τη στιγμή της δημιουργίας του είχε μια συνεχή φθορά, χωρίς να μπορέσει να πραγματοποιήσει κανέναν από τους πολιτικούς του στόχους. Η συμμαχία του με τις άλλες αριστερές δυνάμεις και η δημιουργία των Προγκρεσίσι δεν ήρθε ως αποτέλεσμα των πολιτικών του επιλογών αλλά ως αποτέλεσμα της αποτυχίας του να επιτύχει μια συνεργασία στο πολιτικό επίπεδο με τις καθολικές και συντηρητικές δυνάμεις του Λαϊκού Κόμματος των πρώην χριστιανοδημοκρατών, του **Σένι**, συντηρητικού δεξιού, και άλλων τμημάτων της πρώην πεντακομματικής κυβέρνησης.

Θέματα διαδοχής

Η σημερινή διαδοχή του Οκέτο αντί να αντιμετωπιστεί από την ηγεσία του **Δ.Κ.Α.** ως μια ευκαιρία να ανοιχτεί ένας ουσιαστικός διάλογος μέσα στο κόμμα και συνολικά στην Αριστερά για τις προοπτικές της μεταβάλλεται σιγά σιγά σε μια μάχη ανάμεσα στις διάφορες τάσεις της ηγεσίας που ενδιαφέρονται περισσότερο για τη διατήρηση του κεντρικού κομματικού μηχανισμού παρά για τη διοργάνωση ενός δημοκρατικού συνεδρίου με την ουσιαστική συμμετοχή των μεγάλων περιφερειακών οργανώσεων του κόμματος που αποτελούν και τη δεξαμενή των ψήφων του.

Οι υποψηφιότητες του Ντ' Αλέμα, ανθρώπου του κομματικού μηχανισμού, με ελαφρώς αριστερότερες θέσεις από τον Οκέτο, και του Βελτρόνι φιλελεύθερο διευθυντή της **Unita**, συγκρούονται με τη θέληση των μεγάλων οργανώσεων του **Δ.Κ.Α.** της Φλωρεντίας και της Μπολόνιας, που απαιτούν μια δημοκρατικότερη λειτουργία στη λήψη των αποφάσεων.

Ενώ η ηγεσία του **Δ.Κ.Α.** αμφιταλαντεύεται για την άμεση εκλογή του γραμματέα ή τη διοργάνωση ενός συνεδρίου το φθινόπωρο, ένα σημαντικό τμήμα του απαιτεί να μεταβληθεί το κόμμα σε μια ομοσπονδία αυτόνομων περιφερειακών οργανώσεων, ενώ ένα άλλο επίσης σημαντικό τμήμα του κράτους ζήτησε από την ηγεσία την άμεση εκλογή του γραμματέα του κόμματος διαμέσου ενός δημοψηφίσματος απ' ευθείας από τη βάση.

Η περιφέρεια του κόμματος εξεγείρεται εναντίον της ηγεσίας στη Ρώμη, ένα μεγάλο μέρος των μελών επηρεασμένο από την πολιτική μπερλουσκονιακού τύπου απαιτεί την αμερικανοποίηση των κομματικών λειτουργιών, ενώ ένα άλλο τμήμα αριστερών διανοουμένων προτείνει να ξεπεραστεί η σημερινή πολιτική μορφή του ιδεολογικοποιημένου αριστερού κόμματος.

Οι αποφάσεις που θα πάρει η ηγεσία του **Δ.Κ.Α.** τον επόμενο μήνα, θα χαρακτηρίσουν την πορεία της ιταλικής Αριστεράς, τουλάχιστον για τα επόμενα είκοσι χρόνια. Η επιβίωση του **Δ.Κ.Α.** ή η διάλυσή του και η μεταβολή του σε ένα κόμμα αμερικανικού τύπου, όπως το Δημοκρατικό Κόμμα, αποτελεί μια ιστορική απάντηση για την τύχη της ευρωπαϊκής Αριστεράς.

Τόσο ο Ντ' Αλέμα όσο και ο Βελτρόνι αποφεύγουν τα τοποθετηθούν στα θέματα πολιτικής γραμμής και φυσιογνωμίας, εγκαινιάζοντας μια νέα πολιτική σχέση ανάμεσα στο κόμμα, τους διάφορους οργανισμούς του και τα μέλη του. Τόσο ο Ντ' Αλέμα όσο και ο Βελτρόνι προτιμούν να ακολουθήσουν μια πολιτική σύγκρουσης για τον έλεγχο του κόμματος, υιοθετώντας το μοντέλο της πολιτικής του Μπερλουσκόνι.

Η εικόνα αρχίζει να μεταβάλλεται σε ουσία και το **Δ.Κ.Α.** ετοιμάζεται να συνεχίσει να αντιμετωπίζει τον πολιτικό του αντίπαλο στο χώρο που έχει επιλέξει αυτός για να διαιωνίσει την πολιτική του ηγεμονία.

Αργύρης Παναγόπουλος

Το χαμηλό ποσοστό του σοσιαλιστικού Κόμματος στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές (17,0%) είχε επιτρέψει στον Μισέλ Ροκάρ να γίνει γραμματέας του κόμματος, παραμερίζοντας τον μέχρι τότε κάτοχο της θέσης Λωράν Φαμπιύς, στον οποίο χρεώθηκε η εκλογική αποτυχία. Δέκα μήνες αργότερα, ο Μισέλ Ροκάρ υπέστη ο ίδιος τις συνέπειες από τη συντριβή της σοσιαλιστικής λίστας, της οποίας ηγήθηκε στις ευρωεκλογές της 12ης Ιουνίου. Μετά το αρχικό μούδιασμα που προκάλεσε το 14,5% —το χαμηλότερο ποσοστό των σοσιαλιστών στο σύνολο των εκλογικών αναμετρήσεων από την ίδρυση του κόμματος στο Επινέ το 1971— και ύστερα από μία εβδομάδα διαβουλεύσεων και γκρίνιας, ο Μισέλ Ροκάρ οδηγήθηκε στην παραίτηση και τη θέση του γραμματέα κατέλαβε ο δεύτερος τη τάξει στην κομματική ιεραρχία, Ανρί Εμμανουελί.

Να λοιπόν που η ιστορία επαναλαμβάνεται. Μόνο που στην περίπτωση Ροκάρ υπάρχουν πολύ περισσότερα να πει κανείς από το ότι ένας κορυφαίος πολιτικός έπεσε θύμα της σκληρής γλώσσας των αριθμών. Γιατί η αποτυχία αυτή υποθηκεύει τη συνολική παρουσία του Σοσιαλιστικού Κόμματος ενόψει των προεδρικών εκλογών του Απριλίου 1995.

Ταυτόχρονα, δύο τουλάχιστον ενέργειες του Μισέλ Ροκάρ στην πορεία προς τις ευρωεκλογές μπορούν να χαρακτηριστούν λανθασμένες: Η πρώτη είναι η αμφισβητούμενης σκοπιμότητας συμπαρατάξη του με τα αιτήματα της λίστας των διανοουμένων «Η Ευρώπη αρχίζει στο Σαράγεβο» και ειδικότερα με την πρόταση για άρση του εμπάργκο όπλων στους Μουσουλμάνους της Βοσνίας. Η δεύτερη, η πρόσκληση την ύστατη στιγμή προς τις αριστερές δυνάμεις για μια «νέα συμμαχία».

Και οι δύο ενέργειες υποκινήθηκαν από το φόβο για ενδεχόμενη μείωση της εκλογικής δύναμης του κόμματος. Και οι δύο είχαν το ίδιο αρνητικό αποτέλεσμα, να εκληφθούν δηλαδή ως κινήσεις απελπισίας — αυτό που ήταν άλλωστε — και να αποδυναμώσουν έτσι ακόμη περισσότερο τον ήδη ασθενή πολιτικό λόγο του Μισέλ Ροκάρ.

Επιπλέον, με τις ενέργειες αυτές διαφώησε σημαντικό τμήμα των στελεχών του κόμματος. Ενδεικτικό είναι ότι λίγες ώρες μετά την εξαγγελία της «νέας συμμαχίας»,

ο νυν γραμματέας, Ανρί Εμμανουελί, του έστειλε επιστολή με την οποία του γνωστοποιούσε ότι δεν ανήκε πλέον στην ομάδα της πλειοψηφίας του Σοσιαλιστικού Κόμματος που στήριζε το γενικό γραμματέα.

Πάντως, οι εξελίξεις αυτές ξεπερνούν κατά πολύ την προσωπική μοίρα ενός πολιτικού. Λιγότερο από ένα χρόνο πριν τις προεδρικές εκλογές, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό που πάσχει είναι η συνολική πολιτική του Σοσιαλιστικού Κόμματος και ότι αυτό που διακυβεύεται είναι η ίδια η ύπαρξή του. Η αλλαγή γραμματέα φαίνεται να ρυθμίζει προσωρινά το ένα μόνο από τα τρία προβλήματα που τέθηκαν επί τάπητος το βράδυ της Κυριακής των ευρωεκλογών. Μένουν ακόμα δύο: ο καθορισμός του υποψηφίου των σοσιαλιστών για τις προεδρικές εκλογές του Απριλίου 1995 και οι συμμαχίες.

Όσον αφορά το θέμα των προεδρικών, τις προτιμήσεις τόσο του κομματικού μηχανισμού όσο και της κοινής γνώμης, φαίνεται να συγκεντρώνει ο Ζακ Ντελόρ, ο οποίος θα αποδεσμευτεί από την προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Δεκέμβριο, ενώ ακούγεται και το όνομα του πρώην υπουργού Πολιτισμού και επιστήθιου φίλου του γάλλου προέδρου Ζακ Λανγκ. Αν και προς το παρόν η υποψηφιότητα Ροκάρ έχει χάσει πολύ έδαφος, δεν αποκλείεται να ισχυροποιηθεί τους προσεχείς μήνες υπό την προϋπόθεση ότι, απομακρυσμένος από τα

κομματικά, ο Μισέλ Ροκάρ θα μπορέσει να συνέλθει, να αναπτύξει πρωτοβουλίες και να αποκαταστήσει την επαφή του με τον ευρύτερο κόσμο της Αριστεράς.

Το πιο ακανθώδες θέμα είναι φυσικά οι σχέσεις των σοσιαλιστών με τον Μπερνάρ Ταπί, που συγκέντρωσε στις ευρωεκλογές ένα ανέλπιστο 12% και έχει μετατραπεί, όπως αντίστοιχα ο Φιλίπ ντε Βιλλιέ στο χώρο του κεντροδεξιού συνασπισμού, σε ρυθμιστή —ή εν πάση περιπτώσει συνδιαμορφωτή— των εξελίξεων. Η στάση που πρέπει να κρατήσουν οι σοσιαλιστές απέναντι στον πρώην πρόεδρο της Μαρσείγ, που διώκεται για πέμπτη φορά για οικονομικές ατασθαλίες και χρέη προς το Δημόσιο, διχάζει τα στελέχη του κόμματος: οι μισοί πιστεύουν ότι πρέπει να τον αποφύγουν σαν ο διάολος το λιβάνι, οι άλλοι μισοί του οφείλουν να τον αντιμετωπίσουν ως τον κατ' εξοχήν σύμμαχό τους. Αυτοί οι τελευταίοι δεν επικαλούνται τόσο τη δεδομένη υποστήριξη του Φρανσουά Μιτεράν προς τον Ταπί, όσο το γεγονός ότι οι ψηφοφόροι του προέρχονται από τα λιγότερο ευνοημένα και νεότερα ηλικιακά κοινωνικά στρώματα, από τα στρώματα δηλαδή που έχουν απομακρυνθεί εκλογικά από τους σοσιαλιστές τα τελευταία χρόνια. Το σίγουρο είναι ότι, τους αμέσως επόμενους μήνες, το Σοσιαλιστικό Κόμμα θα περάσει δύσκολες στιγμές, καθοριστικές όμως για τη μετά Μιτεράν εποχή της Αριστεράς.

Η αποτυχία της στρατηγικής Ροκάρ

της Ελένης Καραντζόλα

Η στρατηγική που ακολούθησε ο Μισέλ Ροκάρ ως γραμματέας του γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος συνίσταται στην ενίσχυση της υποψηφιότητάς του για τις προεδρικές εκλογές του Απριλίου 1995, μέσα από την ενίσχυση της θέσης του στο εσωτερικό του κόμματος. Το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό του ψηφοδελτίου του στις ευρωεκλογές, όμως, ανατρέπει τα σχέδιά του και θέτει το Σοσιαλιστικό Κόμμα στη σημαντικότερη δοκιμασία της ιστορίας του.

Η κρίση στις σχέσεις της Βόρειας Κορέας με τη διεθνή κοινότητα, για να είμαστε πιο ακριβείς με τις Ηνωμένες Πολιτείες, κορυφώθηκε μετά την απόφαση της Βόρειας Κορέας, στις 12 Ιουνίου, να αποχωρήσει από τη Διεθνή Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας. Τις προηγούμενες ημέρες η ηγεσία της χώρας αρνήθηκε να επιτρέψει στους επιθεωρητές της Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας να προχωρήσουν σε έλεγχο των πυρηνικών καυσίμων του αντιδραστήρα της Γιουγκμπιόν.

Οι επιθεωρητές κατήγγειλαν την ενέργεια αυτή και οι Ηνωμένες Πολιτείες επέσπευσαν αμέσως τον κίνδυνο επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε περίπτωση που η Πιονγκιάνγκ αρνιόταν να συμμορφωθεί.

Στις 15 Ιουνίου, οι ΗΠΑ παρουσίασαν μέσω της εκπροσώπου τους στο Συμβούλιο Ασφαλείας, **Μαντλίν Ολμπράιτ**, ένα σχέδιο επιβολής κυρώσεων κατά της Βόρειας Κορέας. Το σχέδιο είχε δύο φάσεις. Η πρώτη προέβλεπε την επιβολή εμπάργκο στις εισαγωγές και εξαγωγές όπλων, την αναστολή της επιστημονικής και τεχνικής στήριξης, τον περιορισμό της διπλωματικής δραστηριότητας και την εξαίρεση της Βόρειας Κορέας από τις εμπορικές, επιστημονικές και εκπαιδευτικές συναλλαγές και ανταλλαγές. Το σχέδιο προέβλεπε σ'

αυτή τη φάση διωρία 30 ημερών, ώστε να προλάβει η ηγεσία της χώρας να «μετανιώσει» και να δείξει καλή θέληση αν το επιθυμούσε. Στη δεύτερη φάση προβλεπόταν η επιβολή οικονομικών κυρώσεων. Γι' αυτό όμως θα απαιτούνταν νέα απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Το πρώτο που θα παρατηρούσε κανείς μετά την ανακοίνωση του σχεδίου είναι ότι παρά τις απειλές και τις βαρύγδουπες διατυπώσεις, η πρόταση των ΗΠΑ ήταν τελικά μια συμβιβαστική πρόταση. Τη διαμόρφωσαν κυρίως η παρέμβαση της Ρωσίας και η στάση της Κίνας. Αρχικά η Ρωσία διατύπωσε διά στόματος του υπουργού Εξωτερικών, **Αντρέι Κόζιρεφ**, τη δυσαρέσκειά της για το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες προχώρησαν στην κατάρτιση σχεδίου πρότασης χωρίς διαβουλεύσεις και χωρίς προηγούμενη συγκατάθεση της ρωσικής ηγεσίας.

Για να προλάβει τις εξελίξεις, η Ρωσία ζήτησε αμέσως τη σύγκληση μιας διεθνούς διάσκεψης για τα ζητήματα της κορεατικής χερσονήσου. Η Κίνα από την άλλη μεριά ξεκαθάρισε ότι δεν θα υποστηρίξει κανένα σχέδιο επιβολής κυρώσεων στη Βόρεια Κορέα. Δεν διευκρίνισε, ωστόσο, αν θα πρόβαλε βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας ή θα περιοριζόταν στην αποχή από την ψηφοφορία, όπως ήλπιζαν οι Αμερικανοί.

Για τις ΗΠΑ η τακτική που θα ακολουθούσαν ήταν μονόδρομος, γι' αυτό ο **Τσαρλς Φρίμαν**, γραμματέας του υπουργείου Άμυνας, έλεγε στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της αμερικανικής Βουλής των Αντιπροσώπων ότι οι ΗΠΑ θα αναζητούσαν συμμάχους και θα προχωρούσαν στην επιβολή κυρώσεων κατά της Βόρειας Κορέας, ανεξάρτητα από την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Πολεμική ατμόσφαιρα

Η κατάσταση που δημιουργήθηκε ήταν κατάσταση πολεμικής ετοιμότητας. Τα αμερικανικά ΜΜΕ διέβλεψαν ότι η ανυπακοή του αυταρχικού κομμουνιστικού καθεστώτος της Πιονγκ Γιανγκ θα οδηγούσε σ' ένα νέο πόλεμο στην κορεατική χερσόνησο. Την ατμόσφαιρα πυροδότησαν η ανακοίνωση της Βόρειας Κορέας –και συγχρόνως προειδοποίηση– ότι τυχόν επιβολή οικονομικών κυρώσεων θα σήμαινε πόλεμο. *Πόλεμο εναντίον τίνος;* Δεν διευκρινίστηκε· ίσως δεν χρειαζόταν. Όλοι εξέλαβαν ότι θα σήμαινε πόλεμο εναντίον της Νότιας Κορέας. Η Ιαπωνία, παρ' όλο που θα διακύβευε τεράστια οικονομικά συμφέροντα, δήλωσε έτοιμη να συνταχθεί στο πλευρό των ΗΠΑ. Η Κίνα, μέσω του εκπροσώπου τους του υπουργείου Εξωτερικών, προσπάθησε να δημιουργήσει κλίμα επαναφέροντας στο προσκήνιο την αμυντική συμμαχία που είχε υπογράψει με τη Βόρεια Κορέα το 1961 και τονίζοντας ότι η σχετική συμφωνία στρατιωτικής και άλλης υποστήριξης σε περίπτωση που μία από τις δύο χώρες δεχτεί επίθεση, ισχύει ακόμα. Η δραματική κορύφωση έγινε στη Σεούλ, όπου όπως έδειχναν τα διεθνή πρακτορεία και όπως μετέδιδαν τα σχετικά τηλεγραφήματα, η χώρα βρισκόταν σε κατάσταση πολεμικής ετοιμότητας. Οι Νοτιοκορεάτες έσπευδαν και να προμηθευτούν τρόφιμα και στη Σεούλ διεξαγόταν ασκήσεις πολιτικής άμυνας. Ο ήχος των σειρήνων διαπέρασε την πρωτεύουσα από τη μία άκρη της πόλης στην άλλη και το σκηνικό συμπληρώθηκε από την πτώση κατά δύο μονάδες στο χρηματιστήριο, η μεγαλύτερη του τελευταίου μήνα.

Μεσολαβήσεις και «παρανοήσεις»

Η αντίστροφη μέτρηση στην υπόθεση άρχισε με την επίσκεψη του πρώην αμερικανού προέδρου, **Τζίμνυ Κάρτερ**, στην Πιον

Για όσους δεν το κατάλαβαν: μπίζνες όπως πάντα

της Κατερίνας Καρύγιαννη

Στις ΗΠΑ, τα ΜΜΕ έφεραν, τις τελευταίες μέρες, προ των θυρών ένα «νέο» πόλεμο στην κορεατική χερσόνησο. Η κυβέρνηση Κλίντον βρήκε κι αυτή τη φορά το ιδεολογικό υπόβαθρο που χρειαζόταν για να υποστηρίξει ότι και χωρίς τη σύμφωνη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας θα προχωρήσει στην επιβολή κυρώσεων κατά της Βόρειας Κορέας. Στη Σεούλ, βέβαια, όταν συνειδητοποιήσαν ότι οι Αμερικανοί τα παραέλεγαν, έσπευσαν ευτυχώς να μας καθησυχάσουν και να διασαφηνίσουν σε όσους δεν το κατάλαβαν ότι η υπόθεση ήταν «μπίζνες όπως πάντα». Καμιά άλλωστε χώρα απ' αυτές που διεκδικούν δυναμική παρουσία στη διεθνή σκηνή δεν μπορεί να προσάψει στη Βόρεια Κορέα το ότι «κάνει παιχνίδι»...

Ο Κιμ Ιλ Σουνγκ κάνει μπιζνες...

Γιανγκ. Ο Κάρτερ κατά την τετραήμερη παραμονή του στη χώρα συναντήθηκε με τον πρόεδρο, Κιμ Ιλ Σουνγκ. Η συνάντηση έγινε σε κλίμα φιλικό και εγκάρδιο και, όπως δήλωσαν μετά οι δύο πλευρές, η κρίση οφειλόταν κατά κύριο λόγο σε παρανόηση. Ο Τζίμμι Κάρτερ ανακοίνωσε ότι ο πρόεδρος Κιμ δεσμεύτηκε να παραμείνουν οι διεθνείς επιθεωρητές του πυρηνικού προγράμματος στη χώρα και να συνεχίσει το διάλογο με τις ΗΠΑ για την εξεύρεση μιας ικανοποιητικής λύσης. Ο πρώην αμερικανός πρόεδρος δεσμεύτηκε με τη σειρά του ότι η χώρα του δεν θα προωθήσει παραπέρα το σχέδιο επιβολής κυρώσεων.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν έπαψαν βέβαια την προώθηση του σχεδίου, ωστόσο ήταν σαφές ότι η ένταση είχε αποκλιμακωθεί. Η αμερικανική εφημερίδα *International Herald Tribune* δημοσίευσε μια ανακοίνωση του υπουργού Εξωτερικών της Νότιας Κορέας, που έλεγε ότι «δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας για πόλεμο στην κορεατική χερσόνησο». Η ίδια εφημερίδα δημοσίευσε και μια δήλωση του εκπροσώπου του αμερικανικού σώματος στρατού στη Σεούλ που έλεγε: «Δέχομαι περιέργες ερωτήσεις από ραδιοφωνικούς σταθμούς στην Αμερική. Όχι, δεν μοιράζουμε αλεξίσφαιρα γιλέκα στο προσωπικό μας. Όχι, δεν ετοιμάζουμε σχέδια απομάκρυνσης

των πολιτών μας». Χαρακτηριστικότερα είναι και η ανακοίνωση από την εθνική υπηρεσία πληροφοριών της Νότιας Κορέας, που έλεγε ότι οι ασκήσεις πολιτικής άμυνας, που με τόσο πανικό προβάλλουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εντάσσονταν στο πλαίσιο των αμυντικών ασκήσεων που κάθε χρόνο γίνονται στη χώρα τον Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο. Το μήνυμα που ήρθε από τη Νότια Κορέα, στον αντίποδα της αμερικανικής προπαγάνδας, ήταν σαφές: *μπίζνες, όπως πάντα.*

Η αποκλιμάκωση της έντασης ήρθε αυτόματα. Μετά την επίσκεψη του Κάρτερ στη Βόρεια Κορέα ο διεθνής Τύπος παρέθεσε δίπλα στις καταγγελίες των μυστικών υπηρεσιών για το πυρηνικό πρόγραμμα της Πιονγκ Γιανγκ και μαρτυρίες ειδικών, που στις επαφές τους με τους Βορειοκορεάτες αξιωματούχους διαπίστωσαν ότι η ηγεσία της χώρας ενδιαφέρεται πάνω απ' όλα για το διάλογο με τις ΗΠΑ. Τα ανταλλάγματα στις παραχωρήσεις είναι διαπραγματεύσιμα. Είναι αναμενόμενο καθέννας να επιζητεί το καλύτερο δυνατό. Αμερικανός αξιωματούχος που είχε προσωπική επαφή με τον πρόεδρο Κιμ δήλωσε μετά στην Ουάσιγκτον ότι οι Βορειοκορεάτες είναι έτοιμοι να παγώσουν το πρόγραμμα κατασκευής νέου πυρηνικού αντιδραστήρα, αρκεί η Δύση να τους προσφέρει την οικονομική βοήθεια που χρειάζονται για να χρησιμοποιήσουν την πυρηνική ενέργεια για ειρηνικούς σκοπούς.

Διάθεση διαλόγου

Πίσω λοιπόν από την ακαμψία του κομμουνιστικού καθεστώτος υπάρχει σαφής διάθεση διαλόγου με τη Δύση και κατεξοχήν με τις ΗΠΑ. Τα ανταλλάγματα δεν μπορεί παρά να είναι αναγνώριση και οικονομική υποστήριξη. Η αναγνώριση όμως και η οικονομική υποστήριξη σημαίνουν ένα τίμημα, το πυρηνικό πρόγραμμα της Κορέας να τεθεί υπό τον έλεγχο των Ηνωμένων Πολιτειών. Το θέμα είναι ότι η Πιονγκ Γιανγκ δεν μπορεί ν' ανοίξει πρώτα τα χαρτιά της για τα πυρηνικά. Είτε μπλοφάρει, είτε λέει αλήθεια, είτε λέει τη μισή αλήθεια, η ηγεσία της χώρας στηρίζει πολλά στον άσσο των πυρηνικών που έχει στο μανίκι της και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να προχωρήσει παραπέρα πριν τη ρητή δέσμευση της Δύσης ότι θα την στηρίξει.

Οι τελευταίες εξελίξεις, όπως τις περιγράψαμε παραπάνω, δείχνουν με κάθε σαφήνεια το παιχνίδι που παίζεται μεταξύ των ΗΠΑ και της Βόρειας Κορέας. Τα πυρηνικά είναι απλά μια αφορμή που βολεύει. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν αποτελούν κίνδυνο. Τα πυρηνικά της Κορέας, όμως, αποτελούν κίνδυνο όσο αποτελούν και τα πυρηνικά του Ισραήλ, της Ινδίας, του Πακιστάν και της Κίνας, που πολύ πρόσφατα προχώρησε και σε νέα πυρηνική δοκιμή. Κανείς ωστόσο δεν μιλάει γι' αυτά.

Υπάρχει, ωστόσο, και ο κίνδυνος οι εμπλεκόμενοι να χάσουν τον έλεγχο του παιχνιδιού. Σημαντικός στο σημείο αυτό θα αποδειχθεί ο ρόλος των άλλων χωρών, Κίνας, Ιαπωνίας, Ρωσίας, Νότιας Κορέας. Η συμβολή τους θα αποβεί θετική μόνο αν αποφύγει δύο παγίδες: Η πρώτη αφορά στην ανατροπή του αυταρχικού καθεστώτος της Πιονγκ Γιανγκ. Τυχόν βίαιη πολιτική μεταβολή δεν μπορεί παρά να είναι καταστροφική για την κορεατική χερσόνησο και την ευρύτερη περιοχή· η δεύτερη αφορά την τακτική των χωρών αυτών που δεν πρέπει να είναι τακτική δημιουργίας κλίματος. Τις τελευταίες μέρες έγινε σαφές ότι οι υψηλοί τόνοι, οι πολεμικές απειλές και η δημιουργία αντίπαλων στρατοπέδων και συμμαχιών δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Η περιοχή είναι ευαίσθητη γεωπολιτικά, αυτό μάλλον το γνωρίζουν όλοι. και η μόνη συμμαχία που πρέπει να προωθείται εκεί είναι μια συμμαχία για την ειρήνη. Οι ακροβασίες είναι πάντα επικίνδυνες. ■

Η γανόδιον

ΑΘΗΝΑ ΙΟΥΝΙΟΣ 1994

ΜΟΝΑΧΟΣ ΜΟΥΣΗΣ: *Αντιγράφων Αποφαινομένων* * ΣΤ ΜΠΕΚΑΤΙΟΥΣ *Μνήμη* * *Αι Τροισάν* * ΧΡ ΛΑ-ΣΚΑΡΗΣ: *Όπου ποιήματα* * Μ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ: *Από το χρονικό μιας αποξένωσης* * ΣΤ ΣΤΑΘΗΣ: *Τρία ποιήματα* * Β ΘΕΟΔΩΡΟΥ: *Τρία ποιήματα* * Κ ΓΟΥΛΙΑΜΟΣ: *Συστατικά Επικοινωνίας* * ΑΓΓ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ: *Τρία ποιήματα* * ΝΤ ΜΑΡΙΝΗ: *Πέντε ποιήματα* * Γ ΖΟΥΓΑΝΕΛΗΣ: *Για να δώ τη μάσα* * ΑΓΓ ΣΙΔΩΡΑ: *Τρία ποιήματα* * Κ ΜΑΣΤΡΑΚΑΣ: *Δεκατρία ποιήματα* * Τ ΚΑΠΕΡΝΑΡΙΟΣ: *Η ποίηση σκοτώνει* * Κ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ: *Στρατός Μνήμης* * *Ένα σκότιο για δυο έπιστολες* * Β ΚΟΥΛΗΣ: *Τροισάρια*

W. H. AUDEN

Ο Ποιητής και η Πολιτεία

* ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΓΓΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΓΓΛΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ *

ποιήματα * R.G. de la SERNA: *Από τις Gregorians* * Απόδοσις Β Γαλλώτης * R. ELLMAN: *W.H. Auden* * Με Τ. Παυλοπούλου * *ME TON W.H. AUDEN* (μια συλλογή) * Με Τ. Παυλοπούλου * *ΤΟ ΜΕΓΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ* * Ο Τάκης * *ΕΝ ΠΑΡΟΔΩ* * Βιβλιοκοφές, αναφορές, στίχια * Γράφον Ν. ΛΑΖΑΡΗΣ, Γ. ΑΡΑΓΗΣ, Φ. ΤΕΡΖΑΚΗΣ, Κ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, V. IGNA, Δ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ κ.ά. * Κοσμήματα Δ. ΓΕΡΟΣ *

20

Αμπντουλάχ Σίντραν: Ο ποιητής από το Σεράγεβο

της Μάρουσα Κρέσε*

Μια συνάντηση στο Σεράγεβο. Η Μάρουσα Κρέσε, ποιήτρια και δημοσιογράφος από τη Σλοβενία, ταξίδεψε στο Σεράγεβο. Έμεινε εκεί τρεις εβδομάδες. Στο διάστημα αυτό, συνάντησε τον Αμπντουλάχ Σίντραν, τον «ποιητή του Σεράγεβο» και σεναριογράφο των ταινιών του Κουστούριτσα. Στο κείμενο, που αναδημοσιεύουμε από την εβδομαδιαία εφημερίδα του Αμβούργου «Die Zeit» (3 Δεκεμβρίου 1993), η Μάρουσα Κρέσε καταθέτει τις σκέψεις και τις εντυπώσεις της από τη συνάντησή της με τον Αμπντουλάχ Σίντραν.

Εχει ήδη σκοτεινιάσει. Λόγω απαγόρευσης της κυκλοφορίας πρέπει να επιστρέψω έγκαιρα στο σπίτι. Και οι δύο φίλοι μου, που με συνοδεύουν μέχρι τον Μάριν Ντβορ όπου μένω, πρέπει και αυτοί να φθάσουν ασφαλείς στα σπίτια τους. Δεν μπορούμε να συγκρατήσουμε τα γέλια, καθώς εγώ δεν είμαι τόσο συνηθισμένη στο σκοτάδι όσο αυτοί οι δύο, που έχουν ήδη δεκαοκτώ μήνες πείρα. Στη διαδρομή μας –μόνον μερικές εκατοντάδες μέτρα–, χαιρετούμε φιλικά τους πολυάριθμους αστυνομικούς, που στέκονται σε μικρές ομάδες πίσω από τα οχυρώματά τους. Για μερικές στιγμές έχουμε ξεχάσει το χρόνο, ακόμη και τις βολές που πέφτουν πάνω στην πόλη. Ξεχνάμε, επίσης, ότι στην πραγματικότητα εμείς δεν ανήκουμε σε καμιά από τις μοντέρνες εικόνες που προβάλλουν τα Μέσα Ενημέρωσης. Πηγαίνουμε όλοι μαζί μέχρι την πόρτα, αγκαλιαζόμαστε και σφίγγουμε δυνατά τα χέρια (αυτό έχει ήδη γίνει στο Σεράγεβο μια μορφή τελετουργίας). Υπόσχομαι και στους δύο ότι σίγουρα θα πάω να τους αποχαιρετήσω πριν φύγω από το Σεράγεβο, παίρνοντας μαζί μου γράμματά τους για τον έξω κόσμο. Τους παρακολουθώ με το βλέμμα μου να συνεχίζουν βιαστικά το δρόμο τους, αφού όταν αρχίσει να ισχύει η απαγόρευση κυκλοφορίας μετά τις 10.00 μ.μ., κανείς δεν ρωτά πλέον ποιος είναι ποιος, αλλά απλώς

Αυτοί παρέρχονται Στους Σεφαρντίμ του εβραϊκού νεκροταφείου του Σεράγεβο

Εν αρχή παρήλθε ο χρόνος.
Στη συνέχεια, διασχίσαμε τη γέφυρα και το δρόμο,
στο βενζινάδικο, και εδώ, συμφώνως προς τη λογική,
έγραφε απαγορεύεται το κάπνισμα,
μετά διασχίσαμε άλλον ένα δρόμο,
στη ρίζα του βουνού Τρέμπεβιτς,
βηματίζοντας διστακτικά,
με φόβο για τον ευμετάβλητο καιρό
και κάποια ξαφνική καταιγίδα.
Νεκρός αέρας. Πέτρες και φίδια.
Η παγωμένη χλωροφύλλη του Τολέδο.
Espanoles sin patria.
Στη συνέχεια, παρήλθε ο χρόνος.
Είδαμε ο ένας τον άλλο καταπρόσωπο, μετρηθήκαμε,
για χιλιοστή φορά.
Πώς να ξεριζώσουμε
την καρδιά αυτού του πένθους;
Ένας έλειπε.
Ο Γιαχβέ θα είναι και πάλι μόνος.
ombre prejado y entelegente
lavrador publico dija i tarde...
Στη συνέχεια διέρρευσε ο χρόνος.
Ανηφορίσαμε τις σκάλες
χωρίς να μετράμε σκαλιά, μέχρι το λατομείο
(αναπαύεται εδώ, αυτός που μας λείπει;)—
Γιασένορατς, Γκράντισκα, Ντιάκοβο, Γιάντοβνο,
Λόμποργκαρντ, Αουσβιτς,
Μπέργκεν - Μπέλσεν, Ειρήνη.
Clara, no lloras hija mía
no temas la fosa fría.
Αλλά ο χρόνος έτρεχε συνεχώς.
Κάτω λιαζόταν τώρα η Ντόννα Κλάρα, με μαγιό,
ναυαγικά,
γύρω στο κεφάλι σκορπισμένα: γυαλιά ηλίου, το
«Elle»,
εκεί τα τσιγάρα, ο αναπτήρας,
το μικρό γιαπωνέζικο γουόγκμαν.
Η καρδιά είχε σταματήσει να χτυπά.
Moy presto te perdimos
caro padre amoroso
yese con nuestra madre
en eterno reposo.
Αυτός ο κόσμος είναι ένα σπύρτο,
αναμμένο και από τις δύο άκρες.
Αυτό είμαστε εμείς—ζωντανοί, νεκροί— πάντα ίδιοι.
Κλαίει ο Ελοχίμ; Θρηνεί ο Αντονάι; Εδώ και πολύ
καιρό
σ' αυτό το μέρος κανείς δεν ξεχορταριάζει.
Ούτε γρασίδι, ούτε ζιζάνια. Μόνη ανθίζει η
φλαμουριά, και μόνη ωριμάζει η καρδιά.
Αγνή είναι μόνον η αθώα γη.
Madre que non conoce otra justicia
que el perdon ni mas ley que amor.
Κοιμηθείτε, ο χρόνος θα παρέλθει. Κοιμηθείτε,
δεν θα υπάρχει πλέον χρόνος. Κοιμηθείτε, δεν θα
υπάρχει πλέον τίποτε,
και θα είναι, σαν να μην είχε υπάρξει ποτέ τίποτε.
Κοιμηθείτε, ο ουρανός δεν γνωρίζει τι είναι
ενθύμηση. Υπάρχει μόνον
το τίποτε, υπάρχει η μαύρη οπή.
ΤΟ ΤΙΠΟΤΕ,
ΠΟΥ ΡΕΕΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΜΑΥΡΗ ΟΠΗ,
ΑΥΤΟ
ΑΥΞΑΝΕΙ.

Στο Σε-
ράγεβο
συμβαί-
νει ένα
θαύμα.
Όσο πε-
ρισσότε-
ρο κατα-
στρέφε-
ται η πό-
λη, τόσο
περισσό-
τερο αυ-
ξάνει η
πνευμα-
τική της
δύναμη.

πέφτουν πυροβολισμοί. Τους παρατη-
ρώ· ο ένας είναι ψηλός, ο άλλος κο-
ντός, ο ένας είναι Μαυροβούνιος, ο
άλλος Μουσουλμάνος. Έχει άραγε
αυτό καθόλου σημασία; Γι' αυτούς
τους δύο, καθόλου. Για άλλους, δυ-
στυχώς, ναι. Και οι δύο είναι Σαράιλιε,
δηλαδή κάτοικοι του Σεράγεβο. Μάρ-
κο Βέσοβιτς και Αμπντουλάχ Σίντραν.
Και οι δύο είναι ποιητές, και οι δύο
έμειναν στο Σεράγεβο.

Λίγες ώρες αργότερα στο κρεβάτι.
Φυλλομετρώ το βιβλίο «Sarajevski
tabut» του Αμπντουλάχ Σίντραν, το
πρώτο που εξέδωσε στη νέα του σει-
ρά ο εκδοτικός οίκος Bosanska
Knjiga, τον Οκτώβριο του 1993. Tabut
είναι ένα παραδοσιακό μουσουλμανι-
κό φέρετρο, το οποίο ξεχωρίζει από
τα αντίστοιχα χριστιανικά επειδή δεν
έχει σκέπασμα και οι πλευρές του εί-
ναι ασύμμετρες. Η διαπίστωση ότι το
σχήμα του tabut μοιάζει με το χαρα-

κτηριστικό εξωτερικό περίγραμμα του
χάρτη της πόλης του Σεράγεβο —
εδώ και πέντε αιώνες— είναι συγκλο-
νιστική. Ταμπού, σκέφτομαι. Στο δω-
μάτιο που κοιμάμαι, ακούγονται αδιά-
κοπα πυροβολισμοί από την περιοχή
του εβραϊκού νεκροταφείου, το οποίο
απέχει μόνον εκατό μέτρα σε ευθεία
γραμμή από το κρεβάτι μου.

Ο Μάρκο Βέσοβιτς γράφει στον επί-
λογο για το βιβλίο του Σίντραν: «Στη
ζωή του καθενός επαναλαμβάνεται η
ζωή ολόκληρου του έθνους».

Ο Σίντραν λέει: «Αναζητώ το βαθύτε-
ρο νόημα του όλου συμβαίνοντος. Στη
Βοσνία σκοτώθηκαν 200.000 άνθρω-
ποι, εκατομμύρια Βόσνιοι εκτοπίστη-
καν από τη γη τους... Και τώρα, κάτι
φαινομενικά παράδοξο. Όσο λιγότε-
ροι άνθρωποι υπάρχουν, τόσο μεγα-
λύτερη γίνεται η αίσθησή τους ότι ανή-
κουν στην πατρίδα τους, τη Βοσνία.
Πριν από ένα ή δύο χρόνια, ο βοσνια-

κός πατριωτισμός ήταν χαμένος και περιπλεγμένος μέσα στις αφαιρέσεις της γιουγκοσλαβικής ιδέας. Σήμερα, οι άνθρωποι αυτοαναγνωρίζονται στη βοσνιακή τους ταυτότητα, στη βοσνιακή τους υπόσταση... Αυτοί που επιζούν θα γίνουν ένας ισχυρός λαός. Ένας ολιγάριθμος αριθμητικά, αλλά δυνατός ευρωπαϊκός σλαβικός λαός». Το ποίημα του Σίντραν «Αυτοί παρέρχονται», γραμμένο πολύ πριν από τον πόλεμο, φαίνεται τώρα σαν σκοτεινή προφητεία. Η μοίρα των Εβραίων είναι σήμερα η μοίρα του βοσνιακού λαού, του λαού του Σίντραν.

Σήμερα φάγαμε στην κουζίνα του Σίντραν. Ο ποιητής μάς προσέφερε ψωμί και παστίτσιο. Δεν θέλησε όμως να μας αποκαλύψει πού βρήκε αυτές τις νοστιμιές. Επάνω στο τραπέζι υπήρχε ένα ραδιόφωνο συνδεδεμένο με μπαταρία αυτοκινήτου και ένα κερί. Κάθε συγγραφέας στο Σεράγεβο έλαβε από την Soros Open Society μια λάμπα γραφείου που λειτουργεί με ηλιακά φωτοκύτταρα. Δυστυχώς, έχουν χαλάσει σχεδόν όλες. Ο Μάρκο και ο Σίντραν ανταλλάσσουν μερικούς στίχους για τις ανόητες αυτές λάμπες, που βγάζουν πότε πότε κάποια αναλαμπή.

«Είδες πώς ζούμε;», με κοιτά ερωτηματικά ο Σίντραν. Ο Σίντραν αρχίζει να λέει για το φιλμ, του οποίου έγραψε το σενάριο. Ο βασικός ήρωας είναι ένας άνθρωπος αποχωρισμένος από την οικογένειά του, ο οποίος βλέπει διαρκώς σε ένα όραμα στην κόρη του που ζει στην εξορία.

«Το φαινόμενο του αποχωρισμού», λέει ο Σίντραν, «είναι ένα από τα χειρότερα στο Σεράγεβο και σ' όλη τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Δεν υπάρχει ούτε μια οικογένεια που έμεινε ακέραια και ενωμένη». Ο ποιητής κοιτάζει με αγάπη τη Μιράντα, το ωραίο κορίτσι που κάθεται μαζί μας στο τραπέζι. Τα μάτια της λάμπουν. Είναι η κόρη του Σίντραν. Στην αρχή του πολέμου έφυγε αμέσως στο Ζάγκρεμπ, μαζί με τη μητέρα της, και εργάστηκε εκεί για δεκαπέντε ημέρες. Με τον πατέρα της συναντήθηκε μετά από πολύ καιρό τον Αύγουστο στη Βενετία, όπου ο Σίντραν ήταν μέλος της κριτικής επιτροπής του Κινηματογραφικού Φεστι-

βάλ. Από τη Βενετία η Μιράντα επέστρεψε στο Σεράγεβο· δεν άντεχε άλλο να μείνει στο Ζάγκρεμπ. Σεράγεβο. Ο Σίντραν λέει: «Θα μείνω στο Σεράγεβο, θα πεθάνω στο Σεράγεβο, όπως οι φίλοι μου, οι άνθρωποι της χώρας μου».

Ο Σίντραν είναι αποφασισμένος: «Στο Σεράγεβο συμβαίνει ένα θαύμα. Όσο περισσότερο καταστρέφεται η πόλη, τόσο περισσότερο αυξάνει η πνευματική της δύναμη. Εδώ επικρατεί πνευματική εγρήγορση. Το Σεράγεβο είναι τόσο δυνατό, επειδή εδώ συνυπάρχουν επί αιώνες τέσσερις διαφορετικές θρησκείες. Από αυτό το μείγμα διαφορετικών πολιτισμών, εκεί όπου είχαν ζήσει προηγουμένως οι Βογομίλοι, γεννήθηκε αυτό το ισχυρό πνεύμα της ανοχής».

Ο Σίντραν γεννήθηκε στο Σεράγεβο, ζει στο Σεράγεβο και θα μπορούσαμε δίκαια να τον αποκαλέσουμε ποιητή του Σεράγεβο. Τα ποιήματά του και τα σενάρια του («Θυμάσαι την Ντόλυ Μπελλι;», «Ο μπαμπάς λείπει σε ταξίδι για δουλειές», «Ο καιρός των τσιγγάνων») αποπνέουν Σεράγεβο, αποπνέουν το χιούμορ και την ανοχή του Σεράγεβο. Είναι κάτι τέτοιο εφικτό, έπειτα από όλα αυτά που συνέβησαν στο Σεράγεβο και στη Βοσνία; «Οι άνθρωποι του Σεράγεβο είναι καλοί άνθρωποι. Είναι πάντοτε έτοιμοι να ξεχάσουν και να συγχωρήσουν», λέει ο Σίντραν. Τον κοιτάζω και αναρωτιέμαι: Είναι πράγματι έτσι; Έχω διαπιστώσει ότι οι περισσότεροι άνθρωποι στο Σεράγεβο έχουν την αίσθηση ότι αυτό που συμβαίνει τώρα σημαίνει το τέλος της ανοχής. Μπορεί να συγχωρήσει πραγματικά, ακόμη και ο Σίντραν;

Όταν επέστρεψα στο Βερολίνο, έλαβα ταχυδρομικώς το βιβλίο του Σίντραν σε γερμανική μετάφραση «Είμαι νησί στην καρδιά του κόσμου». Ποιήματα από το Σεράγεβο. Ένα στενό τομίδιο, προεπιλογή προφανώς από τον τόμο «Sarajevski tabut», που κυκλοφόρησε στο Σεράγεβο τον Οκτώβριο.

*Η Μάρουσα Κρέσε, ποιήτρια και δημοσιογράφος, γεννήθηκε το 1947 στη Σλοβενία και ζει στο Βερολίνο. Τον Οκτώβριο του 1993 ταξίδεψε στο Σεράγεβο, όπου έμεινε τρεις εβδομά-

δες. Το άρθρο δημοσιεύθηκε στην εβδομαδιαία εφημερίδα του Αμβούργου Die Zeit (3 Δεκεμβρίου 1993).

Μετάφραση: Γιώργος Ρτζούλης

Και άλλοι ύμνησαν την πόλη

Και άλλοι ύμνησαν την πόλη: Ταξιδιώτες, έκθαμβοι μπροστά στην πολυμορφία των αντιφατικών εικόνων, εικόνων που εναρμονίζονται μεταξύ τους όπως εναρμονίζονται και με το μάτι που τις συλλέγει. Αλλά κανείς δεν υπέφερε και δεν έκλαψε.

Και άλλοι ύμνησαν την πόλη: σοφοί φιλοξενούμενοι από τον κόσμο, ενώ στ' αυτιά τους σφύριζαν σφαίρες: Ω Θεέ μου αυτή η Βοσνία, αυτοί οι βάρβαροι, αυτός ο κυκεώνας, αυτή η βρωμία. — Τούτος στ' αλήθεια, ούτε πόνεσε, ούτε έκλαψε για δαύτη.

Και άλλοι ύμνησαν την πόλη: Ταξιδιώτες, έκθαμβοι, σοφοί φιλοξενούμενοι από τον κόσμο, επήλυδες, οι δικοί μας επήλυδες, καχύποπτοι και πονηροί, ακούραστοι μικροί κυρίαρχοι της νωθής αγάπης και των στρογγυλών, καλογραμμένων λόγων.

Ω καρδιά μου — Ω πόλη! Και άλλοι σε ύμνησαν, αλλά κανείς δεν υπέφερε και δεν έκλαψε, όταν σκάλιζε την ασημένια ψυχή, τη νωπή πληγή σου.

*Τα ποιήματα «Και άλλοι ύμνησαν την πόλη» και «Αυτοί παρέρχονται», εμπειριέχονται στη γερμανόγλωσση έκδοση ποιημάτων του Σίντραν «Νησί είμαι, στην καρδιά του κόσμου», η οποία εκδόθηκε από τον αυστριακό οίκο Wieser (1993). Απόδοση στην ελληνική, Γ.Ρ.

Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ

μόλις κυκλοφόρησε

ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛΛ ΑΣΦΥΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

πρόλογος: Τάσος Τέλλογλου

Μια κριτική και ανθρώπινη ματιά στη γερμανική κοινωνία, όταν βρέθηκε αντιμέτωπη με το φαινόμενο της τρομοκρατίας.

Από τις εκδόσεις ΠΟΛΙΣ επίσης κυκλοφορούν:

- Βολταίρου: *Επιλογή από το Φιλοσοφικό Λεξικό*
και τις *Φιλοσοφικές Επιστολές* (πρόλογος: Α.Δ. Παπαγιαννίδης).
- Μοντεσκιέ: *Δοκίμιο με θέμα το γούστο* (πρόλογος: Παν. Μουλλάς)

■ ΕΥΡΩΣΚΑΝΔΑΛΑ

Ανθούν και ευημερούν τα σκάνδαλα και η διαφθορά στην Ευρώπη. Ο Γάλλος δικαστής Ζαν - Πιερ, που αποκάλυψε τα οικονομικά σκάνδαλα του Σοσιαλιστικού Κόμματος, τα είχε βάλει με δύο δημόσιες εταιρείες, την CGE και την Lyonnaise, που ελέγχουν σχεδόν όλες τις γαλλικές εταιρείες δημόσιας ωφέλειας, τις οποίες και κατηγορεί για διαφθορά. Ευσταθούν ή όχι οι κατηγορίες, η ζημιά έχει γίνει στην "υπόληψη" των εταιρειών και οι τιμές τους κατακλύησαν στο χρηματιστήριο.

Οι εκπρόσωποι των εταιρειών ισχυρίζονται ότι ο δικαστής έχει χάσει την αντικειμενικότητά του εφόσον στις ευρωεκλογές πολιτεύτηκε με τον αντιευρωπαϊκό συνδυασμό του μεγιστάνα του Τύπου αγγλικής καταγωγής Sir James Goldsmith και τον Phillipe de Villiers. Πολύπλοκη υπόθεση με πολλά νήματα, όπως γίνεται στο λαβύρινθο αυτό των δοσοληψιών, μολονότι η γαλλική Βουλή ψήφισε νόμους το 1990 και το 1993 που υποτίθεται ότι κάνουν πιο δαφανή και τα οικονομικά των κομμάτων και τους δημόσιους διαγωνισμούς.

■ ΕΡΕΥΝΑΤΕ

Νέο σοβαρό περιοδικό για την "παγκόσμια ελίτ της διανοήσης" ετοιμάζει εκδοτική ομάδα του γνωστού περιοδικού *Economist*. Το όνομα αυτού: *Inquiry* -και προγραμμα-

τίζεται να κυκλοφορήσει τον ερχόμενο Ιανουάριο. Αρχισυντάκτης του περιοδικού ο Ντέιβιντ Γκούντχαρτ, συντάκτης εργασιακών σχέσεων στην εφημερίδα *Financial Times*. Θα πρόκειται για "βαρύ" μηνιαίο περιοδικό με στόχο να καταπολεμήσει την ελαφρότητα παρουσίασης των θεμάτων από τα σύγχρονα MME ακόμα και από τον ίδιο τον *Economist*, για όσους τον θεωρούν "ελαφρών βαρών". Αν είναι δυνατόν! Οι εκδότες στοχεύουν σε κυκλοφορία 30.000 αντιτύπων σε Βρετανία και ΗΠΑ. Ας σημειωθεί ότι ενώ στη Βρετανία τα σοβαρά πολιτικά περιοδικά έχουν εξαφανιστεί (*Encounter*, *Marxism Today*, *New Society* κ.λπ.) στην Αμερική το περιοδικό *Atlantic Monthly* πουλά 450.000 αντίτυπα! Η έκθεση έχει την υποστήριξη των *Financial Times* που κατά το ήμισυ ανήκει στον πανίσχυρο όμιλο

■ ΕΜΒΛΗΜΑΤΑ

Η "ψυχή" του Παρισιού, τα περίφημα καφέ, μπαρ και μπιστρό εξαφανίζονται με ταχύτατο ρυθμό. Θύματα της οικονομικής ύφεσης και των φθηνότερων φαστφουντάδικων που έχουν κατακλύσει τη γαλλική πρωτεύουσα. Τα τελευταία δύο χρόνια έκλεισαν 10.000 καφέ από τα 70.000 που υπήρχαν στο Παρίσι κι ένας ακόμη "θεσμός" βρίσκεται σε κίνδυνο.

Θεσμός, γιατί μια ολόκληρη "κοινότητα" θήτευ-

σε κι εξακολουθεί να θητεύει στους χώρους αυτούς.

Ολοι θέλουν να διατηρήσουν την κουλτούρα τους και τον τρόπο ζωής τους, τους κοινωνικούς θεσμούς που δέχονται την αναπόφευκτη επίθεση μιας άλλης πιο φθηνής

και φθηνιάρικης κουλτούρας στην εποχή της ύφεσης, του άγχους και της τηλεόρασης.

Κάτω τα χέρια από τα καφεενεία. Ό,τι συμβαίνει στο Παρίσι ενδιαφέρει κι εμάς.

Καφενόβιοι όλων των χωρών ενωθείτε

Η Ζλάτα Φιλίποβιτς, που το ημερολόγιό της για τον πόλεμο στο Σαράγεβο την έκανε πλούσια και διάσημη, θέλει να γυρίσει στην πατρίδα της. Η εμπορευματοποίηση της φρίκης δεν την άγγιξε...

του Μιχάλη Σηφάκη

ΑΙ ΚΑΡΑΜΠΑ!

Η φοβική φρασολογία που συνόδευσε την ήττα της Εθνικής (πρωτοσέλιδα τύπου "Λυπηθείτε μας" από τον Φίλαθλο ασφαλώς) κατέδειξε για μία ακόμη φορά την έμφυτη ανικανότητά μας να αποδεχθούμε τη διαφορά και να θαυμάσουμε την ποιότητα. Αλίμονο, το ίδιο σύμπλεγμα το οποίο αναγόρευσε σε ντεγκώλεια σκέψη την κάθε κοινοτοπία ενεννηντάχρονου σερραίου δικηγόρου, λειτουργεί ως απαγορευτικό σήμα για να αντιληφθούμε τη διαφορά ποιότητος - και να χειροκροτήσουμε το(ν) καλύτερο. Εμείς είδαμε και θαυμάσαμε μια ομάδα μεγάλων παικτών (ο Μαραντόνα, ο Μπατιστούτα, ο Ρεντότας πούμε) απέναντι σε ένα μπουλούκι ξυλοκόπων. Η "τεσσάρα" ήταν λοιπόν το αναμενόμενο - και δίχως καμία ύποπτη αντεθνική διάθεση την απολαύσαμε! Όσο για το τι προηγήθηκε της "τεσσάρας", διαβάστε τις επόμενες σελίδες.

Τα φιλικά τε

Το Παγκόσμιο Κύπελλο άρχισε! Από την Παρασκευή 17 Ιουνίου γίνονται 2 και 3 παιχνίδια κάθε μέρα. Επειδή, όμως, εμείς παίζαμε μόλις την περασμένη Τρίτη, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα, ας κάνουμε μια ανασκόπηση της κατάστασης της Εθνικής.

Στην Αμερική είχαμε τα παιχνίδια με τις ΗΠΑ και την Κολομβία, και ο ανταποκριτής σας ήταν εκεί. Αν τα προηγούμενα φιλικά ήταν χρήσιμα, τα παιχνίδια εδώ ήταν απολύτως απαραίτητα. Η ομάδα έπρεπε να γνωρίσει τα γήπεδα και τις αγωνιστικές συνθήκες. Ένα μεγάλο ζήτημα είναι ο καιρός, που είναι πολύ ζεστός με μεγάλη υγρασία και θα δυσκολέψει πολύ τις περισσότερες ομάδες, καθώς τα πιο πολλά παιχνίδια θα γίνουν μεσημέρι. Ούτε ψύλλος στον κόρφο της Βουλγαρίας που θα παίξει τους Νιγηριανούς στο Τέξας! Και όσο θα προχωράει το τουρνουά τόσο πιο δυσάρεστες θα γίνονται

μία στον κόσμο, η Εθνική μας έπαιξε με τις ΗΠΑ. Και οι δύο ομάδες έπαιξαν προσεκτικά, με έμφαση στην άμυνα, και το ισόπαλο αποτέλεσμα ήταν δικαιο. Θεωρητικά, φυσικά, οι ΗΠΑ είναι πιο αδύναμη ομάδα από μας. Όπως, όμως, λέει και το ανέκδοτο, κάποιος ξέχασε να τους το πει! Το μεγάλο νέο για τη δική μας ομάδα είναι ότι ανέτρεψε αρνητικό σε βάρος της αποτέλεσμα, κάτι που είχε να συμβεί τρία χρόνια: **ισοφάρισε**. Μετά τον αγώνα, ο προπονητής μας αναφέρθηκε κυρίως στο ζήτημα της προσαρμογής της ομάδας στις εδώ συνθήκες. Οι παίκτες μας ξαφνιάστηκαν από την απόδοση των Αμερικανών, παρά τις προειδοποιήσεις του **Παναγούλια**, ο οποίος είχε διατελέσει προπονητής και των ΗΠΑ, και ήξερε πόσο επίμονοι είναι οι Αμερικανοί. *Πιο πολύ από τους αντιπάλους*, είπε ο Πανα-

βολικά και επέτρεπαν στην Κολομβία να τους περιμένει κάθε φορά με στημένη την άμυνά της· μια άμυνα σε σειρά, με έμφαση στο τεχνητό οφσάιντ, που δεν την ανησυχίσαμε αρκετά. Στο τέλος του αγώνα, στο ερώτημά μας σχετικά με τη διστακτικότητα της ομάδας επιθετικά, ο Παναγούλιας εξέφρασε την αγωνία του. Αυτά τα παιχνίδια με τις μεγάλες ομάδες τα φοβούνται οι παίκτες μας και, ταυτόχρονα, τα χρειάζονται, ακριβώς για να ξεπεράσουν το φόβο τους.

Θετικό στοιχείο για την Εθνική μας, είναι και η υποστήριξη των ελληνοαμερικανών φιλάθλων. Πράγματι, στο παιχνίδι με τις ΗΠΑ, οι υποστηρικτές της Ελλάδας ήταν περισσότεροι και έκαναν πιο έντονη την παρουσία τους από τους Αμερικανούς. Ο Παναγούλιας, που από την εποχή που ήταν προπονητής εδώ έχει την αγά-

ρίων έγινε χωρίς να ληφθεί υπόψη η προέλευση ή η προτίμηση των φιλάθλων σε ομάδες. Κατά συνέπεια, οι οπαδοί θα είναι ανακατεμένοι σε όλους τους αγώνες. Από πλευράς υποστήριξης, η ομάδα που έχει περισσότερους οπαδούς θα επισκιάσει την άλλη, όπως οι Κολομβιανοί σκέπασαν τους Έλληνες. Ελπίζουμε πως η κατάσταση αυτή θα μας ευνοήσει, τουλάχιστον στα ματς με τη Βουλγαρία και τη Νιγηρία. Οι Λατινοαμερικανοί κάνουν πολύ μεγαλύτερη φασαρία από οποιουσδήποτε Ευρωπαίους και το ματς με την Αργεντινή μπορεί να κρύβει δυσάρεστες εκπλήξεις σε αυτό τον τομέα. Από πλευράς **ασφάλειας**, το ανακάτεμα των φιλάθλων εμπεριέχει κάποιο ρίσκο. Γενικά, στα φιλικά τα μέτρα ασφαλείας ήταν μηδαμινά. Στους επίσημους αγώνες είναι πιο αυστηρά τα πράγματα. Μέ-

Θα έχουμε τελικά ειρηνικό τουρνουά, κινδυνεύοντας να μας τρελάνουν οι πολτικοί με λόγους για το ρόλο του αθλητισμού στη φιλία μεταξύ των λαών;

οι συνθήκες. Η επίδραση της ζέστης είναι ήδη εμφανής στα παιχνίδια που έχουν γίνει μέχρι τώρα, καθώς η μόνη ομάδα που έδειξε να μην καταπονείται από τις καιρικές συνθήκες είναι το Μαρόκο, που όμως δεν κατάφερε να αποφύγει την ήττα από το Βέλγιο. Προς το παρόν, δηλαδή, ο καιρός κάνει τα παιχνίδια πολύ δύσκολα για τους παίκτες, αλλά δεν έχει σταθεί παράγοντας στη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων. Πάντως, *ας περάσουν κανένα γύρο οι δικοί μας, και ας διαμαρτυρόμαστε μετά όλοι μαζί για τον καιρό*.

Στο γήπεδο του Γέηλ, ενός από τα καλύτερα πανεπιστή-

γούλιας, *φοβάμαι τους ίδιους τους Έλληνες*. Οι έλληνες παίκτες μπορεί να κάνουν επιπολαιότητες, και αν κάνουν, θα μας συντρίψει η Κολομβία, μία από τις καλύτερες ομάδες στο Μουντιάλ. Και κατ' επέκταση και η Αργεντινή.

Η Κολομβία μάς νίκησε, αλλά δεν μας συνέτριψε. Η ελληνική ομάδα στάθηκε καλά και συγκροτημένα στο γήπεδο. Δέχτηκε 2 τέρματα από στημένες φάσεις που θα μπορούσε να είχε αποφύγει. Το μάθημα για την επιπολαιότητα σχεδόν το παραέμαθαν οι παίκτες μας. Πρόσεχαν τόσο πολύ τις πάσες και τις κατευθύνσεις τους, που τελικά καθυστέρουσαν υπερ-

πη όλων των τοπικών δημοσιογράφων και παραγόντων, σχολίασε ότι οι ΗΠΑ θα παίξουν όλους τους αγώνες τους εκτός έδρας. Στο παιχνίδι του Γέηλ κόπηκαν 21.000 εισιτήρια και, όπως είπαμε, η πλειοψηφία ήταν Έλληνες. Στο παιχνίδι με την Κολομβία, όμως, κόπηκαν 74.000 εισιτήρια και η συντριπτική πλειοψηφία ήταν οπαδοί της Κολομβίας. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, αλλά και του Παναγούλια, οι Έλληνες ήταν γύρω στις 15.000 σε κάθε αγώνα. Δεν ξέρω αν το νούμερο είναι ενδεικτικό ή αν θα έχουμε περισσότερους Έλληνες στα επίσημα παιχνίδια. Η διακίνηση των εισιτη-

χει στιγμής δεν υπήρξαν ιδιαίτερα παρατράγουδα, μόνο μικροφασαρίες ανάμεσα στους Ιταλούς και τους Ιρλανδούς, και πάμε για ένα ειρηνικό τουρνουά, σε βαθμό που δεν υπάρχει κίνδυνος να μας τρελάνουν οι διάφοροι παράγοντες και πολιτικοί με ομιλίες για το ρόλο του αθλητισμού στη φιλία μεταξύ των λαών και άλλα τέτοια.

Η ατμόσφαιρα, πάντως, σε αυτά τα φιλικά ήταν υπέροχη και μοιάζει να είναι πολύ καλή και στα επίσημα παιχνίδια. Οι φίλαθλοι είναι κεφάτοι, το παιχνίδι το αντιμετωπίζουν σαν γιορτή, και έρχονται οι οικογένειες ολόκληρες, άντρες, γυ-

Λείωσαν...

ναίκες και παιδιά. Ούτε και οι οργανωμένοι έλληνες φίλαθλοι δεν έκαναν ασχήμιες. Τα πανώ της ΑΕΚ, του ΠΑΟ και του Ολυμπιακού κρέμονταν πλάι πλάι και στους δύο αγώνες της Ελλάδας, και γενικά δεν υπήρχε επιθετικότητα ούτε στο πρώτο ματς ούτε στο δεύτερο, όπου οι Κολομβιανοί χειροκρότησαν και τον Εθνικό μας Ύμνο, προκαλώντας τα θετικά σχόλια των ελλήνων παικτών, ιδίως του Μανωλά, που έχουν κουραστεί να ακούνε τα χειρότερα βρισιδία στα ελληνικά γήπεδα, ακόμα και στα παιχνίδια της Εθνικής. Υπάρχει μάλιστα η συνήθεια στην Αμερική να πηγαίνει κανείς νωρίς στα γήπεδα και να κάνει πικ-νικ πριν μπει μέσα! Και στα δύο παιχνίδια, πολύς κόσμος είχε έρθει με μικρές ψησταριές, τα περίφημα μπάρμπεκιου, και έψηνε μπιφτέκια και λουκάνικα. Παραδίπλα, μικροί και μεγάλοι έπαιζαν με τις μπάλες τους πάσες και μονότερμα.

Δυστυχώς δεν είναι όλα θετικά κι ευχάριστα. Εκτός από τα παιχνίδια είχαμε και τα επεισόδια. Ένα είναι το ζήτημα των κλοπών που καταγγέλθηκαν από την ελληνική αποστο-

στικό. Η αποστολή της Εθνικής βρέθηκε υποχρεωμένη να παραστεί σε έναν μεγάλο αριθμό εκδηλώσεων, από τις οποίες κάποιες ήταν ευχάριστες και κάποιες δυσάρεστες για τους παίκτες. Η αποστολή επισκέφθηκε τον αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο, ελληνοαμερικανούς πολιτικούς, πήγε σε δεξιώσεις κ.λπ. Η ουσία είναι ότι η ΕΠΟ υποχρέωσε την αποστολή να παρευρεθεί σε κοινωνικές εκδηλώσεις χωρίς να έχει γίνει κάποια συνεννόηση με τους παίκτες και χωρίς τα μέλη της αποστολής να έχουν λόγο στις επιλογές. Εχουμε, δηλαδή, να κάνουμε με μια ακόμη περίπτωση κακοδιοίκησης. Ο Μανωλάς, επικαλούμενος ασυνέπεια των παραγόντων σε οικονομικά ζητήματα, αρνήθηκε να πάει σε μια εκδήλωση και ο προπονητής του βρέθηκε υποχρεωμένος να θέσει θέμα πειθαρχίας. Κατόπιν, ο ίδιος παίκτης αρνήθηκε να δεχτεί χρηματική προσφορά από τοπικούς παράγοντες. Γιατί, λοιπόν, διαμαρτύρεται ο Μανωλάς ότι είναι απλήρωτα τα πριμ και μετά δεν δέχεται την επιταγή; Ο λόγος είναι ότι το ζήτημα για τον Μανωλά δεν είναι οικονομικό. Ο Μανωλάς δεν ενδιαφέρεται

αγωνιστικά και υπόκεινται στη δικαιοδοσία κατ' αρχήν του προπονητή. Άρα, ο μόνος τρόπος για τον Μανωλά να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του για την κακοδιοίκηση είναι να θέσει οικονομικό ζήτημα. Το επεισόδιο περιπλέκεται, γιατί ο Παναγούλιας υποτίθεται πως έχει εγκρίνει και το εξωαγωνιστικό πρόγραμμα και αισθάνθηκε πως κινδύνευε η πειθαρχία της ομάδας. Στην πράξη, ο Παναγούλιας βρίσκεται στη χειρότερη θέση, γιατί πρέπει να κρατάει τις ισορροπίες ανάμεσα στους διοικούντες και τους παίκτες. Φαίνεται, λοιπόν, πως και αυτουνού τα νεύρα είναι τεντωμένα, ας μην ξεχνάμε πως όλα αυτά γίνονται περιμένοντας το Μουντιάλ, και ο θυμός του ξεσπάει κατά καιρούς σε διάφορους άτυχους δημοσιογράφους, που στην προσπάθειά τους να βγάλουν ειδήσεις κάνουν τον Παναγούλια έξαλλο. Είναι δε ενδιαφέρον να δει κανείς πόσο πιο καλές και φιλικές σχέσεις διατηρεί ο Παναγούλιας με το σύνολο των αμερικανών δημοσιογράφων, που τον γνωρίζουν από την Εθνική των ΗΠΑ, σε σύγκριση με τις σχέσεις του με τους έλληνες δημοσιογράφους.

κοινώσει περιχαρής κατά την άφιξή του στις ΗΠΑ ότι η ΕΠΟ έχει 6.000 εισιτήρια για τους αγώνες της Ελλάδας και θα τα διαθέσει αυτός όπως γουστάρει! Στο μεταξύ, έναν μήνα τώρα που τα εισιτήρια κυκλοφόρησαν στην αγορά, οι Έλληνες που ήθελαν να τα προμηθευτούν έπρεπε να πληρώσουν καπέλο 500% και άνω! Αλλά, για να λέμε και του στραβού το δίκιο, ο κύριος Τριβέλλας δεν έκανε τίποτα πρωτότυπο. Τα ίδια έγιναν και με τα (δωρεάν) εισιτήρια για τις διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, που υποτίθεται θα πρόβαλαν τη χώρα μας με την ευκαιρία του Μουντιάλ. Ουδενμία οργάνωση υπήρξε, άλλα έλεγαν οι διοργανωτές στους ενδιαφερόμενους και άλλα έκαναν, και στο τέλος μόνο ξύλο δεν έπεσε για τα εισιτήρια της συναυλίας της Χαρούλας Αλεξίου. Δυστυχώς, η εντύπωση που άφησαν οι πολιτιστικές εκδηλώσεις ή-ταν ότι πάλι κάποιοι έβγαλαν λεφτά και το ελληνικό κράτος χρηματοδότησε όλη αυτή την ιστορία της πολιτιστικής προβολής χωρίς να κερδίσει τίποτα.

Μ' αυτά και με τ' άλλα, οι μέρες περνάνε και η αγωνία με-

Η αναμέτρηση Αργεντινής - Ελλάδας περιμέναμε να είναι σύγκρουση Μητρόπουλου - Μαραντόνα. Η ψυχή του Τάσου, τελικά, δεν έκανε το θαύμα της...

λή, οι οποίες αμφισβητήθηκαν από τις τοπικές αρχές, ένα παράδοξο επεισόδιο που αισίως έχει ξεπεραστεί και κουκουλωθεί. Το επεισόδιο με τον Μανωλά είναι πιο ενδιαφέρον. Είχαμε γράψει στην προηγούμενη ανταπόκριση ότι ο ρόλος του Μανωλά είναι αρχηγικός, και το επεισόδιο που δημιούργησε είναι χαρακτηρι-

πραγματικά για τα πριμ της Εθνικής ως αμοιβή, καθώς τα χρήματα που παίρνει από την Εθνική είναι λίγα σε σχέση με αυτά που παίρνει από την ΑΕΚ. Όμως, ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής, το οικονομικό ζήτημα είναι το μόνο του «όπλο» απέναντι στη διοίκηση της ομάδας, την ΕΠΟ. Όλα τα άλλα ζητήματα είναι

Γενικά, πάντως, οι προστριβές μοιάζει να ξεπεράστηκαν, καθώς οι αγώνες πλησιάζουν, και οι προτεραιότητες είναι ξεκάθαρες για όλους. Αλλωστε, επεισόδια γίνονται στις περισσότερες ομάδες.

Όσο για την ΕΠΟ, αγρόν αγοράζει. Το τελευταίο κατόρθωμα του προέδρου της, του κυρίου Τριβέλλα, ήταν να ανα-

γαλώνει. Η αναμέτρηση Αργεντινής - Ελλάδας θεωρούνταν σύγκρουση Μαραντόνα - Μητρόπουλου και εμείς περιμέναμε η ψυχή του Τάσου να κάνει το θαύμα της απέναντι στον μάγο της Αργεντινής. Το θαύμα δεν έγινε. Όπως αναφωνούν και οι λατινοαμερικανοί εκφωνητές που περιγράφουν τους αγώνες, «*άι καράμπα!*». ■

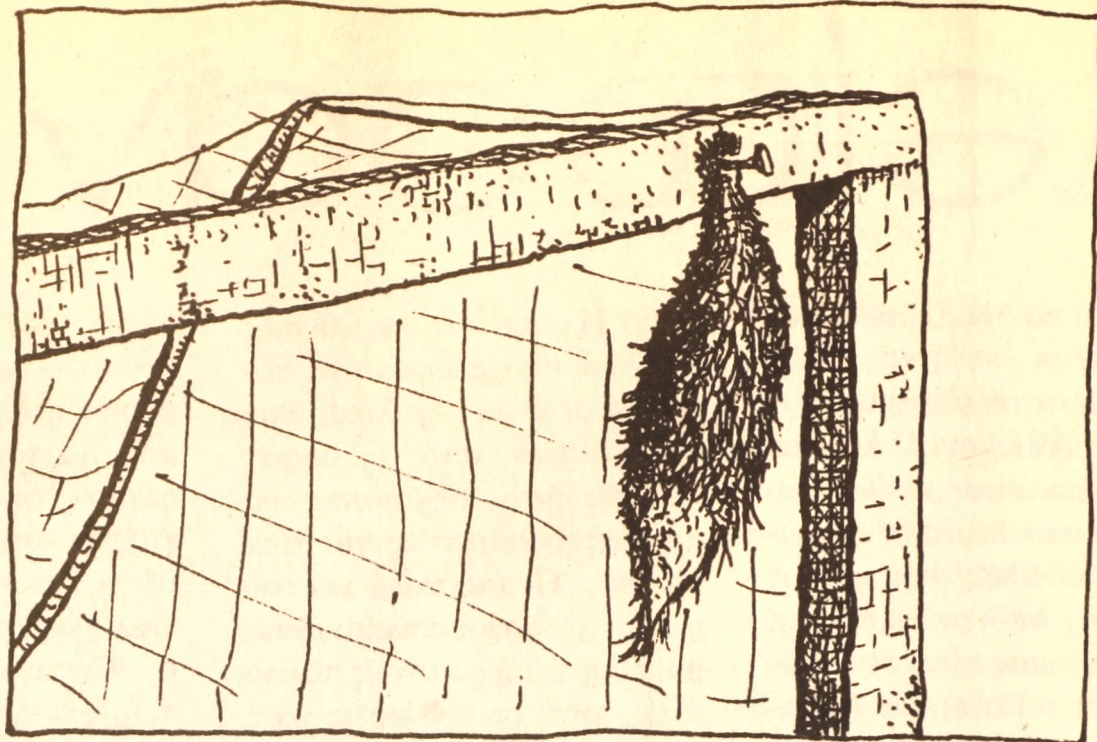
■ Με στόχο συνολικές εισπράξεις πενήντα δισεκατομμυρίων δραχμών, άρχισε την περασμένη Παρασκευή στα γήπεδα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής το 15ο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου. Όπως καταλαβαίνετε, οι πλούσιοι του πλανήτη Γη θα γίνουν πλουσιότεροι, κι ας μη δείχνουν να πολυγνωρίζουν τους κανόνες του παιχνιδιού...

■ Ειλικρινά είναι να απορεί κανείς με τα διάφορα ρεπορτάζ που δημοσιεύθηκαν σε αμερικανικά έντυπα. Σχόλιο που αφορούσε τη διοργάνωση, προχώρησε στην εξής επίκληση προς τη ΦΙΦΑ (την παγκόσμια ποδοσφαιρική ομοσπονδία): Αν αγαπάτε αληθινά τις Ηνωμένες Πολιτείες, τότε να δίνετε το Παγκόσμιο Κύπελλο σε χώρες που το αγαπούν...

■ Προφανώς, τα διάφορα δυσμενή για το ποδόσφαιρο σχόλια κρύβουν πίσω τους τους χορηγούς άλλων δημοφιλών σπορ στην Αμερική. Οι οποίοι, θα «γράψουν μείον», έτσι και ο... κοιμώμενος (ποδοσφαιρικά) πληθυσμός των ΗΠΑ ξυπνήσει και αγαπήσει ξαφνικά αυτό που τώρα παρακολουθεί στην τηλεόραση... Δημοσιεύτηκε ότι το ποδόσφαιρο βρίσκεται στην 95η θέση κατά σειρά προτίμησης των σπορ στην Αμερική. Και φυσικά, πριν απ' αυτό, συναντάμε τα απίθανα «αθλήματα» όπως το ρέστλινγκ (βλέπε Σουγκλάκο...), το σκουός (λες και μας φταίει ο απέναντι τοίχος...) και διάφορα άλλα κολποειδή «αθλήματα» που βλέπουμε και στο δικό μας τηλεοπτικό πρόγραμμα...

■ Τα πρώτα αποτελέσματα από τα «μέτωπα» του Μουντιάλ δικαίωσαν τους έλληνες ειδικούς (δημοσιογράφους, προπονητές κ.λπ.). Την Κολομβία και την Ιταλία θεωρούσαν σούπερ φαβορί για την τελική φάση και, πράγματι, αυτές οι ζωηρές ομάδες ατύχησαν στην πρώτη τους αναμέτρηση. Προφανώς άρχισαν να «ξυπνούν» τα μη φαβορί, όπως η Ρουμανία ή η Ιρλανδία, και μας χάλασαν τη «μαγιά». Δεν βαριέσαι... Εδώ κοτζάμ Νικολακόπουλος αστόχησε με μάλλον εύκολες ευρωεκλογές...

■ Να σταθώ στην ομάδα της Ιρλανδίας. Με το πείσμα της στο πρώτο παιχνίδι έστειλε το σημαντικότερο μήνυμα. Πώς,

για να φτιάξεις καλή ομάδα, δεν χρειάζεσαι τόσο πακτωλό χρημάτων, υποστήριξη πολυεθνικών χορηγών και άπλετη δημοσιότητα - προπαγάνδα, όσο τα ψυχικά αποθέματα προκειμένου να ανταποκριθείς μέσα στον αγωνιστικό χώρο. Η Ιρλανδία, από αυτή την άποψη, άνοιξε δρόμο.

■ Το Παγκόσμιο Κύπελλο αντιμετωπίζεται από τον αθηναϊκό Τύπο όπως αρμόζει στις περιστάσεις. Πρωτοσέλιδα, πολυσέλιδα αφιερώματα, χρώματα, υπερβολικοί τίτλοι, εκτιμήσεις που οδηγούν στο πουθενά... Ευτυχώς που μερικές εφημερίδες επέλεξαν επαγγελματίες σταρ του δημοφιλούς αθλήματος και έτσι έχουμε σφαιρική άποψη και μάλιστα «πρώτο χέρι»... Ο Γιάτσεκ Γκμοχ, ο Ιβάν Όσιμ αλλά και ο ημέτερος Αριστείδης Καμάρας δημοσιεύουν τις απόψεις τους με σημειώματα γεμάτα ενδιαφέρον. Πλουραλισμός; Προφανώς. Αν όμως το Παγκόσμιο Κύπελλο γινόταν κάθε χρόνο, τότε οι αθλητικοί συντάκτες θα έπρεπε να αλλάξουν δουλειά. Θα έλεγα πως οι έχοντες παρακολουθήσει τα Νομικά, θα κινδύνευαν ολιγότερο...

■ Και μέσα στο ποδοσφαιρικό όνειρο του καλοκαιριού, ιδού ο πτωχός ελληνικός σύλλογος Εθνικός Πειραιώς, που κατάφερε να κατακτήσει τον τίτλο στο πρωτάθλημα του πόλο. Μολονότι ήταν η μοναδική αξιόλογη αθλητική είδηση, τα τηλεοπτικά δίκτυα την αγνόησαν. Μόνο τα αθλητικά φύλλα καταδέχτηκαν να παραχωρήσουν μονόστηλο...

■ Ήταν ο 35ος τίτλος του Εθνικού σε 64 διοργανώσεις. Ηττημένος ο Ολυμπιακός, ομάδα επίσης του Πειραιά. Γιατί απέτυχε; Προφανώς ακόμη δεν έχει βάλει τις ιδέες του στον τομέα της υδατοσφαίρισης ο πρόεδρος - ευεργέτης του θρύλου, Σωκράτης Κόκκαλης. Το σπορ παραμένει ερασιτεχνικό... Δυστυχώς... Πάντως, ο πρόεδρος του νικητή, συνταξιούχος Γιώργος Βενετούλιας, χαιρέτισε την επιτυχία με δήλωση - αιχμή κατά της πολιτείας: «Δεν θα υπάρξει έξτρα πριμ για τον τίτλο. Οι αθλητές μας έπαιξαν για το σκουφάκι. Εμείς δεν χαρίζουμε. Άλλοι χαρίζουν εντεκάμισι δισ.». Και εννοούσε τη γνωστή ρύθμιση των χρεών μαμούθ από την κυβέρνηση Μητσοτάκη υπέρ του Ολυμπιακού, για τις οικονομικές ατασθαλίες προηγούμενων ετών...

■ Δημοσιογράφος - κολοσσός απεδείχθη ο γνωστός από τη μακρά θητεία του στο επάγγελμα Μανώλης Μαυρομάτης. Μέχρι τώρα γνωρίζαμε τον χειμαρρώδη λόγο κατά τις τηλεοπτικές μεταδόσεις. Σήμερα, ο εν λόγω έμπειρος συνάδελφος ήλθε να αποδείξει πως «τίποτε δεν τον σταματά». Πέραν των ανταποκρίσεών του από τηλοψίας και τα ρεπορτάζ στην εφημερίδα, στην οποία εργάζεται, χρωστάμε στον Μ.Μ. και τα εξής: διπλό δισκογραφικό άλμπουμ που συνοδεύτηκε από βιβλιογραφία του Μουντιάλ. Καταλυτικό αφιέρωμα στο «Βήμα». Εμπειριστατωμένο αφιέρωμα στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο». Κάτι ανάλογο στο περιοδικό «Πλέι Μπόι». Ο δεύτερος σε δραστηριότητα αθλητικός συντάκτης πιστεύω πως βρίσκεται πολύ πολύ μακριά του...
Γ.Αρχουλής

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Κυκλοφορεί σε όλα τα βιβλιοπωλεία

Γιώργου Δελαστίκ

Η Νέα «Γιάλτα»

ΕΟΚ, ΗΠΑ, Βαλκάνια

Ο παλιός κόσμος του «ψυχρού πολέμου» κατέρρευσε. Μια Νέα «Γιάλτα» ετοιμάζεται να τον αντικαταστήσει. Ακριβώς τα «μυστικά» της αποκαλύπτει αυτό το βιβλίο.

Τα Βαλκάνια πνίγονται στο αίμα, καθώς η Γερμανία επελαύνει προς Νότο και οι ΗΠΑ προσπαθούν να κρατήσουν την επιρροή τους στη νότια Βαλκανική.

Η Ελλάδα γίνεται ο αποδιοπομπαίος τράγος των ΗΠΑ, της ΕΟΚ και του ΝΑΤΟ, καθώς η εξωτερική της πολιτική συνθλίβεται ανάμεσα στις αντιθέσεις συμφερόντων ΗΠΑ - Γερμανίας.

«Το Μάαστριχτ είναι νεκρό!» ομολογεί πια ο δυτικός Τύπος, καθώς το «ευρωπαϊκό ιδεώδες» της ΕΟΚ έχει μεταβληθεί σε... κονσέρτο για ντόμπερμαν, κανίς και μπουλντόγκ!

Η Ρωσία ταπεινώνεται και αποσυντίθεται, καθώς Ουάσινγκτον και Βερολίνο συγκρούονται για το ποιος τελικά θα κατορθώσει να μετατρέψει σε δικό του «Τρίτο Κόσμο» την άλλοτε κραταιά Σοβιετική Ένωση.

Η Ευρώπη συνταράσσεται από μια πρωτοφανή κοινωνική και πολιτική κρίση, που απειλεί με ανατροπή το πολιτικό σκηνικό και οδηγεί μέχρι και στη διάλυση κρατών.

Κεντρική διάθεση: ΠΡΟΟΔΟΣ • Μεσολογγίου 5, Αθήνα • Τηλ.: 3621001 • Fax: 3629207

Ευδοσει
Νεφέλη

ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Σημαδιακός κι αταίριαστος

Μόλις κυκλοφόρησε

...Πρωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

Ευδοσει
Νεφέλη

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ

«Για τα μαύρα μάτια»

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Μόλις κυκλοφόρησε

...Πρωθούν το ελληνικό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

Στις 17 Απριλίου 1994, ο Ηλίας Κανέλλης δημοσιεύει στην *Εποχή* ένα κείμενο υπό τον τίτλο «Η "καθαρή" γλώσσα», όπου στηλιτεύει το σχέδιο νόμου για τη «χρήση της γαλλικής γλώσσας», το οποίο είχε πρόσφατα καταθέσει προς ψήφιση στη Βουλή ο Γάλλος υπουργός Πολιτισμού και Γαλλοφωνίας Ζακ Τουμπόν. Στο φύλλο της 8ης Μαΐου 1994 –το νομοσχέδιο είναι ήδη νόμος του κράτους– ο Άγγελος Ελεφάντης με το άρθρο «Για την "καθαρότητα" της γλώσσας» (βλ. επίσης, περ. *Ο Πολίτης*, τεύχ. 125, Μάιος 1994, όπου και η ολοκληρωμένη εκδοχή) σχολιάζει εκ νέου το «νόμο Τουμπόν», εγκαινιάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο έναν πολύ γόνιμο διάλογο. Σ' αυτόν προσμετρώνται εν συνεχεία –στην ίδια πάντοτε εφημερίδα– το κείμενο του Γιάννη Δ. Οικονόμου («Φραγκοφωνία», 22.5.1994) και το δικό μου υπό τον τίτλο «Η Ενωμένη Ευρώπη των δύο γλωσσικών ταχυτήτων» (5 Ιουνίου 1994, ακριβώς μία εβδομάδα πριν από τις ευρωεκλογές). Έπεται στην *Καθημερινή* (14.6.1994) η συμβολή του Παντελή Μπουκάλα υπό τον τίτλο «Το δούναι και λαβείν των γλωσσών». Ο φιλοπερίεργος αναγνώστης έχει λοιπόν όλα τα «βιβλιογραφικά» στοιχεία στη διάθεσή του, αν θελήσει να έχει ακριβή εικόνα των διαμειφθέντων.

Ό,τι ακολουθεί έχει έναν και μόνο σκοπό, να καταστήσει την εικόνα αυτή ευκρινέστερη, όχι βεβαίως στο σύνολό της αλλά σε ό,τι με αφορά – προπάντων σε ό,τι δεν ελέγχθη και θα μπορούσε να οδηγήσει σε παρανοήσεις, και ενδεχομένως (γιατί όχι;) σε παρανοϊκές αναγνώσεις. Γι' αυτό προτιμώ μάλλον να επαναδιατυπώσω σχεδόν μονόχορδα τι είπα –ασφαλώς ο αναγνώστης έχει κάθε δικαίωμα να μεταφράσει την τονισμένη ρήση σε «τι θέλησα να πω»– παρά να αποφυγώ τον κίνδυνο να χαθούν οι ρητές μεν αλλά και δυσερμήνευτες παραδηλώσεις και αποχρώσεις που στηρίζουν

Μονογλωσσία, πολυγλωσσία και γλωσσο- εθνοκεντρισμός

(Ελάχιστη συμβολή σ' έναν έτοιμο «διάλογο»)

του Βαγγέλη Μπιτσώρη

ουσιαστικά τη συνολική επιχειρηματολογία μου.

Το κείμενό μου μπορεί να συνοψιστεί σε μία και μόνη πρόταση που είναι συνάμα αφετηρία και τέλος: Στην περίπτωση του νόμου του Τουμπόν ισχύει η ρήση ότι «πίσω από την πολιτισμική πολιτική για τη γλώσσα κρύβεται και η στεγνή πολιτική μέσω της γλώσσας». Η διά νόμου, και δη κατασταλτικού, υπεράσπιση της γαλλικής γλώσσας απέναντι στην επέλαση της αγγλικής ως υπεραπλουστευμένης και στρεβλωτικής διεθνούς γλώσσας της επικοινωνίας να μην διασφαλίζει τον γλωσσικό πλουραλισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και υπηρετεί και μian άλλη πολιτική, αυτήν που στον ελληνικό χώρο υπογράμμισε έντονα και επίμονα ο Άγγελος Ελεφάντης εν όψει των ευρωεκλογών: αυτήν που προετοιμάζει την αναθεώρηση του σημερινού καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη μεταλλαγή της σε ομοσπονδιακό μόρφωμα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης η σημερινή ισοτιμία των επίσημων γλωσσών των σημερινών κρατών-μελών αναιρείται. Η διεύρυνση και η ομοσπονδοποίηση της ευρωπαϊκής κοινότητας

οδηγεί αναπόφευκτα στην ανισοτιμία αυτών των γλωσσών. Η κυοφορία του νέου γλωσσικού καθεστώτος έχει αρχίσει. Η γέννηση προβλέπει δύο άνισους γόνους: τις περιφερειακές και τις τρεις (τέσσερις; πέντε;) ομοσπονδιακές γλώσσες (αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά - ισπανικά; ιταλικά;). Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η διάκριση μεταξύ ομοσπονδιακών και περιφερειακών γλωσσών αναιρεί τη διαμάχη για τα γλωσσικά πρωτεία μεταξύ των ομοσπονδιακών γλωσσών. Η αγγλική ως διεθνής γλώσσα επικοινωνίας απειλεί να γίνει και η νέα *lingua franca*. Εξ ου και η αντίδραση του κυρίου Τουμπόν. Εν κατακλείδι, ο ισχύων κατασταλτικός γαλλικός νόμος για την υποχρεωτική χρήση της γαλλικής γλώσσας να μην υπερασπίζεται εκ των πραγμάτων τον γλωσσικό ευρωπαϊκό πλουραλισμό, αλλά από την άλλη προϋποθέτει και λαμβάνει σοβαρά υπόψη την επικείμενη ανισότιμη διάκριση των ευρωπαϊκών γλωσσών.

Εξ ου και η οδυνηρή αντιφατικότητα, οδυνηρή για τους ένθερμους υποστηρικτές (μεταξύ των οποίων συγκαταλέγομαι) και της ισότιμης πολύ-

γλωσσης αλλά και της Ενωμένης (ομοσπονδιακής) Ευρώπης: «Η υποστήριξη της πολυγλωσσίας σε μian ομόσπονδη Ευρώπη δίνει σχεδόν αναπόφευκτα ένα τέλος στην "παραδείσια" Βαβέλ της Ευρώπης των Δώδεκα, όπου όλες οι γλώσσες είναι γλώσσες-φορείς». Με άλλα λόγια και πισυγκεκριμένα στα καθ' ημάς το εύλογο ερώτημα είναι το εξής: Ποια είναι η τύχη της ελληνικής γλώσσας στην ανισότιμη πολύγλωσση ομοσπονδιακή Ευρώπη;

Ο Π. Μπουκάλας προεκτείνει οξυδερκέστατα το διάλογο προς αυτή την κατεύθυνση επισημαίνοντας πολύ σωστά ότι «πρώτον εκφράζεται κανείς στη μητρική του γλώσσα, μ' αυτήν και δι' αυτής υπάρχει (στον έρωτα και στο θυμό τοι στην ποίηση και στη σιωπή τοι ακόμη)» και «δεύτερον, η πολιτισμική διαφορά κάθε λαού σχεδόν ταυτίζεται με τη γλώσσα του, δηλαδή με τη μνήμη που αυτή η γλώσσα σέρνει με σα της».

Επειδή στο άρθρο μου αποσιαιάζει παντελώς οποιαδήποτε νύξη για την ελληνική γλώσσα και επειδή ο Παντελής Μπουκάλας αναγγέλλει ότι τα κείμενα στην *Εποχή* «ετοιμάσθησαν έναν διάλογο», καταθέτω εδώ τη μικρή συμβολή μου σ' αυτή τη συζήτηση. Εκ προοιμίου υπενθυμίζω ότι ο διάλογος για την πολιτισμική διαφορά προϋποθέτει οπωσδήποτε και μιστοιχειώδη σκέψη περί διαφοράς εν γένει. Δεν ξέρω κατά πόσον είναι στοιχειώδες αυτό που θα ισχυριστώ, αλλά θα το εκστομίσω. Η προάσπιση της διαφορετικότητας δεν συνάδουτε με τον αποκλεισμό του άλλου αλλά ούτε με κλειστή συσπειρώσεις των ημετέρων, οι οποίες οδηγούν αναπόφευκτα είτε στον αυτεγκλεισμό είτε στην ξενηλασία. Επιπλέον, αναγνώριση του δικαιώματος στη διαφορά επιβάλλει ποσυχνά να διαφυλαχτούν –ακμυ και να ενισχυθούν– οι αντιθέμενοι όροι που συνυπάρχουν εν διαφορά, για να απφευχθεί ο μονομερής ή αμβυβαίος αποκλεισμός.

Επανερχομαι λοιπόν σπ

οδυνηρή αντιφατικότητα, όπου η αξίωση για την ισότιμη θέση της ελληνικής γλώσσας συγκρούεται με την ανισότιμη πολυγλωσσία της εκκολλαπτόμενης ομόσπονδης Ενωμένης Ευρώπης. Πώς να υπερασπιστείς υπ' αυτές τις συνθήκες –και επιπλέον προ του απειλητικού κινδύνου του διεθνώς απλουστευμένου και, συνάμα, απλουστευτικού επικοινωνιακού γλωσσικού οργάνου, της αγγλικής– τη μητρική ελληνική γλώσσα; Εν είδει πρόχειρης απάντησης ας μου επιτραπεί λοιπόν να καταθέσω ένα δικό μου κείμενο –που εκφράζει βεβαίως μια συλλογική βούληση–, το οποίο δημοσιεύτηκε στο πρόσφατο τριμηνιαίο ελληνόγλωσσο Δελτίο (τεύχ. 19, Ιούνιος 1994) που εκδίδει από τον Μάιο 1988 το Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών και διανέμεται μαζί με το αντίστοιχο γαλλόγλωσσο και στο εξωτερικό. Ο «νέος τόνος και το νέο πνεύμα» που χαρακτηρίζει το τελευταίο τεύχος δείχνει εμπράκτως πόσο μας προβληματίζει η τύχη της ελληνικής γλώσσας τόσο στην ελληνική επικράτεια όσο και στην αλλοδαπή, ευρύτερα διεθνή αλλά και στενά ευρωπαϊκή. Αυτό συνεπάγεται ότι κάθε πολιτισμική πολιτική για τη γλώσσα είναι άμεσα και σκέτη πολιτική. Ας προσπαθήσουμε ωστόσο να μην είναι ούτε στυγνή ούτε κλειστή, αλλά να υπερασπίζεται χωρίς αποκλεισμούς ούτε εθνοκεντρισμούς (ενίοτε μονογλωσσικούς) τη διαφορά, εν προκειμένω την πολιτισμική.

Ο προβληματισμός για την τύχη της ελληνικής γλώσσας γίνεται ιδιαίτερα οξύτερος στο χώρο της μετάφρασης, όπου η συνομιλία των γλωσσών θέτει έμπρακτα και θεωρητικά ανάγλυφο το ζήτημα της διαφοράς των γλωσσών. Και τα δυο κείμενά μου εντάσσονται σε μια ευρύτερη ερωτητική, συνεπαγωγή μακρόχρονης θεωρητικής και πρακτικής μεταφραστικής ενασχόλησης στο Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών.

ΝΕΟΣ ΤΟΝΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟ ΠΝΕΥΜΑ ΣΤΟ ΔΕΛΤΙΟ ΜΑΣ*

Στους αναγνώστες του ελληνόγλωσσου δελτίου του Κέντρου Λογοτεχνικής Μετάφρασης οφείλουμε μιαν εξήγηση, η οποία ευελπιστούμε ότι θα δώσει, τουλάχιστον, μίαν απάντηση στην εύλογη έκπληξή τους που ενδεχομένως προκάλεσε το προηγούμενο τεύχος (18, Φεβρουάριος 1994) εξαιτίας της αλλαγής του τόνικού συστήματος. Προς τι λοιπόν τα πνεύματα και οι τόνοι; Και μάλιστα σήμερα, δώδεκα περίπου χρόνια μετά την κρατική καθιέρωση του μονοτονικού και τη σχεδόν καθολική αποδοχή του, δημόσια και ιδιωτική;

Ο χώρος δεν μας επιτρέπει να παραθέσουμε διεξοδικά τα επιχειρήματα που συνηγορούν υπέρ της «ιστορικής ορθογραφίας»: άλλωστε οι γραπτές μαρτυρίες γι' αυτό το θέμα αφθονούν. Αυτό που προέχει είναι να εξηγήσουμε γιατί το Δελτίο μας υιοθετεί τους τόνους και τα πνεύματα. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι τα κείμενά μας απευθύνονται και σε γαλλόφωνους αναγνώστες, γνώστες και λάτρεις της ελληνικής λογοτεχνίας.

Με τη στροφή προς το σύστημα του ιστορικού τονισμού δεν παραπέμπουμε στην κλασική παράδοση, πολλώ μάλλον δεν αποβλέπουμε ούτε στην αναβίωση ούτε στην ανάσταση ενός «αρχαιοελληνικού» πνεύματος μέσω της ιστορικής ορθογραφίας. Το Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης, επειδή ακριβώς στο κέντρο των δραστηριοτήτων του βρίσκεται η μετάφραση, κατ'εξοχήν έκκεντρο ενέργημα, άνοιγμα προς το(ν) Άλλο, δεν μπορεί να υποστηρίζει κλειστά γλωσσοεθνοκεντρικά ιδεολογήματα. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως δεν ενδιαφέρεται για την τύχη της ελληνικής γλώσσας, η οποία δεν εξαρτάται μόνο από τη χρήση της εντός της ελληνικής επικράτειας, αλλά και από τη δεξίωσή της στην ξένη εν γένει, ειδικότερα στην Ενωμένη Ευρώπη, που θ' αντιμετωπίσει λόγω της επικείμενης διεύρυνσής της οξύτερα το πρόβλημα της πολυγλωσσίας των πολιτών της.

Με τον ιστορικό τονισμό στηρίζουμε κυρίως δύο πράγματα. Πρώτον την πληρέστερη κατανόηση και δεύτερον τη δημιουργική χρήση της νεοελληνικής γλώσσας μέσω της ομαλής «ένταξης» της στην ιστορική ανέλιξη της σύνολης ελληνικής γλώσσας (κυρίως γραπτής). Από την εποχή του Γουτεμβέργιου οι τόνοι και τα πνεύματα, είτε το θέλουμε είτε δεν το θέλουμε, συ-

νοδεύουν και θα συνοδεύουν τους Έλληνες και ξένους αναγνώστες των έντυπων κειμένων –τουλάχιστον– της αρχαιοελληνικής και βυζαντινής γραμματείας. Αυτό συνεπάγεται ότι η χρήση των τόνων και των πνευμάτων στη γραφή του νεοελληνικού λόγου δίνει στον σύγχρονο Έλληνα αναγνώστη τη συναίσθηση ότι μετέχει δυνάμει στη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας, ότι κατ' αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζει και διαμορφώνει τη δική του «γλώσσα» μέσα από την ιστορικότητα της ολότητας της ελληνικής γλώσσας.

Αναμφισβήτητο το μέλλον οποιασδήποτε γλώσσας εξαρτάται από τη δυναμικότητα της χρήσης της. Η επιβολή της σύγχρονης πλανητικής επικοινωνίας επιβάλλει συνεχώς αλλεπάλληλες απλουστεύσεις που προσβάλλουν όλες τις γλώσσες του κόσμου. Βεβαίως, τα μεγαλύτερα θύματα είναι οι «περιφερειακές» γλώσσες. Ήδη στην αλλοδαπή αρχίζει να επικρατεί μια νέα τυπογραφική τακτική: η εμβόλιμη παράθεση σύντομων αποσπασμάτων ή φράσεων από αρχαία ελληνικά κείμενα απαιτεί τη μεταγραφή τους σύμφωνα με το λατινικό αλφάβητο. Πολλοί έχουν επισημάνει τον κίνδυνο να εκπέσει το μονοτονικό σε ατονικό σύστημα. Εδώ εκφράζουμε την άποψη ότι μέσω διαδοχικών απλουστεύσεων του ιστορικού τονισμού της ελληνικής γλώσσας ατονεί η γλωσσική ιστορική συνείδηση, ότι δηλαδή τρέφει και εμπλουτίζει τη δυναμικότητα της χρήσης της.

Η Ευρώπη ήταν ανέκαθεν πολύγλωσσο πολιτισμικό μόρφωμα. Η μελλοντική Ενωμένη Ευρώπη, εφόσον θέλει να έχει συνείδηση της ιστορικότητάς της, πρέπει να προστατεύσει τις γλώσσες των πολιτών της. Οι Έλληνες ως ευρωπαίοι πολίτες οφείλουν, πρώτοι αυτοί, να διασφαλίσουν την ιστορικότητα της γλώσσας τους.

*Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε φυσικά σύμφωνα με τους κανόνες του ιστορικού τονισμού (βαρεία κ.λπ.). Εδώ μου δίνεται η ευκαιρία να ευχαριστήσω τον φίλο Γιώργο Κοροπούλη αφ' ενός γιατί το διάβασε με περισσή φροντίδα πριν δημοσιευτεί (ήταν ήδη γραμμένο από τον Μάρτιο), αφ' ετέρου διότι στάθηκε υπομονετικός ακροατής οσάκις του εξέθετα τα «επιχειρήματα» που θα στήριζαν το –ως τότε άγραφο– έτερο κείμενό μου που δημοσιεύτηκε στην Εποχή.

Ένα απολαυστικό
θεατρικό παιχνίδι από
μια ερασιτεχνική ομάδα
ενός πανεπιστημιακού
τμήματος μπορεί να
αποβεί μια εξαίσιος όσο
και απρόσμενη
εμπειρία. Γι' αυτό,
άλλωστε, ο συνεργάτης
μας Πέτρος Μαρτινίδης
στέκεται στο ανέβασμα
του έργου
του Ε. Ιονέσκο:
Το παιχνίδι της σφαγής
(23-29.5.94)
από το Θεατρικό
Εργαστήρι της
Αρχιτεκτονικής
Θεσσαλονίκης.

Διασαλεύοντας αλήθειες, ανυπότακτοι ερασιέχνης...

σιθάνατο από τους θεατρικούς συγγραφείς — αντινομία άκρως εύστοχη για τον Ιονέσκο. Κι ήταν, επιπλέον, ένα παιχνίδι που ήξερε να παραποιήσει τις εντράπεζες στιγμές του κειμένου και να σεβαστεί τις σοβαρές του, να συντονίσει διασταυρούμενες ατάκες και να δοκιμαστεί σε σοβαρούς μονολόγους, με τους καλύτερους «υποκριτές» να δηλώνουν διαρκώς στο παίξιμό τους: «ξέρετε, όσο καλοί κι αν είμαστε, αύριο κάνουμε ένα σωρό άλλους ρόλους, κρατώντας την όποια υποκριτική μας δεινότητα σαν τις άγραφες σελίδες λήξαντος διαβατηρίου».

Η απορία (κι ο θαυμασμός) είναι στο πώς μπόρεσαν αυτά τα παιδιά, με ελάχιστους χρόνους προετοιμασίας μεταξύ μαθημάτων, εργασιών, εξετάσεων και συνελεύσεων, να μετατρέψουν μια ημιυπόγειο αίθουσα διδασκαλίας σε πολυπρόσβατο θεατρικό χώρο. (Ό,τι ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί — παράθυρα, εξωτερικός διάδρομος, ράμπες, υπερυψωμένες πλατείες — χρησιμοποιήθηκε, με σχεδόν άψογο τρόπο). Πώς κατάφεραν, έτσι, χωρίς να φαίνεται η προσπάθεια, να αποστηθίσουν ρόλους, να συντονίσουν αλλαγές σκηνών, να ρυθμίσουν φωτισμούς και μουσικές, να συντάξουν ένα πολύ ευπαρουσίαστο πρόγραμμα. Πού βρήκαν τα πρότυπα να οικειωθούν ένα κείμενο που τόσο έξοχα σαρκάζει και, μαζί, φοβάται «την πιο σοβαρή αλλοτρίωση απ' όλες, τον θάνατο», τρομάζοντας με το ιλαρό και διασκεδάζοντας με το μακάβριο.

Θα πρέπει, ίσως, να αναθεωρήσουμε τη γνώμη μας για τις ευκαιρίες θεατρικής τέρψης και θεατρικής παιδείας που παρέχει η Θεσσαλονίκη. Τα τελευταία χρόνια κάτι πρέπει να αλλάξει. Πώς αλλιώς θα προέκυπτε το Θ.Ε.Α.; Και θα πρέπει, ενδεχομένως, να αναθεωρήσουμε την άποψη περί αντικειμενικής ισονομίας του

χρόνου. Μπορεί, όταν κανείς είναι είκοσι χρόνων, το 24ωρο της καθημερινότητάς του να γίνεται εκτατό: και μαθήματα να προλαβαίνει, και σε πρόβες να αφοσιώνεται, και τη θεατρική φόρμα να συλλαμβάνει με σοβαρότητα ή να την ανατρέπει παίζοντας. (Συνδυάζοντας λ.χ. τα πορφυρά χειρουργεία του Κρόνενμπεργκ με την επιθανάτια φοβία του Ιονέσκο, είτε κατανέ-

Σκηνή από την παράσταση.

μοντας με μια φιλοπαίγμονα κυριολεξία, τις cote jardin και cote cour του παραδοσιακού θεάτρου σε έναν πανεπιστημιακό διάδρομο και μίαν εσωτερική αυλή!).

Ενόσω οι καθηγητές τους ερευνούν τους πολλοστούς «άσπρους κύκνους» οι οποίοι θα διασφαλίσουν την επιστημονική αλήθεια πως όλοι οι κύκνοι είναι άσπροι, οι φοιτητές ψάχνουν και παίζουν με την αναζήτηση των μαύρων, των κόκκινων ή των πιτσιλωτών «κύκνων» που θα διασαλεύουν αντί να διασφαλίζουν οποιεσδήποτε αλήθειες.

Ω απειθείς φοιτηταί του Α.Π.Θ., να 'στε πάντα καλά. Καλές διαδρομές, καλά «παιχνίδια».

Πέτρος Μαρτινίδης

ΥΠΑΡΧΟΥΝ σημειώματα που μυρίζουν λάδι (το «όζει ελλυχνίων» που έλεγαν οι αρχαίοι) από το τελειοθηρικό ξενύχτι του συντάκτη τους στο φως του λύχνου, και άλλα που μυρίζουν κρασί (την «επουράνια μυρωδιά» που υμνούσε ο Ραμπελαί) από την ευκολία της σύνταξής τους μέσα σε μίαν οινήλατη ευφροσύνη. Το παρόν σημείωμα ανήκει στα τελευταία. Γράφω, ξημερώματα Κυριακής 29.5, έχοντας βγει πριν λίγες ώρες από το υπόγειο της πτέρυγας Αρχιτεκτόνων της Πολυτεχνικής, όπου οι φοιτητές (κατά πλειονότητα αυτοί οι απείθαρχοι φοιτητές του Τμήματος, με τις αμφισβητήσεις, τις κινητοποιήσεις και την έφεση για ρήξεις) ανέβασαν ένα απολαυστικό παιχνίδι της σφαγής — πολλαπλά επίκαιρο με τον θάνατο του Ιονέσκο αυτό τον Μάρτιο, τους θανατηφόρους στρεπτόκοκκους της περασμένης εβδομάδας και τις σφαγιαστικές συγκρούσεις που παίζονται τακτικά στο Τμήμα μας.

Πρόκειται για το τρίτο έργο που ανεβάζει το Θ.Ε.Α., σε ομαδική σκηνοθεσία, περίπου ομαδική σκηνογραφία και σχεδόν ομαδικές όλες τις άλλες μέριμνες: κοστούμια, μουσική επένδυση κ.λπ. (Το ποιοι είχαν ουσιαστικότερη συμβολή αποτελεί μυστικό της ομάδας).

Ήταν μια από τις πιο καλές παραστάσεις που είχα την τύχη να δω φέτος, και φέτος στάθηκαν εξαιρετικά τυχερός με παραστάσεις. Ήταν μια «ΘΕΑ» προς την πιο ζωηφόρο αισιοδοξία, βασισμένη στον πιο πει-

Θεατρική γραφή και θεωρία του θεάτρου

Το θεατρικό κείμενο, επί μακρόν, αναλύθηκε ως λογοτεχνικό είδος, αποκομμένο, δηλαδή, από αυτή τούτη τη θεατρική πράξη που το υλοποιεί επί σκηνής δίνοντάς του πρόσθετες διαστάσεις. Σήμερα, η θεωρία αποδέχεται τον ολικό θεατρικό λόγο, ήτοι το σύνθετο «κείμενο-παράσταση», και κάτω από αυτή την οπτική κατανοεί το θεατρικό γεγονός. Αυτόματα, το θεατρικό κείμενο δεν μπορεί πλέον να αποτελεί αυθύπαρκτη μονάδα παρά μόνο μέρος ενός συμβόλου του οποίου η τελική όσο και πρόσκαιρη μορφή είναι εκείνη την οποία προσλαμβάνει ο θεατής της θεατρικής πράξης.

Σ' αυτό το πλαίσιο, το βιβλίο της Μαρίκας Θωμαδάκη: **Σημειωτική του Ολικού Θεατρικού Λόγου** (εκδ. Δόμος, Αθήνα, 1993), καλύπτει ένα σημαντικό μέρος των σύγχρονων θεωρητικών στοχασμών πάνω στο θέμα της διαλεκτικής κειμένου/παραστάσεως, αναλύοντας παράλληλα τις συνιστώσες της θεατρικής πράξης, όπως τα σημειωτικά μεγέθη του «προσώπου-ηθοποιού», του «χώρου και του χρόνου» στις ποικίλες εκφάνσεις τους, της «πλοκής» αλλά και τα επιμέρους σημεία, κινησιακά, γλωσσικά και παραγλωσσικά που μπορούν να παίξουν καθοριστικό όσο και απόλυτα διαφοροποιητικό ρόλο στο εκάστοτε ανέβασμα του θεατρικού κειμένου επί σκηνής. Ο αναγνώστης, ειδικός ή απλός λάτρης του θεάτρου, ανακαλύπτει στην ανάλυση αυτή τις αναγκαίες εκείνες διαστάσεις του θεατρικού παιγνιδιού που επιτρέπουν όχι μόνο την καλύτερη ανάγνωση/θέαση του θεάτρου αλλά και αυξάνουν την απόλαυση που παίρνει από αυτό.

Εμπλεγμένος στη διαμάχη που τάραιξε ιδιαίτερα την Αγγλία του τέλους του περασμένου αιώνα σχετικά με το πρωτοποριακό θεατρικό έργο του Ίψεν, ο ιρλανδός θεατρικός συγγραφέας Τζωρτζ Μπέρναρντ Σω θα απαντήσει, σε μια προσεκτική ανάλυση του νορβηγού συναδέλφου του που εξακολουθεί, ακόμη και σήμερα, να θεωρείται από τις πλέον σημαντικές. **Η πεμπτουσία του Ίψενισμού (σε μετάφραση Γιώργου Χριστογιάννη, Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, 1993)**, χωρίς να στερείται κάποιας πολεμικής που οφείλεται στα τεταμένα πνεύματα της εποχής, πράγμα που παραδέχτηκε αργότερα και ο συγγραφέας, αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο προσέγγισης του ιψενικού έργου το οποίο συνεχίζει να παίζεται στις αθηναϊκές, όπως και στις παγκόσμιες σκηνές, με αμείωτη συχνότητα. Πέερ Γκυντ, Κουκλόσπιτο, Εντα Γκάμπλερ, Ο Μικρός Εγιολφ, Ρόσμερσχολμ είναι μερικοί από τους τίτλους που απόλαυσε τα τελευταία μόλις χρόνια για άλλη μια φορά το αθηναϊκό κοινό, κάτω από διαφορετικές σκηνοθετικές ερμηνείες. Το βιβλίο συνοδεύει μια εκτενής εισαγωγή για τους δύο θεατρικούς συγγραφείς, ενώ ο μεταφραστής είναι από τους αρμοδιότερους για τη μεταφορά του έργου στα ελληνικά όντας πρόσβης, για πέντε χρόνια, στο Οσλο.

Από τη θεωρία στο κείμενο και ο Jean Cocteau, μέσα από το μονόπρακτο **Ανθρώπινη Φωνή** (μετ. Ιωάννα Δεσύλλα, Εκδ. Ξυλόν/Θέατρο, Αθήνα, 1994), έχει προσφέρει μια συνεχή πρόκληση σε μεγάλες ηθοποιούς του παγκόσμιου θεάτρου

να δοκιμαστούν σ' αυτό το μονόλογο αγάπης, της απόγνωσης, του πάθους, όπου οι σιωπές είναι εξίσου εύγλωττες με το λόγο. Ποιος, άραγε, μπορεί να ξεχάσει την υπέροχη Άννα Μανιάνι, γαντζωμένη στο τηλέφωνο/δέκτη μοναδικού του λόγου της, σκηνοθετημένη από τον Ροσσελίνι (1948); Αλλά και ποιός, απ' όσους έτυχε να έχουν ακούσει στο ρόλο την Ελλη Λαμπέτη, θα καταφέρει να απεγκλωβιστεί από τη δική της ιδιόμορφη φωνή διαβάζοντας τούτο το κείμενο;

*

Υπόδειγμα έκδοσης θεατρικού κειμένου θα πρέπει να θεωρηθεί η ελληνική μετάφραση του έργου του Σάμουελ Μπέκετ: **Ευτυχισμένες μέρες. Ω! Οι ωραίες μέρες**. Πρόκειται για το κείμενο της παράστασης, και επομένως ένα ήδη δοκιμασμένο επί της σκηνής κείμενο, που την ελληνική του απόδοση πραγματοποίησε, μαζί με τον Κοσμά Φουντούκη η ίδια η σκηνοθέτις και πρωταγωνίστρια της παράστασης, η Ρούλα Πατεράκη. Χρησιμοποιώντας ως τίτλο της δικής τους ελληνικής απόδοσης το σύνθετο των τίτλων που έδωσε ο ίδιος ο Μπέκετ στην αγγλική (*Happy Days*, 1961) και στη γαλλική (*Oh les beaux jours*, 1963) εκδοχή του έργου του, οι μεταφραστές συνοδεύουν τη δουλειά τους με παραπομπές στα πρωτότυπα κείμενα (Σαίξπηρ, Ρονσάν, Μίλτων, Τσ. Γουλφ, Γέητς κ.ά.), των οποίων στίχους ή λέξεις δανείζεται και ενσωματώνει ο Μπέκετ στο μονόλογο της Γουίνι. Ακολουθώντας την ίδια λογική, οι μεταφραστές, πάντα στο περιθώριο του κειμένου, παραπέμπουν στις δικές τους πηγές έμπνευσης

Ξόμπλια και ποίηση: ο ποιητής Γιώργος Μαρκόπουλος εκδίδει το ποίημα *Η φοβερή πατρίδα μου*, με τρεις ξυλογραφίες του Γιάννη Στεφανάκι (εκδ. «Νέο Επίπεδο - χειροκίνητο», 1994): «*Ο Βιβάλντι έφερνε παλιά μικρά κοριτσάκια στο σαλόνι, / χόρευαν με κρινολίνα στις μαργαρίτες / και ο Πιέρ Μπρεγκέλ πίνακες, / χωράφια της παιδικής ευφροσύνης έφερνε, / με σύννεφα και χιλιάδες αρκαδίες, και ζώα, / και ανάμεσά τους μια αγελάδα ειρηνική / να περνά το σούρουπο μόνη / με τους μαστούς της δύο λάμπες φωτοφόρες / των εκατό κηρίων η κάθε μία / και κότες, και λίμνες, / και σκάφες πλυσίματος με χοντρές χωρικές, έφερνε*».

Ποια ανάγκη ωθεί τους ποιητές στην υποβάθμιση της αυτοδύναμης εικονοποιίας του ποιήματος, μου είναι δύσκολο να καταλάβω. Κι αυτό το λέω, παρ' όλο που συχνά τηρείται μία διακριτική απόσταση από το ποίημα, όπως συμβαίνει και στην προκειμένη περίπτωση με τις ξυλογραφίες του Στεφανάκι. Πιστεύουν, άραγε, στην εκλαϊκευτική συμβολή της εικόνας που, ούτως ή άλλως, κυριαρχεί στους καιρούς μας;

Ραγισμένη ήταν η ζωή
του **Ανέστη**

Ευαγγέλου όταν
έγραφε την τελευταία
κριτική του που
δημοσιεύεται στο
περιοδικό
Εντευκτήριο 26
(Άνοιξη 1994).
Ραγισμένη αλλά
όρθια και τολμηρή η
φωνή του, καθώς
σχολιάζει και κομίζει
συγχρόνως σοβαρά
αποδεικτικά τεκμήρια
για την κάκιση
ποιότητας της
πολυδιαφημισμένης
ανθολογίας του
Βασίλη Βασιλικού,
Λύρα ελληνική.

Συνιστώ να
διαβάσετε την κριτική
αυτή του Ευαγγέλου
γιατί φανερώνει όχι
μόνο την επάρκεια
του κριτικού, αλλά και
το ήθος του:
κατορθώνει να λέει
τις αυστηρές του
κρίσεις, να θέτει τα
καίρια ερωτήματα,
χωρίς να καταφεύγει
στην ευκολία των
χαρακτηρισμών.

Τόπου και Ψυχής
Τοπία του **Στέλιου**
Ανεμοδουρά (εκδ.
Γκοβόστης, 1994).

Και για όσους δεν το
γνωρίζουν, ο Στέλιος
Ανεμοδουράς είναι ο
δημιουργός του
Γιώργου Θαλάσση,
του «μικρού ήρωα».

Ύφος και ήθος της
ηρωϊκής περιόδου του
Ανεμοδουρά
διακρίνεται και στα
ποιήματά του, όπως
για παράδειγμα στο
ποίημα του που
τιτλοφορείται

για την ελληνική απόδοση: Σο-
λωμός, Κάλβος, Δροσίνης, Σε-
φέρης, Ουράνης ή Καβάφης δη-
μιουργούν έτσι ένα νέο διακεί-
μενο και μια πρόκληση για τον
μελετητή της διακειμενικότητας
για μια περαιτέρω ανάλυση
ενός τόσο πλούσιου υλικού. Η
ιδιαίτερα, όπως πάντα, επιμελη-
μένη έκδοση από Το Ροδακίό
(Αθήνα, 1994) συνοδεύεται από
έγχρωμο φωτογραφικό υλικό,
προερχόμενο από τις διαφορε-
τικές παραστάσεις που έδωσε
με το έργο αυτό η Ρούλα Πατε-
ράκη, των οποίων τον κύκλο δί-
νει σε μια ιδιόμορφη λεκτική
σύνθεση στο τέλος του βιβλίου ο
Γιάννης Πάνου. Δεν θα ήθελα
αυτή την παρουσίαση χωρίς να
κάνω, για άλλη μια φορά, ειδική
μνεία στο δελτίο Τύπου που συ-
νοδεύει το βιβλίο και το οποίο,
όχι μόνο είναι άψογο από τεχνι-
κής πλευράς, αλλά και αποτελεί
ένα κατατοπιστικό θεωρητικό-
κριτικό σημείωμα που θά 'πρε-
πε να δίνεται στον κάθε ανα-
γνώστη. Το έργο του Μπέκετ, σ'
αυτή την ελληνική του απόδοση,
πράγματι γνωρίζει «Ευτυχισμέ-
νες Μέρες»!

Σύγχρονος μονόλογος, που
ακούστηκε φέτος το χειμώνα
στην Αθήνα και στη συνέχεια
στη Θεσσαλονίκη από την Κά-
τια Δανδουλάκη, το έργο των
Αννα Ρένουλντς-Μόιρα Μπου-
φίνι: *Τζόρνταν* (απόδοση **Μάρι-
ου Πλωρίτη**, εκδ. **Καστανιώτη**,
Αθήνα, 1994) είναι η δραματο-
ποίηση της αληθινής ιστορίας
μιας σύγχρονης Μήδειας που
σκοτώνει από υπέρμετρη αγάπη
κι όχι από ζήλια, αν και οι περι-
στάσεις μοιάζουν να ποικίλ-
λουν, ανάλογα με τη σκηνοθετι-
κή επιλογή και σκηνική εκφώ-
νηση ενός κειμένου, το οποίο,
όντας κάποιες στιγμές υποτονι-
κό, επιζητεί τη μη αυτονόητη
τραγικότητά του από μια άξια
ερμηνεύτρια.

Σε αθηναϊκή σκηνή, δοκιμά-
στηκε φέτος, ύστερα από πολλά
χρόνια, ένα από τα τρία έργα

του Γιώργου Σεβαστίκογλου
που περιλαμβάνονται στον τό-
μο: *Θέατρο: Κωνσταντίνου και*
Ελένης - Αγγέλα - Θάνατος του
βασιλικού επιτρόπου (**Αθήνα**,
Κέδρος, 1992). Πρόκειται για
την «Αγγέλα» που ανέβασε ο
Γιάννης Κακλέας με την Ομάδα
Θέαμα, σεβόμενος το κείμενο
αλλά ερμηνεύοντας με πρωτο-
ποριακό τρόπο ένα έργο-κα-
θρέφτη των κοινωνικών κατα-
στάσεων της δεκαετίας του '50,
ένα έργο, ωστόσο, που εμπεριέ-
χει, μέσα από τη ρεαλιστική
γραφή του την υπέρβαση του
ρεαλισμού. Κατατοπιστική η ει-
σαγωγή για τον συγγραφέα και
τα έργα του που υπογράφει ο
καθηγητής Δ. Σπάθης, με τίτλο:
«Δάσκαλος του σκηνικού λό-
γου», εισαγωγή που ξαναβρή-
καμε και στο πρόγραμμα της
παραστάσης.

Ενδιαφέρουσα εισαγωγή,
γραμμένη από την Αγλαΐα Κε-
χαγιά-Λυπουρλή, συνοδεύει το
τελευταίο, πριν από το θάνατό
του και γι' αυτό άγνωστο μέχρι
στιγμής, έργο του Αλκ. Γιαννό-
πουλου: *Το φως και οι σκιές*
(Εκδ. **Παρατηρητής, Θεσσαλο-
νίκη, 1992**), του οποίου η ίδια
ερευνήτρια έχει και τη φιλολο-
γική επιμέλεια, μια και το έργο
δεν πρόλαβε να γνωρίσει την
οριστική του γραφή σε όλες του
τις πράξεις. Ενδιαφέρουσες
διακειμενικές επισημάνσεις
που δείχνουν το διάλογο του έρ-
γου με τον Μακμπέθ ή τον Φά-
ουστ, αλλά και άλλα αριστουργή-
ματα της παγκόσμιας λογοτε-
χνίας, όπως και εκείνες της μου-
σικής του φόρμας, αναδεικνύ-
ουν την ποιητικότητα του κειμέ-
νου και το πολυδιάστατο των
σκηνοθετικών ερμηνειών που
αυτό θα μπορούσε να γνωρίσει
σε τυχόν ανέβασμά του. Οι
Στρίγγλες, ο διάλογος Ποιητή
και Διαβόλου (Ξένου) και η λυ-
τρωτική παρουσία της Αγλαΐας
δημιουργούν τον θελκτικό κορ-
μό ενός έργου που όντας στο
χώρο του μοντερνισμού και
φλερτάροντας με το θέατρο του

παραλόγου, ανάγεται ταυτό-
χρονα στο χρόνο του ονειρικού
και στο χώρο της αισθητικής.

Αν το έργο του Γιαννόπουλου
κινείται στο πλαίσιο του «ποιη-
τικού θεάτρου» τόσο με τη φόρ-
μα και τα δομικά του στοιχεία
όσο και με τη θεματική του, η
πρωτοεμφανιζόμενη Μαρία
Μαλκογιάννη, με το έργο της
Πιο δυνατή κι από το θάνατο
(εκδ. **Δωδώνη, Αθήνα, 1992**)
επιδιώκει την ποίηση μέσα από
τη ρυθμική γλώσσα του κειμέ-
νου της. Ωστόσο, τόσο οι σκηγι-
κές της ενδείξεις όσο και οι μα-
κροσκελείς μονόλογοι, στο
πλαίσιο των διαλόγων των προ-
σώπων της, αφαιρούν κάτι από
την αναγκαία θεατρικότητα
ενός κειμένου που μοιάζει μάλ-
λον γραμμένο για να διαβαστεί
και όχι να παιχτεί. Ενδεικτικό
το γεγονός ότι στις οδηγίες, που
ακολουθούν την ίδια ακριβώς
με τα πρόσωπα ρυθμική γλώσ-
σα, δίνονται συναισθήματα,
σκέψεις ή καταστάσεις που δεν
είναι δυνατόν να αναπαραστα-
θούν, αφού στο θέατρο ο ίδιος ο
λόγος των προσώπων όχι μόνο
ορίζει το χωροχρόνο της δρά-
σης αλλά γίνεται ο ίδιος πράξη.

Αντίθετα, στο ιστορικό δράμα,
του, σε όλα τα λογοτεχνικά είδη
δοκιμασμένου, **Θανάση Παπα-
θανασόπουλου: Γάιος Γράκχος**
(Εκδ. **Δωδώνη, Αθήνα, 1993**), ο
ρυθμικός στόχος λειτουργεί εμ-
βόλιμα και γι' αυτό σημασιολο-
γικά φορτισμένα. Το έργο δομείται
σωστά θεατρικά και λαμβάνει
υπόψη του τα κοινωνικά μηνύ-
ματα της εποχής που αφορούν
και τις σύγχρονες κοινωνικές
συνθήκες. Έχει αποτελέσει
αντικείμενο ιστορικής μελέτης
του συγγραφέα του, χωρίς αυτό
να σημαίνει ότι τα δραματουρ-
γικά του στοιχεία δεν διέπονται
από τις ανάγκες της διαπλοκής
ενός δραματικού μύθου.

Ο Ιβάν Τουργκένιεφ, ειδικά με
το έργο του *Ενας μήνας στην*
εξοχή (εκδ. **Δωδώνη, Αθήνα,**

1993) είναι ευρύτερα γνωστός στο αθηναϊκό κοινό. Από τους γνωστότερους ρώσους πεζογράφους του περασμένου αιώνα, εγκαταλείποντας μια σωστή επαγγελματική σταδιοδρομία αντίστοιχη της κοινωνικής του τάξης, αφοσιώθηκε στην επαναστατική λογοτεχνία καταδεικνύοντας, μέσα από το έργο του, την άλλη όψη της κοινωνικής ζωής και καυτηριάζοντας κυρίως τη δουλοπαροικία. Ενδεικτική της διαμαρτυρίας του, η συλλογή διηγημάτων του που προκάλεσε αίσθηση, με τίτλο «Σκίτσα ενός κυνηγού» (1852). Το παρόν θεατρικό του έργο μεταφράστηκε από έναν αυθεντικό άνθρωπο του θεάτρου, τον Αλέξη Σολωμό. Στο βιβλίο προτάσσεται ένας πρόλογος (από βιβλίο του Ντ. Σ. Μίρσκυ) για τον συγγραφέα, ο οποίος, όμως, κατά περίεργο τρόπο, αναφέρεται στον Τουρκένιεφ πεζογράφο και όχι δραματουργό, ενώ μια υποσημείωση παραπέμπει στο κεφ. 5 του παραπάνω βιβλίου για πληροφορίες σχετικές με το δραματικό έργο του συγγραφέα. Να θεωρήσουμε ότι μπορούν να συμβαίνουν ακόμη τέτοιες βλεψίδες στα εκδοτικά μας πράγματα;

Μέσα από μια τριγωνική σχέση ενός ζευγαριού και του πρώην συζύγου, ο Αύγουστος Στρί-

νιμπεργκ επιχειρεί για άλλη μια φορά τη γνωστή του διείσδυση στην «αλήθεια» των χαρακτήρων του, χρησιμοποιώντας ως κεντρικό άξονα την πάλη των δύο φύλων μέχρι την τελική εξόντωση, ψυχική και σωματική, συνήθως του άντρα. Οι δανειστές (εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1994) ευτυχούν στην ελληνική τους απόδοση που υπογράφει η Άξια και ως μεταφράστρια Μαργαρίτα Μπέλμπεργκ, που φέτος εντυπωσίασε επίσης με τη μετάφραση της ιψενικής «Έντα Γκάμπλερ», που ανέβηκε στο θέατρο «Αμόρε», σε πρωτότυπη σκηνοθετική εκφώνηση του Γιάννη Χουβαρδά. Η παρούσα έκδοση των «Δανειστών» συνοδεύεται και από φωτογραφικό υλικό, προερχόμενο από παραστάσεις του έργου στη Στοκχόλμη και αλλού, καθώς και από φωτογραφίες του ίδιου του Στρίνιμπεργκ και άλλων προσώπων που επέδρασαν στη δημιουργία του συγκεκριμένου έργου.

Η Τρικυμία του Ουίλλιαμ Σαίξπηρ γνώρισε μεγάλη επιτυχία πριν από λίγα χρόνια στη σκηνή του «Ανοιχτού Θεάτρου», κάτω από την ευρηματική σκηνοθετική καθοδήγηση του Γ. Μιχαηλίδη. Όποιος έτυχε να δει την παράσταση εκείνη, θα θυμάται σίγουρα τα πολυμήλινα σκηνικά που ενάλλασσαν

την τρικυμία με τη νηνεμία, το εργαστήρι του Πρόσπερου που αναπαριστούσε με ακρίβεια ο Γ. Μεντζικώφ, την ερμηνεία της Κ. Καραμπέτη ως Άριελ και του Μηνά Χατζησάββα στο ρόλο του Κάλιμπαν, αλλά και τη συνεπή μετάφραση του πολυδοκιμασμένου και δόκιμου μεταφραστή κλασικής δραματουργίας Τάσου Ρούσσου. Σε αυτή τη μετάφραση κυκλοφόρησε τώρα η «Τρικυμία» (Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, 1993) με ευρύτατη εισαγωγή που περιλαμβάνει απόψεις των Πολυλά, Άγγελου Σικελιανού και άλλων πάνω στο έργο.

Βασίλη Βασικεχαγιόγλου: Κανών. Τραγωδία. (Εκδ. Αγρα, Αθήνα, 1994). Το ποιητικό θεατρικό έργο του συγγραφέα κυκλοφορεί όχι μόνο στην πρωτότυπη εκδοχή του αλλά και στη διασκευή του – «Θεάτρου Σκευή» – με την οποία ανέβηκε λίγους μήνες πριν από τον θάνατο Αττίς του Θεόδωρου Τερζόπουλου. Με υλικό το Λόγο, και οι δύο εκδοχές δημιουργούν μια ιδιότυπη θεατρική διαλογική αλλά και αφηγηματική γραφή που επιδιώκει να ενταχθεί στις πλέον σύγχρονες μορφές θεατρικής ερμηνείας. Τη μετάλλαξη του πρώτου κειμένου στην καθαυτό σκηνική του παρουσίαση ο ίδιος ο συγγραφέας αποδίδει με τα εξής: «Ο Κανών αντάλλαξε το προσωπείο του θεού (του κειμένου) με το προσωπείο του ανθρώπου (του θεάτρου) με δύο τραγικές κινήσεις: τη μια που απο-κάλυψε (βάζοντας το θέατρο-προσωπείο) τον νέο θεό». Ομολογώ ότι ο περιορισμένος αριθμός των παραστάσεων δεν μου επέτρεψε να δω την «ανταλλαγή» αυτή στην ουσιαστική της εκδοχή, ήτοι επί σκηνής, και επομένως αδυνατώ να κρίνω την προθετικότητα των λόγων του συγγραφέα.

«Ανάμνηση»:

«Φέρνω στο νου της νιότης σου το θαύμα / και το μάτι δακρύζει. / Ω, αδελφέ μου, το βλέμμα σου / γλυκό και αντρίκιο σαν τη σκέψη σου, / το νεανικό σου σώμα / λυγερό γυμνασμένο σαν το πνεύμα σου / (μόνο που αυτό το τελευταίο / είχε και διάπλατα τρανά φτερά) / Κι ω, τη ζωή πώς αγαπούσες! / μια λιγόστιγμη, ως έλεες, ολόφωτη ανάδυση μέσα από το μαύρο πέλαο της ανυπαρξίας».

«Χιουμορίστας ολκής, ο Σκαρίμπας, δεν επιμελείται λιγότερο και την τέρψη μας», έγραφε ο Π. Μουλλάς το 1959, με την πρώτη έκδοση του μυθιστορήματος του Γιάννη Σκαρίμπα *Το Βατερλώ δύο γελοίων*. Στις μέρες μας επανεκδίδονται τα *Άπαντα του Σκαρίμπα* – επιτέλους – σε σειρά των εκδόσεων «Νεφέλη», που επιμελείται με ευαισθησία και γνώση η **Κατερίνα Κωστήου**. Η έκδοση συνοδεύεται από επιλογή και αναδημοσίευση των σημαντικότερων κριτικών για το έργο του Σκαρίμπα και χρήσιμο γλωσσάρι.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Στην κριτική του συνεργάτη μας Δημήτρη Τσατσούλη με τίτλο «Η ρητορική του ελάχιστου» (τχ. 553), αναφερόμενη στο βιβλίο του Π. Τατσόπουλου *Η πρώτη εμφάνιση*, παρεισέφεραν οι εξής αλλοιώσεις και παραλείψεις:

Στην πρώτη στήλη, 12η γραμμή, το κείμενο θα πρέπει να διαβαστεί ως εξής: «κεντρικός ήρωας και πρωτοπρόσωπος (και όχι πολυπρόσωπος) αφηγητής, ένας σαραντάρης κριτικός...».

Στην ίδια στήλη, η τελευταία πρόταση θα πρέπει να διαβαστεί με την εξής συμπλήρωση: «Χαρακτήρες ουσιαστικά ρευστοί και ανατρεψίμοι, καθώς αποδομούνται ανάλογα με την οπτική γωνία κάτω από την οποία περιγράφονται, όχι όμως μέσω επαναληπτικών αφηγήσεων ή άλλων τεχνικών αλλά μέσω μιας ροής της διήγησης που επιδιώκει φαινομενικές εκπλήξεις, καθιστώντας τους τελικά μετεωριζόμενους».

Ζητούμε συγγνώμη από τους αναγνώστες μας.

Δημήτρης Τσατσούλης

ο Χαρτοκόπτης

κατατοξα...

GEOFFREY HILL (1932 -)

Ο ΟΒΙΔΙΟΣ ΣΤΟ ΤΡΙΤΟ ΡΑΪΧ

*non peccat, quaecumque potest peccasse negare,
solaque famosam culpa professa facit.*
(ΟΒΙΔΙΟΣ, AMORES, III, xiv)

Αγαπώ την εργασία μου και τα παιδιά μου.
Ο Θεός είναι απρόσιτος, σκοτεινός. Πράγματα συμβαίνουν.
Πλάι στις αρχαίες γούρνες του αίματος.
Η αθωότητα δεν αποτελεί γήινο όπλο.

Έχω μάθει ένα πράγμα: να μην καταφρονώ
τόσο πολύ τους κολασμένους. Αυτοί, στο δικό τους χώρο,
εναρμονίζονται περίεργα με τη θεία αγάπη.
Εγώ, στο δικό μου, δοξάζω τη χορωδία της.

Μετάφραση: ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ

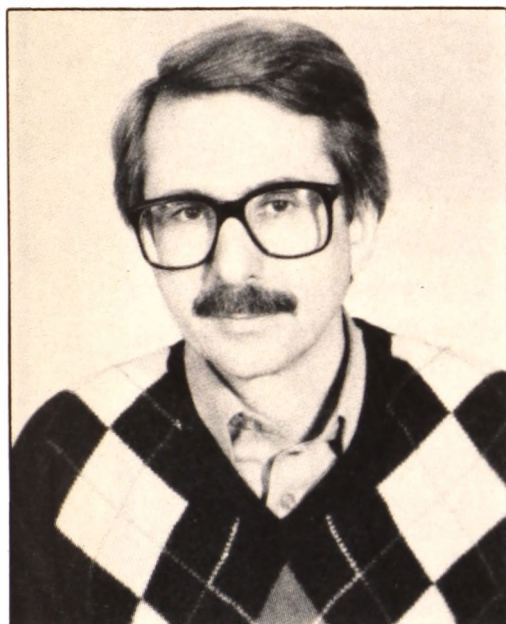
- Ο Τζέφφρεϋ Χίλλ είναι ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους άγγλους ποιητές.

ΝΙΚΟΣ ΔΗΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΔΑ

ΣΤΗΝ ΣΥΡΟΥ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Αναδρομή σε αναμνήσεις στην παιδική και εφηβική ηλικία του συγγραφέα από το 1939 ως το 1954· από την οδό Μιχαήλ Βόδα στην οδό Σύρου που έζησε αυτά τα χρόνια.

Με μοναδική οικονομία λόγου, ασυνήθιστη εξομολογητική διάθεση και άριστη πλοκή, ο Νίκος Δήμου μας δίνει το πρώτο του μυθιστόρημα.

ΕΠΙΣΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ
Φιλοσοφία. Έκτη έκδοση.

ΕΡΩΣ ΚΑΛΟΥ
Δοκίμια.

Η ΚΟΥΤΣΟΚΩΣΤΑΙΝΑ
Τρίτη έκδοση.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΚΑΥΣΩΝΑ
Πεζά. Δεύτερη έκδοση.

ΤΟΛΜΗΡΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
Διηγήματα. Δεύτερη έκδοση.

ΛΙΣΤΕΣ
Το παιχνίδι με τους καταλόγους.

Δοκίμια I
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΣΑΤΙΡΕΣ
1972-1992

Δοκίμια II
ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Νίκος Δήμου

vs

Μιχαήλ Βόδα

Σύρου

Νίκος

ΠΟΙΗΜΑΤΑ
1950 - 1990

ΞΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
Μεταφράσεις 1957 - 1982

ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
Έβδομη έκδοση.

ΚΟΙΝΟΤΟΠΙΕΣ
Τρίτη έκδοση.

Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΒΟΥΔΔΑΣ
Ιστορία. Τρίτη έκδοση.

ΤΟ ΑΠΟΛΥΤΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΒΛΙ
Φιλοσοφία. Δεύτερη έκδοση.

Η ΧΑΜΕΝΗ ΤΑΞΗ
Πέμπτη έκδοση.

ΜΙΚΡΑ ΒΗΜΑΤΑ
Χρονογραφήματα. Δεύτερη έκδοση.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
Φιλοσοφία. Πέμπτη έκδοση.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΓΑΤΩΝ
Ποίηση. Τρίτη έκδοση.

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΠΑΝΤΑ
Σάτιρα. Τέταρτη έκδοση.

ΠΑΡ' ΟΛΑ ΑΥΤΑ
Πεζά. Τρίτη έκδοση.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
Φιλοσοφία. Τέταρτη έκδοση.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
Δοκίμια. Τρίτη έκδοση.

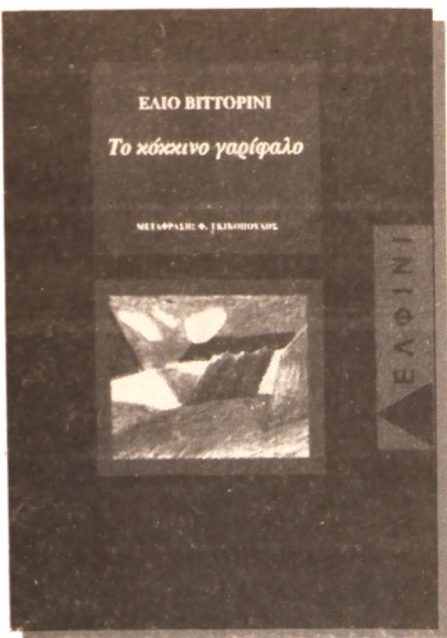
Η ΔΥΣΤΥΧΙΑ
ΤΟΥ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΕΛΛΗΝΑΣ
Σάτιρα. Δέκατη όγδοη έκδοση.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Πρωθούν το ελληνικό βιβλίο

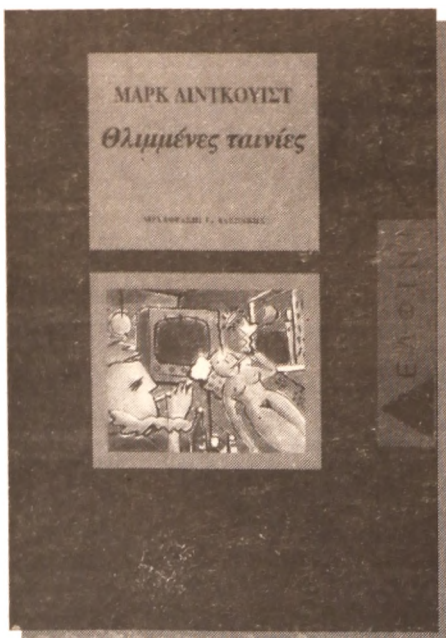
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

ΕΛΙΟ ΒΙΤΤΟΡΙΝΙ ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΓΑΡΙΦΑΛΟ

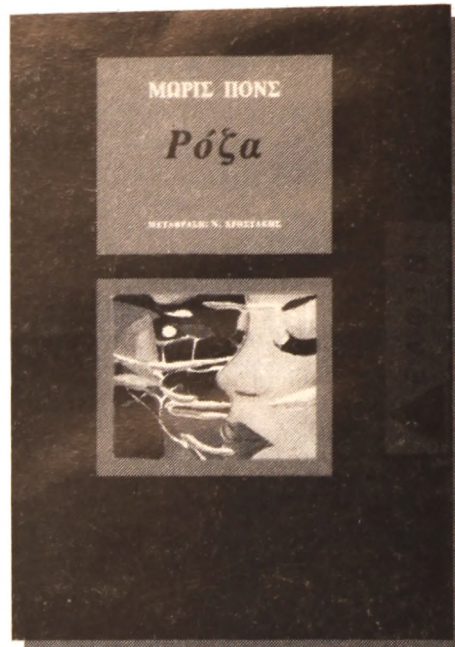
Ένα βιβλίο γραμμένο την εποχή του ιταλικού Φασισμού, παράδοξως, αποδεικνύεται επίκαιρο

ΜΑΡΚ ΛΙΝΤΚΟΥΙΣΤ ΘΛΙΜΜΕΝΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ

Τρελές και ξέφρενες περιπλανήσεις στην άγρια ομορφιά του σύγχρονου Λος Άντζελες

ΜΩΡΙΣ ΠΟΝΣ ΡΟΖΑ

Ένα φιλήσυχο σώμα στρατού σε μια εξωφρενική σχέση με το θελκτικό σώμα μιας γυναίκας

Το χρώμα της εποχής
είναι το χρώμα
των διακοπών
και της θάλασσας
Χαρείτε το
συντροφιά με πολλά Δελφίνια

Καλό
Καλοκαίρι

ΕΛΣΑ ΣΤΑΓΚΟΥ ΓΙΑ ΣΕΝΑ

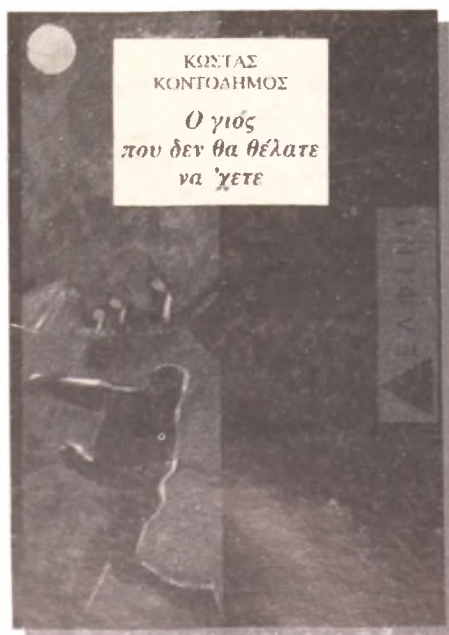
Ένας γλυκός, χρωματιστός και τρυφερός λόγος αγάπης

ΓΙΟΒΑΝΝΑ ΒΑΜΜΕΝΟΣ ΗΛΙΟΣ

Η μοναξιά κι η καθημερινότητα των ανθρώπων, ο έρωτας, η νίκη τους απέναντι στον χρόνο

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΝΤΟΔΗΜΟΣ Ο ΓΙΟΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ 'ΧΕΤΕ

Σε μια προσπάθεια αναβίωσης του Ζορμπά μπλέκονται σύγχρονα πρόσωπα και πράγματα

ΜΑΖΑΚΟ ΤΟΓΚΑΟΥΑ ΚΥΝΗΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Το μεγαλείο του γιαπωνέζικου αισθησιασμού σ' ένα κυνηγητό που μοιάζει φαύλος κύκλος